

ВАСИЛЬ ЧАПЛЕНКО

НА СХИЛІ

МОГО ВІКУ

diasporiana.org.ua

ВАСИЛЬ ЧАПЛЕНКО

НА СХИЛІ МОГО ВІКУ

ОПОВІДАННЯ Й ВІРШІ

Нью-Йорк

1983

Василь ЧАПЛЕНКО
/1982/

ВІД АВТОРА

Передусім треба сказати, чому я на схилі свого віку, як це висловлено в назві та показано в графічному оформленні цієї книжки, вирішив зібрати в ній навіть уже друковане в наших часописах (проза), не кажучи вже про ніде не друковане (вірші). Якщо мати на увазі вже друковану прозу, то про неї за теперішнього стану нашого еміграційного читачтва мало сказати, що ці твори треба було зібрати до купи, видати у вигляді книжки, щоб зробити їх доступнішими для читачів, як це звичайно вмотивовують за нормальних читачьких умов. Насправді, мене примусило зробити це те, що майже всі ці твори були надруковані в газетах та журналах з такими коректурними помилками, які тільки я, автор, можу виправляти. Наприклад, в одному, здавалося б, добре надрукованому оповіданні стоїть «баня» замість «банк», та ще й у такому контексті, де й «баня» (якщо розуміти це слово по-російському) могла б бути. А є ж іще попропущані й цілі речення або попереплутувані рядки. Але я, користуючись «нагодою», не міг уже обмежитись виправленням таких «огріхів», а й поробив деякі більші (напр., оповідання «Лялечка»... я скоротив для виразнішої сюжетної побудови майже на третину) чи менші (переважно стилістичні) зміни. А в оповіданні «Новочасні Філемон та Бавкіда» я дав тепер ту ідеологічну «кінцівку», якої не міг дати, надсилаючи це оповідання до однієї редакції, з огляду на еміграційну «самоцензуру», дарма що такої «кінцівки» вимагав епіграф до цього твору.

Щодо віршів, розміщених у цій книжці, то вони здебільшого «несамоцензурні» і через те не були навіть у газетах чи журналах друковані.

З технічних причин із цієї книжки вилучено чимало ще моїх віршів, тих, що спочатку були підготовані до друку в ній. А деяких своїх віршів я, живши «на селі», не міг знайти, готуючи книжку (як от «Дума про бабу Явдоху», що була надрукована в «Волосожарі» І. Манила), не кажучи вже про друковані ще на Україні. Отже, ще й після цього видання, разом із давніше

виданою книжкою «Мої вірші» (Матаван, Н.-Дж., 1974 р.), не все моє віршоване надбання зібране в книжкових виданнях.

Наостанку треба ще сказати, що зображення на обкладинці старого діда-селянина — це тільки **символ старости**, а не портрет якоїсь особи, хоч я його почасти асоціюю з образом мого незабутнього діда Юхима, колишнього статечного українського хлібороба (звідси оті колоски), того з батькового боку діда, який року 1919, коли мене вперше безневинно заарештувала більшовицька ЧеКа, ходив до тієї «чеки» з «просьбою», щоб його розстріляли замість мене, його 19-річного онука. А в образ він був приблизно такий, як на цьому зображенні. «Чекісти» не прийняли його самопожертви, а я тоді врятувався, вискочивши з баржі, яка стояла на Дніпровій пристані, повна в'язнів, і яку мали затопити з цими людьми, але не встигли: з лівого берега високим мостом наступали денікінці, обстрілюючи пристань, і варта розбіглася... Якби не ця «випадковість», то я б не дожив до своєї теперішньої старости, до цього **схилу свого віку...**

Р. S. З огляду на «ворохобний» для нашого теократичного, особливо в галицько-«патріархальній» частині, гетто зміст деяких моїх віршів я друкую в цій книжці «самопересторогу», використавши для цього «Пересторогу» Г. Гайне.

В. Ч.

ЗЕМНЕ ПОЄДНАННЯ ДВОХ СЕРДЕЦЬ

Оповідання

Свідки Єгови висилають до наших людей переважно молодих вродливих жінок, які приносять і залишають у тих, хто їх пускає до хати, свої видання, обіцяючи прийти пізніше... І «відвідини» такої красуні стають дедалі частіші...

З інформації про свідків Єгови*

Була субота і передобідня пора лагідного осіннього дня. Анатоль Харченко, вільний від роботи на фабриці, сидів у своєму улюбленому фотелі, проглядаючи свіжу, щойно одержану газету. Фотель стояв упритул біля південного вікна його мешкання, а крізь те вікно низьке осіннє сонце щедро лило приємне тепло ранньої осени та осявало розгорнуту в його руках газету, перебігаючи веселими зайчиками прозору тканину тексту. У тому тексті нічого особливого не було, а якщо й були інформації про якісь далекі від Америки, може, й необов'язково приємні міжнародні події (на Близькому Сході, в Північній Ірляндії), то вони через свою далекість не псували Анатолеві спокійного відпочинкового настрою.

(Між іншим, у цьому числі цієї української газети нічого не було про його хоч і далеку, але рідну батьківщину — він там народився,— про поневолену Україну).

Взагалі для Анатолія, молодого самотнього чоловіка, в перспективі цього дня, окрім недалекого обіду в фабричній харчівні, нічого такого, що порушувало б його спокійний відпочинок, не було. Мав він на думці тільки пройтися після обіду до поблизького

* Цей епіграф я взяв із статті про секту «свідків Єгови», надрукованої в «Українському православному слові». Звідти ж узяв я й фактичні дані про історію цієї секти. Крім того, вони («свідки Єгови») деякий час надсилали мені свій журнал «Вартова башта», а також раз до мене приходила й одна така «красуня».

ліска, що біля нього було розташоване те фабричне селище, в якому він жив.

Ця фабрика була раніше в Нью-Йорку, але нещодавно підприємці перенесли її з цього неспокійного, гамірного міста-велетня на провінцію. Тож і він, як один з її інженерів, мусив сюди переселитися, щоб не втратити роботи. А як із тих, що працювали на цій фабриці, не всі змогли це зробити, а натомість набрано нових людей, то в нього не було навіть серед неукраїнців приятелів. А українців на фабриці не було ні одного, і йому ні до кого було рідним словом обізватися. Через те йому було й у неробітні дні здебільшого нудно. Ну, але цієї суботи, як сказано, у нього був непоганий відпочинковий настрій. Цей настрій навювала йому чудова погода «золотої осені». Адже йому навіть з того вікна, біля якого він сидів, було видно барвисті переливи недалекого ліска — жовті, жовтогарячі, червоні й «безназовні», але також приємні. А десь угорі, на даху будинку, в якому він мав мешкання, шаруділи лапками й бадьорливо попискували якісь птахи...

Заглибившись у читання однієї статті, Анатоль не звернув уваги на те, що до цього будинка щось підїхало автом (зрештою, на вулиці не раз проїжджали авта, але цим разом авто зупинилось), ба навіть не зразу почув, що те «щось» постукало в його двері. Раз, удруге, але обережненько, ніби несміливо. (Дзвінка в його дверях не було).

Почувши, нарешті, той стукіт, Анатоль відклав газету набік, на канапу, що притикала одним краєм до фотелю, устав і повільною ходою (ще не був певен, чи йому не почулось) пішов до дверей та трохи відхилив їх. Перед самим його порогом стояла вродлива білявка. Молоденька, хорошого зросту. А її русяве волосся, з проділом над її чистим чолом удвібіч хвилясто спадало аж до пліч. Вона зиркнула з-під лоба на Анатолія своїми блакитними, як саме небо цього чудового дня, очима, і, злегка посміхнувшись, потиху спиталася... українською мовою:

— Чи можна до вас?

Це її питання прозвучало для Анатоль, як чарівна музика. У нього аж серце з радости тьохнуло.

— О, будь ласка... будь ласка! — похопився він сказати і ширше відчинив двері, впускаючи чарівну незнайомку до хати. Уже в хаті йому впала в око досить велика перевішена через її ліве плече шкіряна торба, така, як носять звичайно в Америці молоді матері, що мають малих дітей. Алеж дитини з нею не було.

— «Може, залишила в авті?» — пробіг у нього в голові здогад, пов'язаний з побаченням у першумить (як відчинив двері) маленьким, як червоний жучок, автом, поставленим проти його дверей близько за хідником.

А водночас він, Анатоль, просто заметушився, як господар, що приймає радо хоч і не прохану, але бажану гостю: ухопив із канапи газету, згорнувши і перекинувши її на низький столик, що стояв перед його фотелем та канапою, і запросив цю «гостю» галлянтним рухом руки сісти на те місце, де була газета.

«Гостя» сіла, прозвучавши своїм музичним, але тихим і також немов несміливим голосом:

— Дякую...

А разом з цим струнула красовито своїм хвилястим волоссям, що «обрамляло» овал її гарного личка, — струнула нібито для того, щоб не спало на очі, а насправді, либонь, для того, щоб звернути на нього, на це волосся, увагу цього молодого чорнявого (брови) й гарного з лиця (чорношовкові, невеличкі вуса, карі очі) високого на зріст господаря. Жіночий же, мабуть, інстинкт «підказав» їй рух правої руки, якою вона поправила комірець рожевенької блюзки, щоб показати чистеньке молоде тіло шийки і те, що нижче, — дві сховані під блюзкою опуклості молодих грудей. Була в помірно довгій ясносірій спідничці, що її, проте, мусила трохи натягти на коліна, як сіла... «зручніше».

Звичайно, Анатоль не міг не звернути уваги на ці «рухи» своєї «гості», зокрема на останній. Та й не любив він жінок у штанях, навіть у тих «джінсах», що їх так

настирливо реклямують через телевізори.

Ставну постать самого Анатолія «показував» «гості» светер піщаного кольору, що обтягав його «торс», та довгі яснобрунатного кольору штани з рівним пружком від пояса аж до видних з-під холіш хатніх (він же не чекав на гостей) закритих шкіряних темнобрунатного кольору віступців.

Запросивши «гостю» сідати, він і сам сів у свій фотель, мовивши:

— Але я дозволю й собі сісти...

Зблизька він побачив ще трохи кирпатенький носик та взагалі гарний профіль своєї «гості». А потім заговорив далі:

— А сівши, я хочу запитати, як вас на ймення... Ну, і хто ви така та з якою метою завітали до моєї парубоцької господи?

Слово «парубоцької» він свідомо підкреслив у вимові, а також помахом руки «показав», яка в нього «господа». На жаль (так він подумав), вона в нього була не дуже пишна, однокімнатна, з якоюсь там електричною піччю в одному кутку та з майже невидним, ніби прихованим ліжком у другому. Але велике вікно та соняшний день, що ганяли по ній золоті зайчики-промені, робили тепер цю «господу» привітною, навіть веселою.

«Гостя» провела той Анатолів помах в осяянім повітрі своїм блакитним поглядом, а потім спустила цей погляд і зустрілася ним із карим поглядом «парубка»-господаря, побачивши в ньому, в цьому погляді, підбадьорливий усміх. А відтак і сама раптом дзвінко засміялася, мовивши:

— Мене звать по-українському Ганна чи Галя, а по-англійському «Ен».

— «Ен»? — вихопилось в Анатолія мимохить здивування, хоч за багато років його життя в Америці це й не було для нього «новиною».

Ганна-Галя знову засміялась.

— «Ен». Це як назва літери, правда? По-нашому, це

смійшно... Ну, але це можна поєднати з тим, що я вам принесла...

Тут вона стала виймати із своєї торби якісь задруковані «літерами» папери, брошури та подавала Анатолеві «на огляд». Анатоль брав все це в свої руки і зразу ж пізнавав у цих «літерах-друках» те, що його випадково бачив ще в Нью-Йорку, — «Вартову башту Сіону» тощо.

— Це я вам принесла, — казала вже поважним тоном Ганна-Галя, — щоб ви прочитали й продумали та усвідомили, як вам урятуватись від того страшного кінця, який загрожує нашому грішному земному світові, що ним тепер керує Сатана. Але його панування над світом скоро скінчиться: його переможе наш небесний бог Єгова... І вам треба бути готовим зустріти цю божу перемогу... Ми, свідки Єгови, перестерігаємо людей про цей Страшний суд над грішниками і видаємо оце... те, що я вам принесла, різними мовами, в том числі, як бачите, й українською. Наша громада в Ньюарку довідалася, що ви оселилися в цьому селищі, що ви — українець, і післала мене, як українку, до вас з оцими виданнями. Може, моя й ваша рідна мова промовить вам до серця і... переконає вас приєднатися до нашої єдино-спасенної віри... Бо всі православні... ну, і католики, з їхніми ієрархами, папами, попами, — слуги диявола, Сатани...

Проказавши ці, очевидячки, заздалегідь добре завчені слова, вона швидко, але з граційним рухом своєї зграбненької постаті підхопилася на ноги з виразним заміром піти з хати. Але ще раз, уже будши поза столиком і оглянувшись на вродливого молодого господаря, обізвалася:

— Продумайте добре все це... А я через деякий час знову приїду до вас. Можливо, наступної суботи. До побачення!

Анатоль аж злякався, що ця, така гарна молодиця чи дівчина так скоро йде від нього, залишає його самотнім на весь такий довгий беззмистовний (як йому показалося тепер) день у його «парубоцькій» і нудній

«господі».

— Так чого ж ви так скоро йдете? — майже скрикнув він їй навздогін, підхопившись також на ноги. — Може б, ми поговорили...

— Мені ніколи,— оглянулася вдруге Ганна-Галя вже від дверей, сяйнувши блакиттю своїх очей. — Я маю поїхати ще до одних людей. Я автом...

Анатоль вискочив за нею надвір і вже майже «подурному», як це він усвідомив пізніше, запитав її навздогін:

— Ви заміжня чи дівчина?

Але вона уже, мабуть, цього «дурного питання» не почула, бо була вже в авті, за стерно взялася руками. Тільки махнула йому кризь передню шибу на прощання рукою.

Анатоль постояв деякий час біля своїх дверей, дивлячись уже з тугою, як Галине (він так уже називав її в думці) авто — червоненький жучок — швидко віддалялося вулицею, а потім і зникло, завернувши за ріг.

Коли він, нарешті, повернувся до своєї кімнати, лагідність його настрою, що з ним він почав був цей гарний тихий день, пропав уже для нього. Молодиця це була чи дівчина, але вона вже порушила його спокій, з першого погляду, як кажуть, припала йому до серця. Тож він уже навіть не взяв дочитувати своєї газети, а на ту «дурну писанину», що йому залишила... Галя, він ані глянув, дарма що насправді ніколи її не читав. Але про секту «свідків Єгови» він чув ще в Німеччині, в таборі переміщених осіб, де закінчив гімназію. А про цих «свідків» чув, як про них розмовляли старші люди в тій кімнаті, де й він із своїм батьком жив у відгородженому коцями куті. Його батько помер уже в Америці, але Анатоль ще за його життя закінчив університет, став інженером. Тож пора вже йому, двадцятьп'ятирічному, створити свою родину, одружитися. Але чомусь навіть у Нью-Йорку, де багато українців, жодна дівчина не вподобалась йому. Та й навчання в університеті

заваджало «ганятись» за дівчатами. У недалекому від його селища Ньюарку також є українці, і він інколи їздив на якісь там збори, але на тих зборах бували вже тільки літні люди, а молодь ними не цікавилася...

...Ліг тепер з нудьгою на ту канапу, де сиділа... Галя. А в голові крутилася тривожна думка:

— «А що, як вона більше не приїде, а пришлють якусь стару відьму?»

За такими думками він мало не забув, що надійшов час, коли треба було йти до харчівні обідати. Це була єдина ще цього дня для нього подія, бо ж він, пообідавши, хоч і розігнався був іти до ліска, але на «півдорозі» роздумав і пішов додому, до своєї «парубоцької» господи. Та й у його кімнати було вже не так весело, бо осіннє сонце вже похилилось на захід, не світило прямо в його вікно. Знову лежав на канапі, пробував навіть дочитати газету,— не читалось. Увечері трохи заповнив його час телевізор: як це він робив щодня, проглянув і прослухав вісті про події в світі. Але й це зробив не дуже уважно.

А вночі не зразу заснув: думав про Галю як «єговістку». Адже й це може стати між ними перешкодою, якщо вона навіть дівчина, а не заміжня. Про те, щоб він міг перейти на її віру, для нього, людини з високошкільною освітою та широким світоглядом, не могло бути й мови. Але як пояснити це їй, Галі, очевидячки, неосвіченій або малоосвіченій молодій фанатичці-«єговістці», якими були в його уявленні всі члени цієї секти?

На це останнє питання він не тільки цієї першої ночі не знайшов відповіді, а й наступними кількома днями довгого тижня «борсався» в ньому. Нарешті, аж у четвер йому спало на думку поїхати до ньюаркської міської бібліотеки, а там у якійсь англійській енциклопедії прочитати про походження та історію цієї секти. Бо, кінець-кінцем, він насправді не знав об'єктивного з'ясування цієї... психози. Для цього він узяв навіть відпустку на фабриці. І зробив добре, що так учинив: ув одній енциклопедії він знайшов такі факти та

інші дані про цю секту, що з ними міг говорити... вмотивувати свою відмову від приєднання до неї, а може, й саму Галю намовити, переконати, щоб вона її покинула. Позаписував навіть дати тощо. Тож уже з таким «озброєнням» він нетерпляче чекав приїзду тієї, що про неї мріяв.

Річ зрозуміла, що Анатоль не міг уже не причепуритися відповідно для сподіваної з Галею зустрічі: поголився, упорядкував волосся й вуса, як «білокомірник» за фахом, прикрасив яскравою краваткою нову білісіньку сорочку, одягнувся у свій улюблений темносиній костюм, узувся в нові черевики.

І от, нарешті, прийшли ранкові чи, властиво, передобідні години суботи. На жаль, погода цього дня була не така добра, як минулої суботи: було хмарно. Але це не могло бути перешкодою для його принципової й поважної розмови з Галею! Тільки не можна було б сказати, що Анатоль був нервово спокійний. Навпаки: він був усією своєю істотою напружений. Думав: приїде чи не приїде? Ходив по хаті з кутка в куток, ніби блукав у темному лісі, з якого не легко було знайти вихід. Кожного разу, як на вулиці проїжджало якесь авто, виглядав у вікно...

І о, радість! Ні, це була не радість, а якесь досі невідоме для нього почуття збентеженості. Він почув і, виглянувши у вікно, побачив, що біля його мешкання зупинилося знайоме авто, знайомий, нетерпляче очікуваний червоний жучок.

Звичайно, Анатоль уже не ждав, поки його «гостя» Галя постукає в його двері, а похопився сам відчинити двері раніше, ніж та встигла вийти з авта. А як вона не підійшла, а підбігла своєю жвавою ходою до нього і перша подала йому свою теплу ручку, ще й сяйнувши блакиттю своїх очей у його погляд, то йому стало ясно, що й вона рада його бачити. Рада його бачити! О, це багато для нього значило!

Галя була тепер з огляду на холодніший день убрана інакше: у легкому ясного кольору костюмі, а її пишне руське волосся було сховане під куреником якоїсь

квітчастої хустки. Тільки над чолом і темнішими за її волосся брівоньками, схожими на дві тоненькі пир'їнки, з-під того куреника виглядало кучеряве пасмо його. На ногах мала черевички на високих підборах, мабуть, щоб підвищити себе до високої Анатолевої постаті. А торби з «пропагандивними» матеріялами на її плечі вже не було,— мала в руках тільки звичайну жіночу торбинку. А усміхненим виразом свого обличчя вона немов унесла в Анатолеву «парубоцьку господу» ту соняшність, що її надворі затуляли хмари.

Тепер вона, як уже знайома, майже без господаревого запрошення (хоч він зробив відповідний рух рукою) сіла на ту канапу, на якій сиділа минулої суботи.

Анатоль також сів у свій фотель з поважним виразом на обличчі, готовий до поважної розмови.

Але сама Галя, може, бачивши поважний вираз на господаревім обличчі, перша, з першого, мовляв, слова, заговорила про справу. Кивнула головою на купку її «літератури», що лежала на столику, й спитала:

— Чи ви це прочитали вже?

І Анатоль заговорив прямо про те, що ця її «література» нічого не варта, що він уже знає історію створення їхньої секти, як і її фантастичний характер. Але чи вона, Галя?..

— Я дозволив собі вже так вас називати,— мовив він з виразним хвилюванням у голосі і навіть трохи чи не почервонів аж по вуха. — Не «добродійка Ганна», не так «офіційно» чи що, а просто «Галя»... Хоч ми ще не дуже знайомі...

І «гостя», немов заразившись його хвилюванням, сказала:

— Та будь ласка... Я ж сказала з самого початку, що мене так можна називати...

І раптом зашарілась на виду, мов би розквітла рожевим трояндовим кольором, та глянула Анатолеві в вічі таким поглядом, що, без сумніву, означав: «І я тебе кохаю»...

Цей обопільний спалах двох сердець на якусь там мить перервав їхню «поважну розмову». Анатоль у цю мить встиг подумати: «Мабуть, вона таки незаміжня»...

Та потім зусиллям волі й розуму опанував себе і відновив перерване питання. Але чи вона, Галя, знає історію їхньої секти? От яке в нього до неї питання! Чи вона знає про те, що ця їхня «віра» — зовсім недавня вигадка... фантазія однієї малоосвіченої людини. Це був американець Чарлз Рассел, член однієї з протестантських церков у Пеннсільванії. Читавши Біблію, він звернув увагу на те, що з наказу старогєбрейського бога Єгови на землю прийде месія... Ісуса Христа, як відомо, давні гєбреї та й теперішні жиди не визнали й не визнають за такого... Але Рассел Ісуса визнав, тільки не вважає його за Бога, а лише за післанця бога Єгови, що буде судити всіх грішників... християн усяких релігій з їхніми ієрархами, якими нібито керує Сатана...

Десь року 1872 Рассел почав поширювати це своє розуміння біблійних історій і приєднувати собі однодумців. Отже, це почалося зовсім недавно, і сто років цьому немає. Тож яка це «віра»? А року 1884, тоді, як у нього набралось більше прихильників (бо він почав видавати часопис) і він проголосив себе пророком, він створив «Товариство сторожової башти Сіону». Алеж який з нього пророк, коли він проголосив був, що Страшний суд буде 1914 року, а як цього не сталося, то він відсунув це на пізніший час. А помер він 1916 р. Пізніше його послідовники визначили 1918 рік початком того тисячоліття, коли Єгова вже вислав на землю Ісуса Христа, який невидно вже перебуває між людьми, і це з його волі нібито виникла віра «свідків Єгови», а вони, «свідки Єгови», намагаються попередити інших людей про майбутній Страшний суд, щоб урятувалися тоді, як Єгова почне війну з Сатаною, переможе його і винищить «слуг його». Для цього в Брукліні, як частині Великого Нью-Йорку, є Біблійна школа Вартової Башти, яка підготовляє і розсилає по всьому світі «піонерів»-місіонерів, щоб людей

рятували, попереджали... Бо після перемоги Єгови нібито збережуться тільки свідки його, свідки Єгови... Чи вона, Галя, усвідомлює, яка це примітивна фантастика?

Хоч він, Анатоль, увесь час стежив за Галиним обличчям, бачив, як у її очах наростав жах, чи то страх за свою «віру», чи то як гірке розчарування, але ще раз запитав її, чи вона про все це знала?

І вона, збентежена, щиро призналася, що не знала. Її батьки, які ще до її народження належали до «свідків», і її ще з дитинства тримали в цій вірі, але ніколи про все це їй не казали. Вона й тепер живе з батьком та матір'ю і поза роботою обертається лише серед своїх одновірців, батьки забороняють їй взаємитись із людьми іншої віри. Тільки використовують її так, як ото й до нього прислали...

— «Так вона незаміжня ще... дівчина!» — радісно закипіло в Анатолевім серці. — «Вона вільна...»

І глянув на Галю так, що вона знов зашарілась, розквітла рожевою трояндою. Але, збентежившись, мабуть, тим, що з пропагаторки віри своїх батьків вона несподівано стала сама об'єктом контрпропаганди цього вродливого й, видно, розумного юнака, Галя схопилась на ноги, щоб утекти від «спокуси». Та Анатоль кинувся за нею, ухопив її за руку, вигукнувши:

— Не йдіть іще, благаю вас... голубонько моя!.. Не лякайтесь мене: я не диявол, як можуть сказати ваші батько й мати, а звичайна людина. І я хочу, щоб ми надалі залишилися знайомими... друзями... Я хочу бачити вас... Я самітній тут, між чужинцями, а ви українка... Я ж іншої такої, як ви, тут не знайду...

Але вона виривала міцно схоплену свою руку, поривалася йти. Гукнула майже розпачливо:

— Пустіть!.. Те, що ви розказали мені, таке страшне... Я мушу все це передумати...

— Тоді хоч скажіть ваше прізвище! — випустив її руку Анатоль. — Щоб я вас пізніше міг знайти.

— Крохмалюк... Крохмалюківна, — сказала вона

вже від дверей. І вибігла з хати.

Анатоль уже не вийшов за нею, тільки чув, як захурчало її авто, від'їжджаючи. Записав її прізвище, щоб не забути. А оте «Крохмалюківна» уже прямо означало, що вона незаміжня. І вона, либонь, свідомо ще й у цій формі своє прізвище сказала, щоб дати йому на розум, що вона дівчина... вільна, щоб він «шукав» її. І в його голові миттю склався «плян», як її знайти: якщо вона з Ньюарку, то він знайде її адресу в телефонній книзі,— спочатку зателефонує. А як ні, то знайде якогось «єговіста» і розпитає, де вона живе. Він же вже щиро кохав її, та й про неї вже думав, що вона не байдужа до нього,— адже червоніла так мило... А йому треба вже створити свою родину... Питання тепер було тільки таке: як її вирвати з отого «єговістського» заблуду, як подолати цю перешкоду на шляху до їхнього поєднання, шлюбу?

Уже наступного дня, у неділю, він поїхав до Ньюарку, куди було досить близько від їхнього селища, знайшов в одній крамниці публічний телефон, а в телефонній книзі — число телефону Крохмалюків. Трохи хвилювався, як готувався накрутити тее число: адже на його телефон могла обізватися стара Крохмалючка — і що він мав би тоді сказати?

На щастя, так не сталося: музичний Галин голос (а не чийсь інший) обірвав другий дзвінок на протилежному кінці телефонного дроту:

— Я слухаю. Хто говорить?

Анатоль назвав себе:

— Це я... Анатоль Харченко. Ви вчора були в мене....

Якусь там мить на «тому кінці дроту» тривало мовчання. Очевидячки, дівчина не знала, що сказати при можливих свідках: у хаті ж могли бути батько або мати. І, справді, цю мовчанку перервав приглушений голос немолодої жінки, мабуть, Галиної матері, голос, сказаний не безпосередньо в слухавку:

— Хто там такий?

Але дочка не відгукнулась на материне питання, а запитала трохи тремтливим голосом того, хто телефонував:

— Що ви хотіли мені сказати?

Анатоль сказав трохи притишеним голосом, припускаючи, що та мати чи хто там вона була, могла їхню розмову підслухати:

— Я хочу з вами зустрітись...

А далі обережно запропонував їй ще цього дня зустрітись з нею в міському парку. Визначив навіть місце, де він і о котрій годині її ждатиме, думаючи, що вона, напевно, цей парк і місце знає. Знов деякий час мовчанки «на тому кінці», а потім Галине одне слово:

— Добре.

На цьому їхня розмова обірвалась. Але в Анатолія була вже її, Галина, згода, і це наповнювало всю його істоту радістю. Він кинувся до свого авта і швидко поїхав до згаданого парку, хоч і розумів, що його коханій Галі потрібен був деякий час, щоб зібратися для поїздки. Проте, йому краще буде чекати в парку, аніж сидіти десь біля крамниці в своєму авті. Їхати довелося недовго.

Була десята година ранку, і день був такий чудовий, як тоді, коли ця Галя вперше до нього приїжджала, дарма що попереднього дня було хмарно. Такі, іноді просто раптові на протязі 24 годин зміни погоди характерні для клімату Східного узбережжя США. Було тільки трохи прохолодніше надворі, як тоді, коли вони вперше познайомилися в Анатолевім мешканні. Але в лісі було тихо, сказати б, затишно, а дерева були в тих переливах переважно жовтогарячих кольорів, які Анатоль бачив тільки із свого вікна. Листя ще було на деревах, і стежки та асфальтові доріжки парку були чисті, як виметені. А що була рання пора, то й людей на тих доріжках не було. Отже, були найкращі умови для зустрічі закоханої пари...

Анатоль поставив своє авто при самому вході до парку, а сам сів на першу, що трапилась на головній

доріжці, лавку. Сів так, щоб Галюся (він так уже називав її в думці) зразу його побачила. Сів був, а потім устав і взяв ходити поблизу цієї лавки туди й сюди, а це свідчило про те, що він чекав своєї коханої не без хвилювання. Був у легкому демісезонному плащі сіруватого кольору, з модними широкими вилогами, що відкривали під його підборіддям дбайливо зав'язану краватку. На голові мав також легкого, але трохи яснішого бриля. Цей одяг робив його елегантно-струнким.

Ходивши попри свою лавку, він, часом, навіть виходив за входову браму, щоб ще здаля побачити, чи не наближається Галин червоний жучок.

Авта проїжджали вулицею за автами, але того «жучка» таки довгенько не було. Проте певність, що Галя... Галюся таки приїде, тримала його весь час у напрузі.

Але сталося так, що саме тоді, як він був найдалі від входу в парк і спиною до нього, червоний Галин «жучок» зупинився поблизу від цього входу. А Галя швидкою ходою поспішила в його напрямі, і Анатоль обернувся їй назустріч тільки тоді, як почув характерне цокання по асфальті жіночих черевичків на високих підборах.

Прибігла, осяяна усмішкою на молоденькому личку, а він кинувся їй назустріч з простягненими руками. А як зійшлися, ухопив обіруч її теплі ніжні ручки.

— Я мамі збрехала... хоч наша віра й забороняє брехати,— похопилася сказати Галя. — Я сказала, що йду на зустріч з вами, бо ви згодні перейти на нашу віру...

Так сказала, але обом їм було вже ясно, що це буде не релігійна зустріч, а побачення двох обопільно закоханих людських одиниць. З огляду на це Анатоль запропонував піти їм далі вглиб парку, де їх усе таки ніхто не побачить і не підслухає. Галя радісно кивнула на знак згоди своєю чарівною голівкою, накритою

шапочкою у вигляді беретки. Одягнена вона була також у плащик, легенький, піщаного кольору.

І вони пішли, узявшись за руки. Власне, Анатоль, випустивши одну її ручку, праву, а своєю правою тримав її ліву так, як узяв був, вітаючись. Та й Галя вже виразно виявляла новонароджене в її серці кохання до цього вродливого юнака, а йдучи поряд, навіть намагалася тулитись до нього. Обоє презирилися невідривно. Ішли помалу, навіть не говорили нічого, а тільки ніби вслухувались у биття своїх сердець. Та й у парку ставало дедалі тихіше, бо вже було не чути руху авт, що десь там пробігали вулицею. Пташиних голосів теж не було в парку чуть. А небо над їхніми головами закривали широкогіллясті золоті дерева...

Під одним кущем горобини з червоними ягодами між зеленим листям стояла лавка, і Анатоль запропонував сісти на неї. Він же й перший обізвався до Галі:

— Галюсю, ви, напевно, догадуєтесь, для чого я хотів зустрітись з вами. Я з першого погляду, як ви тоді приїхали до мене з своєю літературою, уподобав вас... І весь час мріяв про вас...

Галя подивилася пильно-пильно в його очі, пригорнулася до нього і тихо промовила:

— І я, Толику, думала про вас... Ночами мріяла...

Тоді Анатоль ухопив її в обійми, а Галя тісніше притулилася до нього, свого коханого, — і вони злилися в жагучому поцілункові. Цілувалися деякий час мовчки, видивлялися одне одному в вічі, немов би прозирило кожне якнайглибше в душу іншого. Анатоль гладив її плечі, спину, підносив її гладенькі ручки до уст...

Нарешті Анатоль сказав:

— Я хочу, Галюсю, щоб ти стала моєю навіки... моєю дружиною...

— І я... хочу тебе мати, мій любий Толику...

Але цього першого разу, першого побачення, коли насправді й за малий час між ними було сказано все, їм не довелося довго бути вкупі. Галя сказала, що їй довго

не можна бути відсутньою, бо мати може стривожитись... Вона не сказала, як може пояснити матері це своє побачення, але, очевидячки, й цим разом їй доведеться збрехати... хоч це й суперечить їхній вірі...

Умовилися, що наступного дня і взагалі в будні зустрічатимуться вечорами, бож вони обоє працюють... Галя сказала, що працює фармацевткою... А про час і місце їхніх побачень надалі мала телефонувати Галя до Анатолія. Не з дому, звичайно. Так було безпечніше.

Устали й пішли до виходу, зустрічаючи вже на доріжці незнайомих людей, що потроху заходили парами чи поодиноці до цього громадського місця відпочинку.

А на пізніших їхніх зустрічах у парку чи й десь-інде їм уже не можна було обмежуватись обіймами та поцілунками,— треба було вирішити, як їм поєднатися подружньо, шлюбно. І дуже відкладати цього не можна було. Особливо скрутно було Галі, бо її мати, запекла «єговістка», кінець-кінцем, довідалася, чому її дочка так часто спізнюється після роботи, і вдома не давала їй просто дихати, вимагала сказати, з ким вона зустрічається. А тим часом їм ні про яке вінчання не можна було й думати: вона — «єговістка», а він формально православний...

Довгенько тривала ця скрута й перешкода для їхнього поєднання. Уже й «золота осінь» проминула, дерева в парку та й скрізь по місту, як і в Анатолевому ліску, покидали з себе свою жовтогарячу красу і поперетворювалися на мокрі кістяки, а кущі — на віники-деркачі,— тож наша пара зустрічалася вже переважно в кінотеатрах. Та їм, закоханим до безтями, вже не можна було й думати про розлуку: це вже була єдність у двох іпостасях...

Вихід із цієї скрути знайшла та, якій уже не можна було жити з батьком та матір'ю, що підозрівали її в переході під «владу Сатани». Отож одного дня, надвечір, навіть без телефонічного попередження, Галя приїхала до Анатолія тільки з валізою в правій руці, а на зігнутій лівій — із зимовим пальтом. Поставила валізу

біля порога, пальто кинула на Анатолів фотель, а сама, заливаючись сльозами, кинулась до свого коханого Толика, припала лицем йому на груди, ридма ридала — і ніяк не могла заспокоїтись.

Анатоль обійняв її, свою найдорожчу, заспокоював словами, нарешті посадив її на канапу і сам сів біля неї...

Від цього вечора Ганна-Галя Крохмалюківна залишилася вже назавжди в Анатолія Харченка, а як вони трохи пізніше оформили своє співжиття цивільним шлюбом, то й вона стала Ганною («Ен») Харченко.

Так у цьому випадку з обопільно-закоханою парою двох людських одиниць **біологія перемогла ідеологію** на грішній планеті Землі. **Так сталося земне поєднання двох молодих сердець.**

Не виключене, що планета Земля колись таки загине, але не з наказу стародавнього гебрейського Єгови, а її розірве ланцюгова атомово реакція, коли **ідеологічні супротивники-секти**, які покищо борються між собою звичайними бомбами (напр., у Лівані, в Ульстері) **нефахово уживуть атомної зброї**. Тоді із планети Земля залишаться тільки хмари безформних шматків, уламків-астероїдів, які вічно кружлятимуть навколо Сонця, але на тих уламках уже не буде найбільшого щастя **живого життя — кохання...**

Ну, а для людського віку нашої пари Анатолія й Ганни-Галі Харченків ще, либонь, вистачить часу, оскільки ніхто з людей на землі не проживає тисячі років, того тисячоліття, що його передбачають «вартові» на «баштах» свідків Єгови. Вистачить!

І автор цього оповідання може ще сміливо проспівати їм: «Довгого віку, довгого віку... до-овгого... до-овгого віку!»**

** Це українська, з 20-х років заміна незрозумілого сучасним українцям церковнослов'янського «Многая літа» (чому тут «многая» — форма нібито жіночого роду, при середньому роді слова «літо»?); Звичайно, мовознавці цю форму розуміють, але вони не завжди бувають на тих урочистостях, де співають це чуже «многолїтствїє». Згадані українські слова співають на той мотив, що й «Многая літа».

НЕЗДІЙСНЕНЕ КОХАННЯ

Оповідання

Він «протирав» мапою¹ підлогу в кабінеті головного інженера великої будівельної компанії, як почув за спиною, що до кабінету щось швидко дзвінкою жіночою ходою увійшло: цок! цок!.. Оглянувся: це була елегантно в зеленому під барви ранньої весни костюм одягнена жінка середнього віку. Висока, струнка. А на голові куреником накинута плястикова косинка (надворі дощило), і з того куреника виглянула ще молода жіноча врода, передусім чорні віясті очі.

Не побачивши в кабінеті того, кого вона, либонь, хотіла бачити, жінка спитала приємним грудним голосом:

— А добродія Картера немає?

— Щойно кудись вийшов,— відповів ламаною англійською мовою запитаний, мимохіть глянувши в чорні очі красуні. На превелике його здивування, та вхопила цей його погляд вабливо скерованими чарами своїх очей, немов би він був не дженітор, підмітайло, суспільно найнижча в Америці людина, а чоловік рівного їй середовища. Спиталася:

— А... а ти хто?

Він розвів з ніяковою усмішкою на своєму ще молодявому обличчі руками (одну руку з держакком мапи в ній), а очима вказав на відро з мильною водою, — так відповів на питання жінки-красуні, яка, очевидячки, вперше його побачила (він був третій день на цій роботі). А потім ще й озвався:

— Як бачите...

— Ні, я не про це,— мовила красуня, знов свідомо піймавши його погляд. — я бачу, що ти робиш... Але твоя англійська мова... Ти, мабуть, недавній емігрант. Звідки ти прибув?

— Емігрант, добродійко, не так давно сюди прибув. А звідки? Не знаю, як вам сказати, бо ви, напевно, моєї батьківщини не знаєте. А країною останнього мого

перебування була Німеччина... Звідти й прибув.

— Шпрехен зі дойч?² — якось радісно спитала жінка.

І він, дженітор, підмітайло, відгукнувся на це вже доброю німецькою мовою, мовляв, «так, з Німеччини, з табору переміщених осіб». Та ще й додав, що німецьку мову знав ще на своїй батьківщині, на Україні, бо мав там таке фахове становище, що мусив знати не тільки рідну українську мову...

— О! — захопилась, бачилося, жваво жінка за легку можливість мовного взаємлення з цим уродливим, високим на зріст, мужнього вигляду і ще, либонь, не старим емігрантом. — То ти, мабуть, оце тут не в своїй ролі, як це звичайно буває спочатку з новими емігрантами в цій країні... Та й з обличчя видно,— метнула гарячим поглядом по його виду,— що ти не протак... І вуса, як... у Гітлера....

І трохи збентежилась:

— Ти не подумай, що я...

Але в цю мить відчинилися двері, і до кабінету увійшов головний інженер, «бос»³ цього незвичайного дженітора, той «бос», що, на якийсь час вийшовши з кабінету, звелів йому позмивати на підлозі мокрі сліди від людських ніг.

Це був невисокий чоловік, якийсь округлий у постаті, жоротноногий (і) жоротношій товстозадий черевань, з круглим, як місяцева повня, безвусим кирпатим обличчям та витрішкуватими сірими очима,— отже, цілковитий контраст до тієї жінки-красуні, яка прийшла до нього. А що він мав звичку швидко ходити на своїх коротких ногах та й, видно, поспішав повернутись до кабінету, то було таке враження, що він не ввійшов, а вкотився, як м'яч. А в зубах у нього стирчала, очевидячки, постійна велика цигара.

— Де це ти був? — звернулася до опецька, як до свого, вища за нього й, либонь, свідомо своєї «влади» над ним жінка-красуня, глянувши на золотий

годинничок, що був на її випещеній, з наманікюреними нігтями руці. — Ми ж умовились...

А в тоні її голосу була чи то нервовість, чи то досада, та ще й, мабуть, не через його спізнення, а швидше через те, що він перебив її цікаву розмову з «дженітором-емігрантом не в своїй ролі».

Ну, а цей дженітор зразу зрозумів, що це чоловік та жінка. А що він свою роботу — «протирання» підлоги ще до приходу жінки фактично скінчив, то взяв мерщій знаряддя своєї праці — мапу й відро з водою — та мовчки вийшов.

— «Алеж і молодиця!» — думав він уже до кінця цього дня на роботі про «босову» жінку. — «І як вона, отака красуня, могла поєднатись із таким курдупелем?»

Не міг він забути й того, що ця красуня дивилась йому самому в вічі так, немов би хотіла вподобатись.

А втім, він, людина будь-що-будь на літі вже, такі на нього кидані жіночі погляди знав, — знав те, що кожна не стара ще жінка так випробовує свою жіночість, пускає бісики в очі чоловікам, дивлячись у тії очі, як у люстерко. Та коли це погляди, кинуті у випадкових обставинах, без будь-якої перспективи, то він їх швидко забував. А тепер, працюючи в цій компанії, він міг сподіватися й такої «перспективи» — бачити цю вродливицю ще, може, й не раз. Тим то він думав про неї й прийшовши додому. Думав і тоді, як уже був у ліжку, коли треба було швидше заснути, щоб наступного дня, о 6 годині ранку, їхати на тую дженіторську роботу, що її тепер, можна сказати, благословляв: вона ж давала йому можливість бачити ту жінку, яка вже опанувала його спрагле жіночої любови серце. Заохочувала його до таких «мрій» і думка про те, що тая красуня не могла кохати свого чоловіка... такого бульканя... недоростка-курдупеля...

— «Не інакше, як продалася заради багатства, як це часто в Америці роблять такі красуні», — подумав із прикрістю. Подумав і про те, що багатство може стати перешкодою в його зближенні з цією жінкою. Бо хоч він, Петро Хоменко, на Україні й був професором

університету, але тут він... найпослідущіша істота. Адже через таке своє «дженіторське» становище він так довго не зміг створити на еміграції собі родини... Як мовознавець, він міг би був улаштуватись на роботу викладачем мови в якомусь університеті. Але він не міг здобути протекції, не міг ні до кого підлабузнюватись, а без протекції і в вільній Америці не зробиш «кар'єри»...

З цією прикрою думкою він і заснув...

Проте ці останні прикрі його міркування наступного дня, на роботі незабаром розвіялись. Труда (так звали «босову» жінку Гертруду) так як об обідній порі виразно ради нього «забігла» до головної контори, та й ще саме тоді, як він там «тягав» свою мапу. Приїхала своїм маленьким новеньким блакитного кольору авто і ніби ненароком «забігла», хоч знала, що її чоловіка в цей час в конторі немає. Власне, вона, мабуть, через те саме такої пори й приїхала: у цей час Картер звичайно бував на якомусь будівництві. Але побула в конторі недовго. Тільки покрутилась між столами, перекидаючись якимись незначними словами з секретарками чи рахівниками, а потім вискочила. Проте уже від дверей непомітно для інших махнула Петрові рукою. А він теж «непомітно» увесь час пас її очима!

Такі її «забіги» були не щодня, але Петрові ставало дедалі ясніше, що вона це робила таки ради нього. А один раз таки свідомо «пробігла» близько повз нього і, війнувши вогнем своїх чорних очей по його виду, шепнула:

— Агов, Піт!

І в Петра склалося таке враження (хоч він розумів недоречність такого порівняння), що вона, Труда, робила все це так, як робить левиця, пробігаючи повз лева, щоб його спокусити на кохання,— таке він бачив не раз на телевізорі, як показували «дикє царство», кадри з життя диких тварин.

Кінець-кінцем, на таку Трудину «тактику» звернули увагу й службовці контори та обережно, поза її спиною переморгувались. А одна із секретарок, висока й суха, як тараня (таку рибу Петро знав тільки на Україні), на

ймення Пеггі, яка спочатку сама трохи чи не пробувала залицятись до нового дженітора, якось прямо йому сказала:

— Пітер, чи ти не бачиш, що «босова» жіночка зазіхає на тебе? Бережись, бо зразу вилетиш із роботи...

Петро відмахнувся від неї, мовляв, «ет, дурниці!» і пішов із своїм знаряддям праці — мапою та відром до іншої кімнати. Але насправді це вже було для нього не дурницею, і серце його тріюмфально закалатало в грудях:

— «Немає сумніву,— аж горів він,— що ця красуня вже в мене закохана!»

О ні, це вже для них обох не дурниця була! А він, Петро, уже кохав її, тую Трудоньку, так, як уже давно ні однієї жінки не кохав... Але як їм зблизитись? Він розумів, що всі для цього можливості в неї, в Трудоньки, а не в нього...

І Труда, очевидячки, нарешті усвідомила, що, поперше, з таких «забігів» нічого для них обох не вийде, а, подруге, може, це й небезпечно для них: хтось із службовців-підлабузників може й її чоловікові сказати про це. Можливо, що вона навіть оті переморгування спостерегла. З огляду, мабуть, на це вона на якийсь час припинила таку «гру», зникла з Петрового «обрю» і цим не абияк затривожила його. У голові йому виникали різні здогади. Може, вона тільки з нудьги трохи побавилась ним, бо, не працювавши, не могла увесь час сидіти вдома перед телевізором, а може й чоловік її, отой курдупель, про ці її «походеньки» довідався та примусив припинити все це... Правда, в разі цієї останньої можливості Картер, напевно, його звільнив би з роботи, а що цього не сталося, то цей здогад у нього відпадав...

Та от одного разу, як Петро після всіх службовців (як це було в порядку його роботи: він же мав після них поїдбирати всякі папірці тощо) вийшов з контори, переодягнений за давньою звичкою так, як він одягався, будши професором університету, «по-інтелігентсько-

му», в легкому ясного кольору весняному костюмі, в брилі такого ж кольору, до нього з-за рогу будинка вискочила Труда, а, підбігши, шепнула йому:

— Піт, я чекала на тебе... Ходім он-туди! — махнула рукою на ріг будинка. Навіть за руку його вхопила.

За рогом стояло її блакитне новеньке й гарне, як дитяча іграшка, авто, свідомо поставлене за одним кушем так, щоб його ніхто зразу не побачив. Щасливий Петро, звичайно, не опинався, а вскочив до авта на переднє сидіння. А Труда забігла швидкою кізочкою з другого боку, щоб сісти до стерна. Але перш ніж рушити, вона обхопила руками його голову, аж бриль його скотився на заднє сидіння, притягла до себе і п'явкою вп'ялася в його уста.

— Любий, коханий! — шепотіла. — Ми поїдемо в таке місце, де нас ніхто не підгляне... І там націлуємось! Добре?

Потім ухопилася за стерно, натиснула стартер ногою. Легенько авто замурчало, як приголублений котик, і враз рушило стрілою на те місце, де їх «ніхто не підгляне». Труда не сказала Петрові, де те місце, але він це незабаром і сам побачив.

Поблизу був невеличкий гайок, що в ньому кущі й дерева вже були в досить густому зеленому одінні. Труда, мабуть, задалегідь знайшла в ньому невеличку галявинку і на тій галявинці, зменшивши швидкість, потихеньку поставила своє авто. Потім запропонувала перейти їм обом на заднє сидіння, де було зручніше обійматись та цілуватись.

У гайку було тихо (бо день був безвітряний), тільки якісь пташки у верхівтті попискували. А над галявиною блакитніло чисте, як дитячий погляд, небо.

Обоє закохані з огляду на вже теплу погоду були легко повдягані і, обійнявшись та з'єднавшись так в одне тіло, цілувалися деякий час без слів, без зайвої тепер мови. Він цілував не тільки її губи, а й чарівні очі, гладив пальцями її чорні дугасті брови, занурював

обличчя в її пишне хвилясто закучерявлене волосся, а вона, цілуючи його губи, захоплювала й його «гітлерівські» вусики.

А потім Петро не зміг не виявити свого щастя ще й мовою:

— Іх лібе діх! Іх лібе діх, майне ліб!..⁴

Навіть по-українському в нього вихопилось:

— Ти моя хороша, кохана!

Труда вже слухала те й те з широко розплющеними очима, вслухувалася навіть у незрозумілі українські слова, у його буркітливий баритон, як у музику, якої вона ніколи й досі не чула, дарма що прожила тридцять вісім років, що так довго була заможем,— має дев'ятнадцятьрічного сина.

А що в неї було до цього щастя?

Вони перестали цілуватись, тільки побралися за руки, і Труда взяла оповідати історію свого одруження з оцим її нелюбом-чоловіком.

Ах, він, дорогий, любий Піт, не може собі уявити, як їй важко це оповідати! Вона змарнувала свої молоді літа з оцим огидним тепер їй чоловіком! Він, як павук із своєї жертви, що заборсалася в його павоті, випив з неї молодість, узявши сімнадцятьрічною з батьківського дому, вивізши з рідної країни... Звичайно, він не взяв її силоміць, як полонянку, але як американець-переможець... І з нею щось у такому дусі сталося...

Вона щойно скінчила гімназію тоді, як на весні 1945 року після капітуляції Німеччини прийшли переможці-американці. У такому віці молоду дівчину тягне до чоловічого товариства, хочеться притьмом у когось закохатися. Не розумом, а отаким потягом живе таке дівча. Така й вона тоді була... дурна. Німецьких молодих хлопців божевільний Гітлер винищив на фронтах...

Вона на мить замовкла, а потім, злегка усміхнувшись, торкнулася губами до Петрових «гітлерівських» вусів і промовила:

— Я назвала оці твої вусики «гітлерівськими», але

не подумай, що я... гітлерівка. Ні, я навіть ненавиджу саму згадку про нього, бо це він ніби примусив мене вийти заміж за оцього американця, згубив мою молодість, а може й усе життя...

— Я ці вуса маю ще з молодих років,— усміхнувшись і собі, сказав Петро. — Я маю їх ще з того часу, як про Гітлера й не чув... У нас їх називали «англійськими»,— не знаю, чому...

Вони знову поцілувались, а потім Труда взяла оповідати далі. Гітлер винищив молодих німців... А як з'явилися переможні й багаті американці, молоді дівчата кинулися в обійми цих чужинців. Не гребували, як відомо, й чорними. Тож коли й оцей Картер, ще тоді молодий (хоч був старший від неї на десять років), у принадній для жінок військовій уніформі лейтенанта, став упадати біля неї, годував шоколядом, подарунки приносив і її батькам, — то це їй заімпувало... А крім того, ще й перспектива виїхати до багатой Америки із знищеної Німеччини. Отож вона й дала згоду на одруження. Уже в Америці народився в неї син. Поки цей син був дитиною, то вона жила матірнім чуттям, це заповнювало її життя якимось змістом. Та й він, батько цього сина, ще тоді не був їй такий огидний, як тепер. Тепер синові дев'ятнадцять років, він уже матірньої опіки не потребує,— його вже більше цікавлять дівчата. Та його й немає вже з батьками вдома: учиться в університеті в іншому місті. І вона тепер мусить жити, щодня відчувати його... отаке опудало, що дудлить пиво, яке розпирає його, смердить цигарою, яка не випадає у нього з рота... Вона вже й не пам'ятає, коли з ним, як із чоловіком, цілувалася... А він ревнує її до всякого чоловіка, до якого вона хоч би з чемности посміхнеться... А вона ж іще не стара, їй ще хочеться кохати по-справжньому, а не тільки удавати з подружнього обов'язку...

Сльози раптом перервали її мову, вони просто бризнули з її очей, і вона, з мокрим від сліз обличчям, кинулася знов палко цілувати того, кого, здається, знайшла, хто відновить її молодість. Казала, що

вподобала його з першого погляду... Що хоче з ним кохатися, не зважаючи ні на що...

— Чи й ти так думаєш, любий? Чи й ти так мене кохаєш, як я тебе?..

Петро також цілував її, запевняв у своїй любові, називав її вже зрозумілими їй словами «моя хороша». А щоб якимось визначити перспективу їхнього кохання, він сказав їй, що тепер уживе всяких заходів, щоб десь таки влаштуватися викладачем мови, в якомусь університеті. Тоді вона покине свого чоловіка, і вони зйдуться для спільного життя... Ще довго житимуть. Адже йому ще тільки сорок три роки, і він так прагне знайти собі вірну супутницю дальшого життя...

На цьому мусило скінчитися їхнє перше побачення. Труда мала бути вдома ще перед тим, як її черевань повернеться з роботи. Умовились наступного дня зустрітися в цьому самому місці, де він, Петро, на неї чекатиме.

...А другого дня Труда приїхала із запізненням. Вискочила із авта з тривогою в очах. Сказала хапливо:

— Я вчора спізнилась, і він (її чоловік би то) люто визвірився на мене, витріщивши свої булькані... Я відбрехала, що затрималася в крамниці, сукню нібито вибирала... Мені здається, що він підозріває...

Петро обняв її і тихо сказав:

— Це Пеггі могла йому натякнути: вона ж до мене залицялась... Мене попереджала...

— Пеггі? О, так! Ця паскуда могла...

Труда не скінчила своєї мови, як сталося жахливе: на галявину вїхало Картерове авто, майже впритул до Трудиного підїхало, стало. В авті сидів сам... Картер. Було ясно, що він їхав за Трудиним автом на́зирці.

Приголомшена пара не встигла й розскочитись (стояли ж обійнявшись), як Картерова туша поволі висунулася із свого авта. З його рота випала цигара, власне, він її люто «виплюнув»... Петро Хоменко миттю спостеріг, що той послав у кишеню штанів свою праву руку. — спостеріг — і отерп усім тілом. Але не

спромігся на якийсь оборонний рух.

— То ви оце так?! — процідив крізь зуби «власник» зрадливої жінки.

Заскочені «на гарячому» коханці ані пари з уст. Картер ступнув у напрямі зрадливої жінки:

— Ти його, оцього... дженітора, любиш?

Труда мовчала.

— Кажі, зраднице, любиш?

Та знову ані слова.

Тоді Картер вихопив свою праву руку з кишені, і в ній зловісно блиснув пістоль. Труда скрикнула дико, кинувшись до Петра, щоб його затулити своїм тілом. Навіть руки назад себе закинула, щоб «ширше» затулити свого любого.

Але Картер підкинув руку з пістолем до свого виска і вистрілив. Потім його округла постать захиталася, як підбита знизу, короткі його ноги зігнулися в колінах, і він, мертвий, упав — ницьма — мало не до їхніх ніг...

Труда якусь мить стояла, приголомшена, немов ще не усвідомила, що сталося, оглянувшись переляканими очима на Петра. А потім кинулась на труп мертвого чоловіка, і її тіло боляче затіпалось у важкому риданні. Петро, задубілий у безрусі, не знав, що робити. Та от по якомусь часі Труда підвела до нього свою голову, залите сльозами обличчя і мовила глухим голосом:

— Ми його вбили, любий...

А потім зірвалася на ноги і, заламавши руки, скрикнула:

— А що тепер мій син скаже?

— — — — —

Самогубство зрадженого чоловіка стало між ними, двома закоханими істотами, страшним муром. Події, що сталися після цього, убили ніжність, яка єднала їх. Поліція... Самогубство це чи вбивство? Судова справа... громадський розголос...

Гертруда Картер стала «розп'ята» між сином та відчуженим уже коханцем...

...Так не здійснилось це палке, але запізнене кохання.

Примітки для деяких читачів:

¹ *Віхоть на довгім держакові мити підлоги.*

² *Чи ти говориш по-німецькому?*

³ *Начальник.*

⁴ *Я кохаю тебе... Я кохаю тебе, моя люба.*

«ЛЯЛЕЧКА»
або
ПОЗАОЧНЕ СТАРЕЧЕ ЗАЛИЦЯННЯ
Оповідання

Шістдесят п'ять років минуло, як батогом ляснуло. Але він на здоров'я не міг ще нарікати. Та й пенсію в добрій Америці не абияку має. А на ощадження зміг навіть придбати хатчину в зеленому штаті Нью-Джерсі. Та й стояла та хатчина, всупереч його прізвищу Нетудихата, туди, куди треба: дверми до недалекої тихої вулички, де він мав на стовпчику свою поштову скриньку, а маленьким городчиком — до дзюркітливого потічка. Той потічок, схований у рясновітті схилених над ним верб, гомонів собі потихеньку, немов би якусь казку їм, тим вербам, оповідав.

Слухав ту казку й старий Іван Нетудихата, як порався в своєму городчику, де мав кучеряві кущики помідорів, листату огудину огірків, зелені пірця цибульки. Або як сидів на лавці, відпочиваючи та згадуючи свою славу Полтаву, літа молодії.

А й згадувати було що. Було ж і в нього кохання з молодими дівчатами та молодицями. Декотрі з них ставали й тепер йому на пам'яті, як живі. Та й ті дівчата та молодиці охоче горнулися до нього, бравого козака. Правда, тільки «романтично». Бо він усе огинався, не відважувався на більше, не йшов далі поцілунків.

Але — гай-гай! — було, та загуло. І ота давня «романтика» загула. А одружитися йому так і не пощастило...

Отож він і залишився старим парубком. Хоч звання «старий парубок» і не таке ^{як} догане, як «стара дівка», та все таки...

Отакі його спогади не раз виринали в його пам'яті, як він сидів на своїй лавці, слухаючи казку гомінливого потічка. Та от якось шибнуло йому в голову: добре, що в нього є власна хатчина, що й здоров'я в нього ще нічогеньке, а що буде, як він, не дай, Боже, захворіє? Таж тоді нікому буде й води йому подати!

Це останнє стривожило його не на жарт. Навіть курити став більше, ніж це було в нього раніш. І він почав думати так: «А може, ще раз спробувати? Хай вона буде й стара, але порядна жінка. Адже є десь у Філадельфії якась «Мета», що допомагає в творенні українських подружжів. Є десь у Каліфорнії такий ентузіяст, що частенько нагадує в пресі про нагальну потребу творити українські подружжя. Є при Спілці Українок Америки листування, що може допомогти мені підшукати таку пару»...

Але на це він, Іван Нетудихата, завагався піти: може вийти розголос, а у висліді.... пшик. Аж одного дня в газеті, яку він передплачував, йому впало в око таке оголошення: «Самітня вдова, українка, вродлива, деякі приятелі жартома називають мене «лялечка», і хоч я прожила вже 58 років, та мені більше, як 50, не дають. Але сумно самій жити. Чи не знайшовся б якийсь українець до 70 років, що врятував би мене від цієї сумної самотності? Мене, а може, й себе... Прошу писати на адресу Редакції для «Марії».

Це оголошення старий Іван Нетудихата сприйняв мало не як подарунок своєї долі. Українка. Вродлива... «лялечка». Та ще й не така стара...

Тож він, не довго думавши, не докуривши навіть цигарки, метнувся до хати і втяв відповідного листа.

«Дорога хоч і не знайома ще добродійко! Я прочитав Ваше зворушливе звернення до таких, як я, тобто до самотніх чоловіків, що хочуть позбутися цього прикрого становища, самотності. А мені ж іще тільки 65 років, отже, менше, як Ви вимагаєте. Здоров'я в мене ще

добре, навіть маю свої зуби, а не вставні. Словом, хлопець хоч куди козак, як писав наш письменник Іван Котляревський. Я походжу із славної Полтави, де трохи вчився в педагогічному інституті, але через війну не закінчив. Маю добру пенсію і власну хату, а до цієї хати потрібна господиня. Прошу негайно відгукнутись на цього мого листа, ну, і не забудьте вкласти в нього своє поличчя (фото), щоб я побачив, яка Ви «лялечка». А я своє поличчя зараз висилаю, щоб цим засвідчити поважність мого заміру.

Чекаючи на Ваш відгук, уже тепер позаочно цілую. Ваш майбутній супутник життя Іван Нетудихата.

Постскрипtum. Хоч моє прізвище Нетудихата, але моя хата стоїть туди, куди треба, як Ви самі переконаєтесь, прибувши сюди на оглядини. І.Н.»

Висилання цього, як бачимо, щирого листа трохи затримало вибирання фотопортрета його автора. Їх було в нього чимало, але він майже підсвідомо вибрав хронологічно «ненайсвіжіший» з огляду, либонь, на те, що на ньому його будь-що-будь не дуже вже молоде обличчя виглядало хоч приблизно так, як це потрібне було для позаочного залицяння. А вибравши відповідне поличчя, він похопився свого листа віднести і вкинути до поштової скриньки.

Але читачеві, мабуть, цікаво довідатись, як насправді обличчя та й уся постать нашого героя виглядали. Що його обличчя, як сказано вище, було вже не таке молоде, це ще не значить, що невродливе й непривабливе для жінок, дарма що йому було вже 65 років. Та й він сам нам його, теє своє обличчя, зараз покаже. Не можна сказати, що він, писавши листа й укидаючи його до скриньки, не хвилювався. Тож, у такому стані будши і повернувшись до своєї хати, він кинувся до дзеркала, щоб об'єктивно оцінити своє обличчя, а також взагалі свою вроду. З того дзеркала на нього глянула повноволоса (не лиса), хоч і з сивиною голова, на чолі були зморшки, але їх трохи приховували кошлаті, як це буває у старих людей, брови, очі були сховані в трохи прим'ятих повіках

та в шкірних торбинках під ними... Щирим бувши, він, сам Іван Нетудихата, не важав, що його очі можуть уподобатись тій жінці. Але головною прикрасою його обличчя були його полтавські вуса, до речі, тепер модні й у самій Америці. Тії повні вуса були під його чималеньким «козацьким» носом, але вони, повні й пухнаті, поперше, зменшували розмір носа, а подруге, разом із його досить ще буйною чуприною, робили його «горішню вроду» статечною, нестаречою, мужньою. Його постаті середнього зросту не було видно в дзеркалі, але й без дзеркала він знав її ваду — округлий животик. Цієї останньої його вади на надісланій світлині, звичайно, не було видно. Ну, вирішив він наостанку, хай уже та жінка сама оцінює всі його дані — очі ж, напевно, має... Щоб знала, що купує...

Отак заспокоївшись, він, старий Іван Нетудихата, став чекати «відгуку» на свого листа. І той «відгук» не забарився. Через кілька днів повітряна пошта принесла йому рожевий конвертик з адресою, чепурно написаною ніжною жіночою ручкою (Марія вміла гарно писати!), а в тому конвертикові, крім солодкого листа з такими висловами, як от «дорогий і бажаний», «у відповідь на Ваш позаочний поцілунок палко Вас цілую», було кольорове фото — поличчя красуні українського типу (написала ж, що й вона з Полтавщини). З-під легкого, кокетливо трохи набакир надітого брилика дивились на нього чорні брови й карі очі, а легкий усміх її обличчя зробив милі ямочки на її щічках. А уста! Дві трояндові рожеві пелюсточки, стулені так, що трохи видно було рівні, чисті перлинки-зубки.

Звичайно, як людина досвідчена, Іван Нетудихата припускав, що на тих брівоньках, як і на рожевих устоньках не могло не бути певної дози фарб, як це роблять усі жінки в цивілізованому світі, але він проти цього нічого не мав. Тільки згадавши своє досить довге вибирання поличчя, він трохи допускав таку саму можливість і щодо походження цього фота, молодшої

не менше, як на вісім років, коли оригіналові, справді, було 50 років. Проте він потім відігнав від себе цю прикру думку, а, поставивши на писемний столик перед собою це вродливе поличчя, закохано дивився й дивився на нього... Можна навіть сказати, зразу закохався. І ще того дня вислав оплаченого туди й назад квитка на літак, щоб Марія негайно прилетіла до нього на оглядини.

А летіти вона мала аж із далекої Каліфорнії.

Чи треба казати, як старий Іван Нетудихата, відмолоджений у серці, закоханий, готувався до зустрічі вже своєї, можна сказати, мрії? А, мабуть, таки доведеться... Передусім він заходився коло своєї хати, що хоч і стояла туди, куди треба, але всередині не завжди була підметена, а по кутках під стелею навіть павутиння висіло. Отож він і ліквідував усе це своє недбальство, попідмітав та повитирив пил скрізь, куди міг рукою сягнути, а павутиння з-під стелі постягав шваброю, обмотавши її якоюсь там ганчіркою. А потім подався до голяра-перукаря, щоб підготувати свою, сказати б, персону жениха для найкращого від неї (персони жениха) враження в очах красуні Марії.

На його бажання перукар-стрижії підбив під польку його шпакувату чуприну (але без модних бурців, щоб усе таки не наслідувати молодих), а також розпушив головну окрасу його обличчя — пишні полтавські вуса.

У день зустрічі прибулої на аеродромі чимало забрало в нього часу добирання краватки під колір його ясної сорочки та піщанофіялькового літнього костюма, що його він бозна-коли й надягав після того, як усамітнився в цій своїй хаті (що стояла — нагадаймо — туди, куди треба). А свій — між іншим — округлий животик стягнув пояском так, що аж трудно було дихати...

Викликав таксі і через десять чи може й менше хвилин був уже в почекальні на аеродромі, у воружкій юрбі тих, що на когось чекали, скерувавши погляди на якісь там повідчинювані «двері». А як через деякий час було проголошено через гучномовці, що літак

запізнився, то наш Іван Нетудихата так і отерп усім тілом, стривожений: чи не сталося, хай Бог милує, якого нещастя з тим літаком, що ніс на своїх крилах його мрію?

Проте нічого такого не сталося, і незабаром літак, приземлившись, плавко підкотився до входів у залю-почекальню (це було видно у тій «двері»).

Тепер кожне з публіки витягало якнайвище свою шию, щоб побачити того, кого зустрічало. Старий Іван Нетудихата не тільки витягнув свою не дуже довгу та ще й тугенько стягнуту краваткою шию, а ще й навдїбки став, щоб побачити розгорнуту червону жіночу парасольку, яку мусіла мати в руках Марія (так вона йому в листі написала). *З другого, коротко*

Аж так: в одному із входів старий Іван Нетудихата уздрів, як щось червоне замайоріло. А вже в середині залі те червоне розгорнулось на свій повний розмір — червона жіноча парасолька, як велика червона квітка.

Вона! Вона! Кинувся наш старий не по-старечому сюди та туди, щоб пробитися крізь натовп голів, пліч, брилів, хусток чи й простоволосих жіночих зачісок до свого щастя. Ще й гукав голосно:

— Ось я! Осьдечки я...

Аж поблизькі обличчя на нього оглядались. Але він не зважав на ті здивовані погляди, гукав. Марія почувла цей голос, догадалася, що то її гукали, і з високо піднесеною парасолею наблизилась до нього. Збіглися. І Марія, трохи звівшись навдїбки (бо була нижча від свого кавалера), вліпила в його праву щоку гарячий поцілунок, залишивши на тій щоці відбиток червоної помади (він, Іван Нетудихата, відчув це). Та й іншого знаку привітання вона не могла зробити, бо в правій руці тримала парасольку, а в лівій — валізку. Але у першу мить ні те, ні те з них не знало, що сказати, як і що зробити. Нарешті він, старий Іван Нетудихата, здогадався і взяв із її руки валізку, а вона згорнула свою парасольку. І аж тоді, як уже обоє мали по одній вільній руці, по правій, потиснули одне одному руки. Власне, «потиснули», мабуть, тут не дуже відповідне слово, бо

він, Іван Нетудихата, відчув у своїй долоні ніжну жіночу ручку в рукавичці, що трохи ворухнулась, як упіймана пташка, а що відчула Марія в його ведмежій долоні, авторові цієї історії трудно сказати.

Треба ще відзначити, що для нього тая маленька жіноча ручка була вже його... Розумієте? Його дружини ручка! Але про більші деталі цієї першої миті нічого тут розписуватись, як і їм не можна було роздивлятися на вуса (в нього) чи зачіску (в неї під бриликом),— треба було мерщій поспішати до таксі, що його затримав для себе жених Іван Нетудихата. Біля таксі він пропустив з галянтним рухом руки (мовляв, «будь ласка») поперед себе свою гостю (пху ти: не просто гостю, а вже наречену!) на заднє сидіння, а потім сам сів поряд із нею близьенько. І гайда! Додому, до тієї хати, що стояла туди, куди треба. Але в дорозі Іван Нетудихата, сівши обік своєї в недалекому майбутньому дружини, зблизька міг порівняти чудове поличчя, що в нього він закохався, із живим оригіналом. Марія сиділа обернена до нього обличчям на три чверти, і він бачив, що тільки в лінії гарного, майже античного носа було щось таке, як і на портреті, теж зробленому ан-труа-катр, а решта...

У його голові ніби гидка миша пробігла — миша-думка, що аж струснула його тілом. Думка: «Еге-е, те, та не те!» Цей народний вислів, як формула розчарування, відомий йому з Полтави, мимохить виринув у його свідомості.

Тільки лінія носа, а решта — це були старечі згортки шкіри на шиї, що їх Марія, безперечно, свідомо хотіла приховати під гофрованим комірцем блюзки. Цього дефекту на гладенькій відкритій шиї фотопортрету не було. Звичайно, в по-мистецькому підмальованих бровах нічого несподіваного він не вбачав (це роблять усі жінки),— але навіщо їй роблено-видовжені віі? Їй, 58-річній... А зморшки під очима та на щоках були так густо замальовані, що живе жіноче обличчя скидалося на мертву машкару, крізь яку не видно було її найменшої усмішки.

І думка-миша, гидка, противна, забігала в його

голови так, що він майже не чув, що його гостя (мабуть, уже тільки гостя!) щebetала, либонь, захоплювалася краєвидами, повз які їхне таксі проїжджало. А він на це тільки «мугукав» невиразно, не мавши настрою тії краєвиди пояснювати.

Трохи ображало його й те, що вона ані глянула на його пишні полтавські вуса, не звернула уваги на його стягнутий поясом округлий животик — не зацікавилася ним як фізично її майбутнім чоловіком... Не перевірила, чи він, справді, хлопець хоч куди козак, як він писав про себе в листі до неї.

Проте, коли вони приїхали до хати, що стояла туди, куди треба, він ще спромігся на галянтний рух руки, допомагаючи гості (уже рішуче гості!) вийти з авта.

Марія вистрибнула з авта ще з рухом молоденької, але знову всю свою увагу звернула на хату, а не на людську (хоч би тільки людську!) постать її власника. Не оцінила його добраної під колір сорочки краватки, а також модного костюма. Защebetала:

— Голубчику мій! Так оце та хата, що стоїть туди, куди треба, як ви про це писали в листі? Чудова! О, та ще й квіти попід стінами! Що це за квіти?

Кинулася ближче до тих квітів.

— А, красоля, чорнобривці, калачики... Е, я розведу тут такий квітник, що ви зумієтесь... Квіти будуть такі, що ми від ранньої весни до пізньої осени милуватимемось ними...

Власник хати, що стояла туди, куди треба, перебив майже нервово проєктування майбутніх квітників, запросивши гостю (вже, без сумніву, гостю, а не майбутню господиню) до хати, і та кинулася своєю жвавою, сливе молодогою ходою всередину до вітальні і взяла її оглядати. Передусім їй упало в око її власне поличчя, поставлене на столику, як іконка.

— О, то вам уподобалось моє фото?

Іван Нетудихата кивнув невиразно головою на знак підтвердження.

— А воно, це моє фото, не таке й давнє,—

похопилася Марія пояснювати. — У нас там є один такий фотограф, що з усіх жінок робить чудові портрети.

Розглянулась по кутках, похвалила господаря:

— Та в вас усе в порядку, чистенько. От тільки меблі доведеться попереставляти. Оцю канапу треба буде переставити до он-тієї стіни. Вона в вас досить притерта, так не треба, щоб вона у вітальні стояла на видноті. А, може, ми купимо новеньку? Га?

І намагалася очима впіймати погляд господаря, щоб побачити в ньому згоду на це. Але він пустив з цигарки більше диму, щоб вона нічого в його погляді не побачила. Це була його улюблена канапа, в якій він спочивав по обіді щодня, і витовку в ній справжнє гніздо. Але з увічливости не міг не обізватися, мовляв, «та можна й нову»...

Далі Марія кинулася не на кухню, як можна було б від майбутньої господині сподіватися, а до спальні, до найменшої та найгірше впорядкованої кімнати, з одним ліжком та столиком біля нього, на якому стояла попільничка з тютюновим попелом та недопалками цигарок. Ця кімната була з одним підсліпуватим вікном. Бо навіщо в спальні вікна, коли там людина буває тільки вночі, як спить?

Але Марія зацікавилася не вікном, а іншим, досить, здавалося б, наївно господаря спитавши:

— А чого це в вас односпальне ліжко?

— Отакої! — зробив господар на своєму похмурому як на жениха виду силувану усмішку. — Та я ж роками жив сам-один, то навіщо мені двоспальне?

Та й женихом він себе вже не вважав: його вже дратувало таке господарювання ще чужої жінки в його хаті. Але Марія такої думки ще не припускала, тільки, либонь, уважала його маломовним, небалакучим, бо знала, що й такі чоловіки бувають,— тож вела свою безжурну мову далі.

— Та воно таке,— сказала. — Але як ми поберемося, то треба буде купити двоспальне, а щоб

Його поставити, то доведеться оцю стіну за рахунок вітальні пересунути далі: вона ж не капітальна. Чи як ви думаєте?

Але він уже думав рішуче інакше,— тим і відгукнувся на це запитання не так, як вона сподівалась:

— Труднувато це буде зробити, хоч і не капітальна...

Тоді Марія звернула увагу на широку шахву в стіні, відчинила двері і схвально обізвалася:

— О, та це чудова шахва! І стоїть вона у вас майже порожня. Так я займу в ній дві третини, а вам буде одна третина. Ви ж знаєте, що в жінок більше буває всякого одягу... Не протестуйте? Га?

Господар цієї шахви тільки випустив з носа густішу хмару тютюнового диму, але вже вголос ніяк не обізвався. Його починало дедалі дужче лютіти, що ця чужа ще жінка так упевнено розпоряджалася в його хаті.

Не почувши ніякого відгуку на своє «Га?» і, зрозумівши, либонь, його мовчанку, згідно з поширеним розумінням такої поведінки, як знак згоди, Марія шатнулась, нарешті, до кухні. У кухні була газова піч, холодильник, ба й пральна машина. Стояв і невеликий столик, на якому можна було обідати. Жвава жіночка аж руками сплеснула від задоволення: їй усе це вподобалось. Заглянула до холодильника, але побачила в ньому майже цілковиту порожнечу. На полиці лежала українська ковбаса, трохи масла, а в дверях тузінь чи, може, й менше яєць. Тепер Марія глянула на свій золотий на руці годинничок і згадала:

— О! Та це ж обідній час, Іване...е-е... — уперше звернулась до нього на ймення. — Але я не знаю, як вас на отцтво. Ми ж іще формально не одружені, то...

— Федорович,— сказав Іван Нетудихата.

— А мене звить просто Марією,— заявила йому. — А пізніше можете називати Марусею, Марусиною...Ну, але я кажу: час обідній. У вас, я бачу, нічого готового немає. Якщо ви, Іване Федоровичу, не заперечуєте, то я

зараз підсмажу яєшеньку з ковбасою. Хліб же у вас десь є? Ну, а потім чай...

Це господаря навіть трохи присоромило: дбав про свою персону, про вуса тощо, а про те, що гостю ж треба й пригостити, не подумав. Аж «тютьтім» себе подумки назвав. Промовив:

— Та є...

А Марія швиденько скинула свій жакетик, повісила його на спинку стільця, що стояв біля столика. Блюзка показала Іванові Нетудихаті досить зграбну її фігурку, але оті капшучки-згортки на її шиї таки зраджували немолодий її вік.

— А які я борщі полтавські вмю варити! — сказала ніби між іншим, пораючись біля печі, Марія. — Не від'їстесь...

Згадка про полтавські борщі трохи змінила похмурий настрій Івана Нетудихати: він же після смерти матері вже багато років цих борщів навіть не бачив. І він, коли яєшня була вже на столику, приніс, знайшовши десь там у себе не тільки хліб, а й пляшку вина.

Обідали, звичайно, не мовчки, але говорила-щебетала переважно Марія, оповідаючи про те, як вона кілька років тому повдовіла, коли її чоловік загинув в автовій катастрофі, а від нього, від Івана Нетудихати, вона змогла довідатись тільки про те, що він через війну ніколи не був жонатий. Як сприйняла цю інформацію про минуле свого майбутнього чоловіка Марія, трудно сказати. Можливо, що навіть з приємністю, що вона буде перша в нього жінка.

Після обіду Івана Нетудихату потягло було до його канапи відпочивати, але його гостю (а можливо, й майбутню дружину, що вміє варити полтавські борщі?) треба було якось розважити до вечора, бо вона мала ще почувати в нього.

Спочатку Марія виявила бажання піти туди, куди стояла їхня хата, тобто до потічка. На якусь там хвилину-дві затрималися в городчику, де Марія на ході

запроскувала своє городництво на наступний рік, а потім пішли подивитись на потічок, що гомонів, оповідаючи схиленим над ним вербам свою нескінченну казку.

Марія не дуже зацікавилась цією «казкою», хоч і визнала, що їхня (?) хата, справді, стоїть туди, куди треба: тут їм у парі буде часом приємно посидіти.

Потім вона забажала подивитись на другий бік того, куди стоїть їхня хата, — оглянути містечко. Містечко — це були розкидані хатки поміж деревами, і тільки у невеличкому центрі була харчова крамниця, пошта, банк. В одному з тамтешніх ресторанчиків вони й повечеряли.

У цих оглядинах перед вела Марія, а Іван Нетудихата (чи вже Іван Федорович) ходив за нею, як її тень, ну, і мусив заплатити за вечерю. А в голові в нього бігала ота гидка миша-думка, що ця жінка принесла б йому тільки неспокій. Ця миша-думка втрачала силу тільки перед уявленням про полтавський борщ, що його Іван Нетудихата уважав найсмачнішою стравою в світі.

А від остаточного любовного вирішення його, Івана Нетудихату, врятувало оте його односпальне ліжко: на ньому лягла спати Марія, а він мусив задовольнитись своєю улюбленою канапою.

Правда, був такий критичний момент, що Марія, уже будши в ліжку, покликала його до себе і поважним голосом спитала:

— Так як, Іване Федоровичу, поберемося ми чи ні? (У неї, мабуть, таки викликала якусь підозру його «небалакучість»).

А що він не відважився сказати їй «ні», то й промовив досить глухим голосом:

— Та добре...

Тоді Марія попросила його прихилитися до неї і, підхопившись до половини своєї постаті, обхопила його голими руками за шию та дзвінко поцілувала в уста.

Після цього сказала, що наступного ранку вона

відлетить додому, щоб якнайшвидше поєднатися з ним навіки...

Спала вона тієї ночі чи не спала, авторові цього оповідання невідомо, але він знає, що Іван Федорович Нетудихата не спав усю тую ніченьку. Гидка мишадумка наполегливо підгризала його уявлення про полтавський борщ, а натомість не сходило з його думок те, що його тільки під час оглядин хати, яка стояла туди, куди треба, запроєктувала Марія: переставляння його меблів, купівля нової канапи і двоспального ліжка, пересування стіни в спальні... І ще казна-що вона може вигадати або й натворить такого, що йому доведеться не тільки втратити свою хату, яка стояла туди, куди треба, а й тікати з неї геть... Прикре було й те, що вона зовсім не зацікавилась його полтавськими вусами і взагалі його особою.

Тож як рано вранці дзвінкий Маріїн голос розбудив його (бо він тільки вдосвіта трохи задрімав був), він схопився, як ошпарений. Коли вони нашвидку поснідали, випивши швидкорозчинну каву з якимись там коржиками, він викликав таксі і відвіз свою гостю на аеродром, за що вона приліпила на його праву щоку червоні пелюстки фарби... А як літак рушив, він, старий Іван Нетудихата, не поїхав зразу додому, а спочатку «заскочив» до однієї установи...

...Тож коли Марія прилетіла в Каліфорнію, то знайшла в своїй поштовій скриньці телеграму такого змісту: «Вибачте. Я вже роздумав женитися. Не приїжджайте більше».

Отак сумно скінчилося це позаочне старече залицяння... Бідна «лялечка»! А вона ж його, хамулу, цілувала, обіцяла борщі полтавські варити! Навіть на його ваду — округлий животик не звернула аніякісінької уваги,— згоджувалась жити із таким череванем...

НОВОЧАСНІ ФІЛЕМОН ТА БАВКІДА (Запрограмована бувальщина, по-українському оповіджена)

Філемон і Бавкіда — в греко-римській мітології вірне подружжя, яке в злагоді й любові дожило до глибокої старости. З волі богів, вони разом померли. Після смерти Філемон перетворився на дуба, а Бавкіда - на липу.

З української енциклопедії

Був собі Дід та Баба...

Був собі Дід та Баба, а в них була... не тільки Курочка ряба, а й Хата-підклучальниця...

А де це було? Це було в одній Країні, що її свого часу викраяла химерна Історія на одному суходолі однієї життєпридатної Плянети в одній Галяктиці Всесвіту...

А що ж то за Курочка ряба була в цих Діда та Баби? О, то була Курочка-хатнючка, з чистеньким рябеньким пір'ячком, з очками, як дві бурштинові намистинки. А як вона розумно тішила цих Діда та Бабу! Прискалить хитренько одне очко, а тоді стриб Дідові або Бабі на коліна та й притулиться до тіла, як рідненька та любя. Ну, й їй було, либонь, приємно, коли Дід чи Баба гладить її чубатеньку голівку кістлявою рукою. Це було тоді, як це стареньке подружжя відпочивало літньої пори на своєму ганку або зимової пори сиділо в хаті на канапі біля широкого майже на всю стіну вікна, коли його, це подружжя, ласкало сяйвом і теплом одне добре із згаданої Галяктики Сонечко. А як ця старенька пара виходила пройтися (влітку, надвечір, холодком), то й Курочка-хатнючка бігла за нею. Та й бігти їй було не трудно, бо її господарі ледве дибали, помаленьку йшли...

І ці наші Дід та Баба не мали з своєю Курочкою-хатнючкою майже ніякого клопоту,— не так, як інші діди та баби, що мали хатніх собак або котів, мусили

годувати тих і тих дорогим купованим м'ясивом, перших щодня виводити на ремінцях надвір для їхніх потреб, а після других виносити з купованого пісочку їхні загреби...

А Дідова-Бабина Курочка-хатнючка не вимагала багато: насиплять їй якогось там зеренця, поставлять мисочку з водою, покличуть потиху «Ціпоньки-ціпи!» — то їй цього й досить. А щодо отого іншого, то вона хібащо зробить інколи невеличку ляпку не там, де треба — тоді котресь із них (найчастіше Баба) підбере обережно тую ляпку ганчіркою, — і в Хаті-підклувальниці знову чистенько...

А яка ж то в них, у цих Діда та Баби, була Хата-підклувальниця? А така... така, запрограмована, і вони, проживши в ній увесь свій довгий вік, не уявляли вже собі поза нею свого існування. Це був їхній маленький «Всесвіт», менший за найменшу порошокину у Великому Всесвіті. Але їм у цьому малюсінькому «Всесвіті» було добре, а це «добре» забезпечувало їм не що, як по-новочасному запрограмована Хата-підклувальниця. Узимку вона ogrівала їхні старі кості, треба було тільки торкнутися пальцем маленький умикач-вимикач на стіні — і хату наповнює приємне повітря-літепло, а як його, цього повітря-літепла досить, воно само спиняється, не перевищує міри. Ну, а влітку, коли добре Сонечко починає занадто вже ogrівати цей їхній «Всесвіт», то також треба тільки торкнутися пальцем отой умикач-вимикач, як, навпаки, полетіть прохолода, голублячи невидними приторками їхні висохлі, як лимарщина, тіла. А як цієї приємної прохолоди досить, вона теж сама спиниться, не турбує старенького подружжя. А на додачу до всього цього у ній постійно тече гаряча водичка — умивайся й купайся, скільки хочеш... Удень ця Хата-підклувальниця дивиться своїми очима-вікнами у Великий Всесвіт, і старенькі бачать (Баба краще, а Дід гірше) тоді чистеньку блакить, — чистеньку або оздоблену кучерявими хмаринками, що кудись там собі біжать чи плывуть, одні зникають з поля зору стареньких глядачів, а другі набігають на те саме

поле зору. А коли це поле зору заповнюють кудлаті хмари-страховища, з них заgrimотить погрозово (ці погрози виразніше чує Дід, а гірше Баба) якась там сила, тоді старенькі пожилці Хати-пiклувальниці злякано затуляють шторами її очі-вікна і сидять, чекаючи, поки це страхіття промине. А як, нарешті, надворі усе стихить, тоді старенька пара відсуває штори, відчиняє очі-вікна і бачить, що на Плянету пролився життєдайний дощик,— бачить і радіє разом із травичкою їхнього травничка, дивиться — не надивиться (Баба краще, а Дід гірше) на полегшене зiдхання близького листатого клена. Та й вони самі, ці Дід та Баба, дихають — не надихаються свіжим літнім повітрям...

Звичайно, такого щастя це вірне подружжя не може мати взимку, коли надворі хуга, гуде вітер, тріщить-скрипить морозом. Тоді вони затуляють вікна-очі, замикаються в своєму маленькому «Всесвіті». А щоб їм не було сумно, Хата-пiклувальниця садить їх перед «блакитним екраном» далекобачення, і наші Дід та Баба, разом із своєю Курочкою-хатнючкою, що примощується в котрогось із них на колінах, бачать, що діється на їхній Плянеті. А те, що вони на тому «блакитному екрані» бачать, не завжди для них приємне. Передусім вони довідуються, що не всі люди на Плянеті мають такі хати-пiклувальниці, як у них. І люди ті всякі на колір та вдачі — білі, жовті, чорні... Серед тих і тих є такі, що мають кращі за їхню Хату-пiклувальницю, а є й такі, що ніякого, навіть поганого даху не мають над головою. Ці останні мерзнуть узимку, задихаються вліті від спеки... А найгірше, що багаті й бідні убивають одні одних — поодиночі або й гуртами-арміями воюють... Сумно тоді робиться нашим стареньким, і вони, всупереч тій можливості, що дає їм Хата-пiклувальниця, вимикають цей екран... А як це вже такий час, коли й Курочка-хатнючка засинає в котрогось із них на колінах, то й вони торкають — найчастіше це робить Дід — відповідний вимикач світла та йдуть спати. А що Хата-пiклувальниця дає їм і

взимі теплий затишок, то вони й сплять собі спокійненько. Звичайно, якщо цьому не перешкоджало старече безсоння.

Спогади про літа молодії та дещо інше

Хоч які були старі ці наші Дід та Баба, а й вони частенько ще згадували ті літа молодії, які вже можна було «доганяти», як сказано в одній сумній українській пісні, тільки «кіними вороними», та й то лише «на кленовому мості» — не далі. А що в цій солодкій розмові старенького подружжя всупереч тому, що сказано далі в цій пісні («не вернемось, не вернемось — не має до кого, було б раніш шанувати, як здоров'я свого»), ті «літа молодії» таки поверталися до них «у гості», то вони, ці Дід та Баба, частенько про них розмовляли. От як сядуть вони влітку в себе на ганку так десь надвечір, як Сонечко надумається вже йти спочивати, а в повітрі повіє приємною прохолодою, то ті літа й стають їм на пам'яті, як живі-живісінькі. Спочатку вони деякий час мовчать, немов прислухаються, як усе навколо поволі стихає, втихомирюється, готується до спочинку. Цю мовчанку збільшує й Курочка-хатнючка, що вмощується найчастіше в Баби на колінах (бо в Бабиній спідниці їй можна вже дрімати, як у гніздечку). А відтак Дід зідхне нишком та й озветься до своєї супутниці життя:

— Чи пам'ятаєш ти, моє серце, як я тебе вперше побачив?

— Га? — перепитує свого Дідусика старенька-сивенька Бабусенька, приклавши долоню до правого вуха.

— Чи ти пам'ятаєш, кажу, як я тебе вперше побачив на ярмарку?

Приємна усмішка засвітиться в Бабусеньки на поморщеному видочку, і вона відгукнеться:

— Аякже, мій голубе, пам'ятаю... Немов би то це вчора було,— так пам'ятаю...

— Там тоді сила народу було... Рух... Гомін...

— Як кажеш, дорогенький?

— Багато людей там, на тім ярмарку було. Серед них усякі дівчата, а я тебе...

— Не добачив? Ти ж, мабуть, уже й тоді трохи недобачав... мав же окуляри...

— Та ні, тільки тебе з-між усіх дівчат побачив. Ходив за тобою: куди ти, туди й я. А зачіпати спершу боявся...

— Еге, так воно й було,— зрозуміє Баба. — Я це укмїтила, почала оглядатись на тебе. А ти був гарний: високий, стрункий... Чорнобривий, з мачком вусів на верхній губі. А очима так і проймав мене всю, аж мені страшно ставало... А зараз мені показалося, що я такого гарного ніколи й ніде не бачила. І щось мене спинило: я стала, як укопана...

— А я тоді підступив до тебе та спитався: «Звідки ти, дівчино, та як тебе звать?»

— Скажи ще раз, голубе: я недочула.

— Я спитав тебе, звідки ти та як тебе звать. А ти почервонїла-почервонїла на виду, спустила вниз сором'язливо очі. А потім раптом зиркнула з-під лоба й сказала потиху, звідки ти та як тебе звать.

Баба втішено посміхається, скидає на свого старенького своїми колись блакитними, а тепер уже полинялими, схованими в зморшках очима та й каже:

— Ну, тоді ж ти унадився на наш хутір та все викликав мене вийти до тебе...

— Ходив до тебе, хоч це й не близько було. Але, як кажуть, «до милої небоги нема далекої дороги».

— А потім ми побралися...

— Побралися... І жили, як голубків пара...

— І діти в нас були... сини...

— Були,— промовляє потиху із смутком у голосі Дід. — А де ж вони тепер? Хоч би обізвався котрийсь...

На цьому обоє замовкають, а в Баби дві сльозинки з очей через зморшки покотяться. Тільки після довгої

мовчанки Дід ще раз висловить відому Бабі його думку:

— Це біологічний закон. Батьки людські чи й інших живих на нашій Плянети істот з любов'ю народжують і піклуються малятами, аж поки вони здобудуться на свої власні сили. А потім ті діти-малята, ставши дорослими, стають батьками своїх дітей, а своїх батьків, так, як от і нас, на старість забувають. І нам доводиться самим доживати віку...

(Оце те «дещо інше», що згадане в заголовку цього розділу).

Їхні будні та не дуже ідилічні побутові спогади

Звичайно, їхні будні не були такі «солодкі», як оті спогади про літа молодії (мінус згадка про синів-забудьків). Їм же також треба було щось робити, щоб існувати в своїм малім «Всесвіті», в запрограмованій Хаті-піклувальниці, а в зв'язку з цим не могли не виникати такі чи такі непорозуміння між цим вірним подружжям, між Дідом та Бабою.

Якщо котресь із них розженеться щось робити, а потім стане та й скаже вголос: «Що я пак хотіла (чи хотів) зробити?» — то ні Дід на Бабу, ні Баба на Діда не могли ремствувати: причина таких «заскоків» виникає в головах старих людей в наслідок артеріосклерозу. Але вже гірше було в цих наших Діда та Баби з тим, що одне з них недочувало (Баба), а друге недобачало (Дід). Як ми вже знаємо, в розмові про літа молодії з цих вад не виникало особливих труднощів: якщо Баба недочує, то Дід голосніше відповідь — і все з'ясується. А недобачієві Дідові можна уявляти «солодощі» молодих літ і з заплющеними очима. Алеж у щоденному побуті можливі й такі ситуації, що, недочувши, можна учинити не те, що треба, а недобачивши, можна й шкоди наробити...

Та перейдімо, сказати б, до конкретних випадків. Спочатку про не дуже складну справу, яка відбувалася в них, цих Баби та Діда, здебільшого без будь-яких

прикрошів,— здебільшого, хоч іноді й тут щось «заскакувало»...

От Хата-піклувальниця обпирала їх, щоб були чистенькі та не знали нужі. А для цього була в ній пральна машина та машина-сушарка. А що прання, як відомо, споконвіку — жіноча справа, то й біля цих машин поралася Баба: торкала своїм маленьким і бліденьким, ніби з воску зсукана свічечка, пальчиком якийсь гудзик на пральній машині, і та захурчить, замурчить, як приголублиений кіт, перучи білизну чи ще щось таке. А триває це «ділове хурчання» доти, доки його запрограмує Баба. Дідові в цій роботі нічого робити, але сумно бути десь самому, і він, мовляв, для товариства з своєю супутницею життя біля неї без діла тупцяється. Сушарку звичайно також запрограмує Баба. Але іноді Баба — як їй треба щось інше зробити — каже Дідові поставити сушарку на певний час сушіння, а він, недобачаючи, поставить червоненьку стрілку не на те число, яке потрібне, щоб прання висохло добре,— от тоді й виникає для нього неприємність...

Значно більше прикрих «можливостей» для Діда й Баби було на кухні, дарма що Хата-піклувальниця забезпечила їх чудовою газовою піччю, що варила страви й пекла печиво бездоганно, а на додаток — вони ще мали при ній всякий посуд та інше куховарське приладдя. Були в них три емальовані каструлі — велика, середнього розміру й мала. Було три чотирикутні ринки — велика, середнього розміру й мала. Ця остання була призначена для варення гречаної каші: каша не приставала в ній, бо дно й боки мали якесь хемічне поливо. Сковорід було дві: одна чорна, з чавуну вилита, яку Баба ще тоді, як вони побралися, привезла в посазі і через те дуже любила її, друга — з якогось іншого металу зроблена, ясніша на колір, яку, навпаки, більше любив Дід...

Навколо цих сковорід у наслідок сказаного між Дідом і Бабою часом і виникали сутички. Хоч Баби, як і всім бабам, починаючи ще з печерних часів, судилося

командувати на кухні, але наш Дід, хоч який був плохий на вдачу, інколи таки втручався в кухонні справи, зокрема це було тоді, як Баба запрограмувала на вечерю яєшню. Звичайно вона брала для цього свою чорну сковороду, та Дід не завжди схвалював цей її замір, а пропонував — хоч і несміливо, але вмотивовано — ужити для цього новішої й яснішої на колір (отже, ніби чистішої) сковороди, не з чавуну вилитої.

Баба сприймала це мало не за особисту образу чи зневагу того, що вона багато-багато років тому принесла в посазі. Так у них виникала невеличка подружня сутичка.

— Так вона ж, дивись, яка чорна,— обережно пробував не піддаватися «примсі» (як він нишком думав) своєї дружини. — На ній уже понаростало від довгого вжитку чогось такого... нечистого. Та ще й треба її брати чаплійкою. А наша «нова» (насправді й ця сковорода була не така вже й «нова») чистіша... Та ще й з держачком...

— Еге, це ти хвалиш цю «чистішу», «з держачком» через те, що ти цей держачок зробив,— боронилася голосно (бувши приглухувата, вона думала, що говорить нормально) та ще й з певною дозою іронії. — А як цей держачок тримається? Це калічка — не сковорода...

Цей останній Бабин аргумент був незаперечний. Коли в купленій сковороді дерев'яний держачок перегорів через його, а не Бабину неухважність, він сам, Дід би то, зробив новий, але так невдало, що він не тільки хитався, а теліпався, як висихав після миття. В наслідок цього Бабиного «аргументу» Дід капітулював, а Баба прямила яєшню на своїй «чорній» сковороді. Щодо решти їхнього посуду, то в них майже не було суперечок,— Дід мав тільки потаємне застереження щодо отієї ринки з хемічною поливою, в якій Баба варила гречану кашу: йому та полива здавалась якоюсь отрутою, але якою саме, він не міг сказати і через те мовчав.

До згаданого посуду в їхній кухні був цілий, як сказано вище, арсенал усякого додаткового приладдя. Це все було розвішене на стіні, на гачках, угвинчених у дерев'яну полицку та розкладених на тій полицці. Це були ложки — великі, середнього розміру й малі (чайні), зокрема був ополоник, як гармата серед цієї «зброї». Були виделки — звичайні-столові й уживані під час варення чи смаження, зокрема одна двозуба. Були якісь товкачки, лопаточки й іще хтозна-що, для чого в автора не вистачає назов, бо він не фахівець з куховарства.

Важливіше за повний перелік цієї кухонної «зброї» сказати тут про те, що ця «зброя» поводитися якось «загадково», немов би «ховалася» від своїх власників. Траплялось бо частенько, що під якусь гарячу руч, коли на печі, як Баба варила обід, щось кипіло, аж телесувалося, а потрібної ложки чи чогось іншого такого на своєму місці не було.

У таку мить просто спалахувала між подружжям гостра суперечка.

— Це ти десь поклав,— схвильовано гарячилась Баба. — Ти недобачаєш і поклав це деінде... не на звичайному для цього місці...

— У мене такої звички немає, хоч я й недобачаю,— боронився Дід. — А ти, справді, маєш звичку класти чи ставити щось не там, де воно має бути...

А що був такий випадок, коли одна покришка й згадана вище двозуба вилка були знайдені в смітничці, та ще й так, немов би чиясь рука «чепурно» їх там поклала, а вони не впали самі собою,— то й цим разом «програв» Дід. Коли ці дві дуже потрібні речі в гарячій кухонній замотанині, кінець-кінцем, були знайдені, Баба це пояснила так:

— Ти недобачаєш, а через те й поклав так у смітничку, ніби на гачок повісив або в шухлядку сховав...

Цей Бабин «аргумент» був тим переконливіший, що якось раніше за посередництвом цієї смітнички пішли

до сміттярів разом із сміттям і два їхні малі ножики. А в тих випадках, коли вони знаходили не на «своєму місці» якусь річ, що її, поза всякими сумнівами, поклала туди таки Баба, ця остання ніяково-винувато посміхалася, а потім пригорталася до Діда, прихилила до себе його високу голу голову і ніжно цілувала «свого старенького» в чоло...

Щождо самого процесу готування страв, то в них, у цих Діда та Баби, здавна, мало не з того часу, як вони побралися, був «запрограмований» розподіл функцій. Особливо виразно ця функція була «запрограмована» для Діда: він кожного разу чистив картоплю. Та ще й так він захопився цим своїм обов'язком, що якби Баба захотіла сама почистити картоплю, то він не поступився б цим своїм «правом», бо вважав, що Баба дуже багато зрізувала б з кожної картоплини корисної маси. А він зрізував найтоншу лущайку своїм спеціально для такої роботи зробленим ножиком. Правда, Баба не дуже й хотіла це його «право» в нього відбирати і часом казала — щиро чи ні,— що вона не вміє орудувати цим його ножиком. Зрештою, в неї були багато складніші функції у цьому процесі...

Історія занотувала й деякі не просто сутички між цим вірним подружжям, а вже справжні сварки, не пов'язані з кухнею та щоденним готуванням сніданків, обідів і вечер, неминучих для їхнього існування. Такі сварки вибухали, можна сказати, з нічого або із-за казна-чого. Коли, наприклад, Дід, побачивши на екрані телевізора вродливу молоду жінку (а на цих екранах тільки вродливих і показують, таких вродливих, яких у дійсності рідко можна побачити), мимохить скаже: «О, яка красуня!» то Баба обов'язково це почує, дарма що приглухувата. А почувши, аж підскочить, немов би її під ребро щось шпигнуло, та й визвіриться на свого старого:

— А, тобі ще красуні в голові!

— Та це ж нічого,— передчуваючи біду, виправдовується Дід. — Це ж тільки світляні ефекти... щось таке, як тінь...

— Тінь? А як ми побралися... як пожили тільки рік, хіба ти не залицявся до однієї... красуні?..

При цьому вона називала тую «красуню» на ймення й прізвище, що, справді, тоді йому, ще молодому, припала була до вподоби, і він якось сказав їй якогось комплімента, а його жінка, тоді ще також молоденька, випадково це почула...

Така коротка розмова із згадкою про бознаколишне кінчалася тим, що наше подружжя вимикало телевізора і замовкало на весь вечір або й надовше. Річ зрозуміла, що такими згадками вони трохи псували оті свої спогади про літа молодії...

Ну, а як така мовчанка в побуті вірного подружжя не могла тривати без кінця, то найчастіше перший «порушував» її Дід. Він обзивався мирним, покірливим тоном до своєї вже незамінної й єдиної аж до, як кажуть, «гробової дошки» супутниці життя. При цьому він не згадував про причину отієї сварки, а казав про щось звичайне, побутове. І Баба, що також уже пересердиться, нормальним тоном щоденної її мови відгукується на цю примирливу ініціативу. А як буває, що Баба перша виявить таку ініціативу, то Дід так само підхоплює мирну розмову. А взагалі Дід заспокоював себе в думці тим, що в інших подружжів бувають ще гірші сварки. От він раз чув, як у сусідньому подвір'ї, тобто прилюдно галасувала жінка, називаючи свого чоловіка «шматком ідіота», хоч той її чоловік був психічно нормальний. А один його знайомий сам скаржився перед ним на свою жінку, що, мовляв, як розлютується, то біжить на балькон (а в них хата з бальконом) і кричить, що стрибне з балькону і вб'ється. А як він (Дід би то) пожартував, мовляв, «а ти б ухопив її за ноги та допоміг стрибати», то той сердега сказав:

— Е, добре вам, добродію, таке казати, коли ви маєте спокійну жінку,— пожили б ви з моєю...

Кінець-кінцем, це останнє подружжя розпалося пізніше: вони розвелися.

А це остаточно утвердило нашого Діда в його другій

думці-істині (першою його думкою-істиною було відзначене вище висловлення про батьків і дітей), зформульованій на підставі життєвих спостережень, що тільки ті людські подружжя зберігаються на протязі всього життя, в яких чоловіки підкоряються жінкам. Між іншим, він подумки (а не в розмові з будь-ким) так пояснював і своє вірне співжиття з Бабою...

Кінцеві події та авторські висновки

Ну, а як же поводитися під час таких сутичок та сварок Діда й Баби їхня Курочка ряба? Вона була в таких випадках «неутральна», бо однаково любила обох. Крім того, вона таки й побоювалася тоді бути біля них, плутатися під їхніми ногами, бо могло б котресь із них наступити їй на шию чи ялось інакше завдати їй болю. А як одного разу, під час сварки із Дідом, Баба, шукаючи якоїсь там дуже потрібної речі, «побігла» була на ганок, але, не знайшовши там того, що його шукала, забула причинити хатні двері, Курочка вперше самовільно вискочила з хати. Опинившись на ганку, вона роззирнулася навколо, а потім «пурхнула» східцями вниз, на подвір'я. І тут сталось диво-дивне: назустріч їй вискочив із сусіднього двору золотистий красень Півень. Курочка-хатнючка ще ніколи не бачила такого, то тим спершу здивовано спинилася, а потім зробила перед цим Півнем реверанс, присіла на одну мить. А як це сталося, вона радісно-весела подалася назад до своєї хати, де вже був мир і тиша. Через деякий час після цієї зустрічі з красенем Півнем Курочка знесла в одному куточку яєчко. Це яєчко побачили її господарі і зацікавилися ним.

Спочатку взяв його в руки Дід, обдивився його, гладеньке, кругленьке, з усіх боків (а Курочка подумала, що «Дід бив — не розбив»), а потім подав його Бабі, яка також обдивилася його, гладеньке, кругленьке (а Курочка подумала, що «Баба біла — не розбила»), а відтак поклала його знов у куточок...

Коли всі троє — Дід, Баба й Курочка ряба полягали

спати й поснули, а місяць-повняк зазирнув крізь великі вікна до їхньої хати, освітивши її, із своєї схованої під ліжком нірки вибігла «Мишка, хвостиком зачепила тее яєчко та й розбила його»...

А як уранці другого дня Баба прокинулася, то дуже здивувалася, що її Дід лежить якось незвичайно — лицем до стіни з випростаним довгим тілом та відкинутою рукою. А що Баба недочувала, то вона не могла почути, дише Дід чи ні. Тоді вона торкнулася до його холодного лоба, руки — і вмить збагнула, що сталося: її супутник життя Дід уже покинув тее життя, — помер. Вжахнулася сердешна, а тоді кинулася зопалу надвір, щоб, либонь, когось гукнути. Але надворі так рано нікого було гукати, і вона, усвідомивши те, що їй самій у їхньому малому «Всесвіті» ніяк буде жити, кинулася розпачливо з глухим криком на мертвого Діда — та й сама вмерла...

Але цей останній слабкий Бабин крик-зоїк почула Курочка-хатнючка, прокинувшись, побачила своє розбите яєчко і зробила з цього «висновок», що через це «Дід плаче, Баба плаче», та як узяла на всю хату «кудкудакати»: «Не плач, Діду, не плач, Бабо: я знесу яєчко не простее, а золотее»...

А що небіжка Баба в останню хвилину свого життя забула зачинити хатні двері, то це її, Курочки б то, «кудкудакання» почув великий сусідський Котюга, притьмом заскочив у хату та хап Курочку-хатнючку — і задушив її...

Оце вам новочасна казка, а мені бубликів в'язка! Українських, золотих, пахучих... Оце вам новочасна запрограмована людська бувальщина, по-українському оповіджена. Оце вам новочасні Філемон та Бавкіда, які будь-що-будь у добрій злагоді й любові дожили до глибокої старости і разом померли без допомоги безсилих уже тепер, у часи розвитку науки й техніки стародавніх богів. Тим то із нашого Діда не виріс дуб, а з Баби — липа. Їхні глінні останки — тіла розклалися

на ті хемічні елементи, з яких вони за життя були складені. Якби котрийсь із їхніх синів поквапився хоч би на їхню спадщину — «Хату-підкувальницю» та посадив на батьковім похованні дуба, а на материнім — липу, то ці дерева могли б використати оті хемічні елементи, висмоктавши їх своїм корінням. Але це тільки здогадна можливість поведінки котрогось із їхніх синів, базована на відомих фактах такої поведінки щодо батьківської спадщини усяких синів, добрих і недобрих.

На жаль, авторові оцієї «казки» нічого не відомо про поведінку Дідових-Бабиних синочків...

МУХА В ХАТІ

Трагічна дрібничка

*Сприймай лагідно навчання років
і повільно зрікайся буйної молодости.*

Давня мудрість

Він був не просто старий, а старезний. Сто років йому вже добігало. Тим то навіть одна муха в його хаті не абияк дошкуляла бідоласі. А колись було — гай-гай! Давно-давно ще в його рідному селі на Україні. І це ставало тепер йому на пам'яті: мушва роїлася в їхній хаті. А як їхня сім'я — батько, мати й троє дітлахів — сідали в хаті посеред сирна¹ обідати, то вони, нахабні мухи, мало в роти їм не лізли, щоб лизнути навіть нізчимного борщу. Та й сталося раз таке... Згадуючи це, він намагався зморщити в усмішку суху лимарщину, шкіру на своєму запалошкокому малому видочку. Але сміялися тільки чорні крапки його очей. Його батько таки, справді, проковтнув одну нахабу. А він тоді, укмітливий бувши:

- Тату, ви проковтнули муху...
- За котрою ложкою? — спитався батько.
- За третьою.

— А чом же ти, бісів сину, тоді не сказав?

Та лусь його по лобі ложкою. Грушевою, замашненькою. А він, малий, але язикатий хлоп'як, у плач — та:

— Якби ви,— каже,— після цього й дідька проковтнули, то не скажу...

Еге, таке колись було. Та його тоді ті мухи не турбували, хоч і лізли в вічі. То було таке звичайне, як і вечірнє цвірчання цвіркуна десь під сінешнім порогом, як кумкання жаб у леваді тощо.

А тепер, в Америці, в нього була добра хата, що її він ще з небіжкою Мариною, царство їй небесне, придбав. Невеличка, але уміятно, по-фабричному збудована. Двері й вікна були так щільно попригонювані, з такими густими дротяними сітками на них, що як відкрити двері та повідсувати вікна улітку для свіжого повітря, так і найменша мушка не пролізе в хату. Як у найгустішому ситі, що ним колись його мати просівала найбільше борошно на паски абощо. Та він тими сітками й не так часто користувався. У велику спеку він пускав повітроохолодник, що робив просто райську прохолоду в усіх трьох його кімнатах.

Після смерти його доброї господині Марини (а це сталося років тридцять тому) ці кімнати, зокрема м'які меблі в них, таки добре поприпадали пилом. Спочатку він, як ще був у доброму здоров'ї й силі, намагався все тримати в такому стані, як було за небіжки. Навіть її зілля, квіти на вікнах скількись там років зберігав, поливав їх тощо. Та як знемощів від старости, то на все махнув рукою. Тим більше, що й недобачати став. То вже як йому, недобачієві, придивлятися було до якогось там пилу?

Ну, а тепер, як зненацька в його хаті об'явилася муха (мабуть чорна молодиця, що приносила, найнята, йому обіди, у двері впустила), він і зовсім з тропи збився. Недобачаючи, він не зразу її спостеріг. Але та клята муха сама «нагадала» про себе. Та ще й як нагадала! Вона завзялася просто полювати на нього в його

власній хаті! Куди б він не кинувся, до якої кімнати чи навіть умивальні не пішов би, так і вона за ним слідком. Чи були в його хаті попередніми роками такі випадки, що до неї залітала якась муха, він не пам'ятав. Якщо й були, то він, мабуть, давніше так не боявся мух, як тепер. А тепер, як він зовсім немічний та безпорадний став, ця остання муха просто стероризувала його, увесьденечки не давала йому спокою. Особливо любила вона сідати на його не лису, а цілком голу, без жадної волосинки, голову. Цю його голову, череп обтягала сухісінька, з темними плямами лимарщина-шкіра, і через те його тиквоподібна формою голова скидалася на голови в мумій єгипетських фараонів. Хтойзна, чи нахаба-муха могла з цієї лимарщини щось висмоктати, але сідала, лєскітно турбуючи її власника. Та й нервовий власник не давав їй такої можливості — змахував її також сухою й тонкою, як скіпочка, рукою.

А як він сідав їсти, то це вже був справжній бій між цією нахабною мухою та жалюгідними рештками ще все таки живої людини. Він відмахувався вже від її нападів не голою рукою, а «зброєю» в ній — ложкою або виделкою і не давав їй ані краплини з того, що сам їв — кутуляв робленими зубами, які, до речі, в його роті погано трималися.

Між іншим, він інколи не «хапався» вставати від столу після того, як кінчав їсти, а чорна муринка, прибравши зі столу та помивши посуд, ішла собі геть. А це були хитрощі з його боку. Він згадував, як колись, ще хлопцем будши, він умів для забавки ловити мух пригорщею своєї правої руки. Пристежить, було, як котрась із рою сяде десь на рівному, на білій стіні або на материній скрині, а потім зробить із пальців та долоні щось таке, як черпачок, обережно підсуне той черпачок ближче до мухи, а тоді хвіть! та й затисне сердешну в жмені. Такими його «жертвами» були здебільшого такі мухи, що вже наїдяться десь, а тоді котрась із них сяде, щоб почистити лапками крильця або й просто загавиться, відпочиваючи.

Цю давню «техніку» ловлі мух підсилили в його

пам'яті відвідини вже в Америці місцевого зоопарку. Це було, правда, ще тоді, як він був «хлопець хоч куди козак», дарма що мав сімдесят уже років, а з ним була його жвава Марина.

Бачив він тоді в зоопарку малу мавпочку, таку завбільшки, як кішка, але з таким видочком, як у людини, тільки що чорним. Та й оченятами так лупала, як якесь розумненьке дівча. Так от та мавпочка зовсім так, як він змалку, вміла ловити мух, коли залетить котра до її клітки. Махне ручкою — та хап! А тоді в рот — і з'їла.

Ну, а тепер уже наш старезний дідок не міг так, як це робив змалку та робила мавпочка в зоопарку, спіймати своєї мучительки і знищити: не та вже рука була в нього...

Отож він з розпачу якось звернувся був навіть до своєї чорної молодиці, щоб допомогла знищити його ворогиню — муху. Але та тільки знизнула здивовано плечима, чого цей, на її думку, здитинілий дідок від неї хоче. Та коли усвідомила, що мова йде про знищення мухи, то аж зареготалась, блиснувши білими зубами на тлі чорного обличчя. Сказала:

— Як я її впіймаю? І скажете ж отаке, невідь-що!

А втім, таки махнула в повітрі тим рушником, що ним стирала зі столу, відігнула від старого настирливу муху,— ото й була вся її «допомога». Її працедавець, хоч і мав таку голову, як у мумій єгипетських фараонів, але «чорна» у вільній Америці не була така його раба, щоб обмахувати цю його голову пальмовим листям, як це було в фараонів. Добре, що хоч вона для немічного старого знайшлася, годувала його, а то було б таке з ним, що хоч живим у яму лягай. Білі, навіть з українок-емігранток, на таку роботу не йшли,— так уже за понад тридцять років розбагатіли. А тими обідами, що йому подавала «чорна», він спочатку навіть гидував: йому здавалось, що її чорні руки нечисті.

До піклувального дому він не хотів іти, вважаючи його мало не готовою «ямою». У його власній хаті йому

спокійніше було, звичніше. А що мав заощаджені гроші, то й наймав хоч би й муринку. Тільки ж ота муха...

Цей німецький дідок, як і взагалі діди, любив після обіду спочивати, подрімати. На щастя, його спальня мала двері, які він міг зачиняти і так утікати від своєї мучительки — мухи. Але й цей маневр рідко коли йому вдавався: муха встигала разом із ним пролетіти й до спальні. Але він добрав способу, як у спальні від її нападів захиститись. Він брав велику газету «Народну волю», робив з неї щось таке, як куреник і накривав ним своє обличчя й голову. Звичайно ноги його були в штанях, а тулуб у сорочці,— цій частині його тіла муха не могла дошкуляти. Але вона, клята, сідала на куреник з газети та прикро шаруділа нею майже в старого над вухом. Він хоч був і приглухуватий, чув це шарудіння, але таки міг під цю її «музику» задрімати.

Скінчилася ця затята війна між двома живими істотами на планеті Земля цілком несподівано. Хоч наш дідок і не мав якихось вад у своєму тілі, ні на що не кородився, тільки висох у тілі, як той хрущик, та занепав на силі, але, заснувши раз під своїм куреником з газети «Народна воля», він уже більше не прокинувся. Сконав природною смертю, не доживши кругло до ста років. А як той куреник, мабуть, від якогось руху вмирущого зсунувся з ліжка додола, хижачка-муха просто впала на обличчя непорушної, готової для споживання здобичі. Але радість її була передчасна: вона не змогла прокусити муміфікованої в природнім процесі лимарщини-шкіри цього мерця.

А що ця хата не зразу була продана, довго стояла пусткою, то й ця нещасна вже муха опинилася в смертельній скруті. Передніше, за життя власника-людини вона жила переважно тими крапельками страви чи крихтами хліба, що завжди залишалися після обіду людини навіть на витертому столі. Та й не в інтересах чорної наймички було добре витирати той стіл. А як цієї можливості не стало, стіл висох у край, і сердешній охлялій мушці нічого вже було на ньому

знаходити. Якийсь час вона розпачливо билася, голодна, об шибки вікон, жалібно дзижчала. Та виходу для неї вже не було — і вона одного дня гигнула. Упала безживним трупом на лутку вікна, перевернувшись догори дригом.

А якби була не пожаднилась на легку здобич у затишній хаті та шукала поживи надворі, то, може б, і прожила довше.

Не знати тільки ще й досі в науці, як довго живуть мухи. Хоч один український науковець-біолог в Америці заповзвся був вивчити вік мухи, але сам передчасно помер, не виконавши цього завдання².

¹ Низький круглий столик

² М.Ветухів

"...ПРАГНУВ УЗДРІТИ ХОЧ ДИМ,
ЩО НАД РІДНИМ ПІДНОСИТЬСЯ КРАЄМ" *

...Нью-Йорк. Вогні Бродвею. Мерехтять, переливаються разками, засвічуються й гаснуть. Зелені, червоні, жовтогарячі... А внизу асфальтовий шерех авт, окатих, але сліпих страховищ, бездушної стихії, що мчить без угаву, без упину...

Чужина! А там десь далеко, за океаном рідна Україна, та оновлена Україна, що про неї торочив йому «поступовий» редактор газети «За океаном» Євмен Кощавий. І стало на пам'яті: «Прагнув уздріти хоч дим, що над рідним підноситься краєм»... Звідки це? Хто це сказав? А! Ще Гомер ув «Одіссеї». Це дорожений у мандрах Одіссеї так мріяв про рідну Ітаку...

І раптом — не дим, а суха пилючка, запах кізякової потерти на Провіантській у місті Січеславі.

* Це новий варіант написаного в дусі збагаченого реалізму розділу із роману «Сумна доля добродія Безорудька». В разі можливого перевидання цього твору цей варіант має бути вставлений у текст замість першого варіанту.

— «О, то це я вже у рідній Україні! — похололо й тьохнуло Тимошеві Безорудькові в грудях. — У рідній, дорогій»...

Став він, роззирається. От пролетіло авто з мосту через Дніпро (мабуть, хтось із начальства), і за ним вихорцем закрутилися в повітрі папірці, соломинки, що їх тут понатрушували чи не колгоспні вози, як ними колгоспники везли городину на базар. Простенькі, рідні соломинки України! І суха кізякова потерть — з кінських кізяків — не можна сказати, щоб неприємно душила. Вона ж душила нестеменнісінько так, як і тоді, коли він, ще 16-річний Тиміш, підмітав цю вулицю разом із своїм дідом-двірником. Гордий був його дід Юхим і козацької волі та сили людина, але заборсався в господарюванні, і злигодні дореволюційної Росії ото так пригнули його до міського бруку, зробили рабом великого домовласника. А він, Тиміш, його онук, тулився біля нього. Учився вдень, а вечорами допомагав дідові вулицю замітати — вечорами, коли на цій «артерії постачання харчів» великому місту меншав рух. Як два косарі з косами в руках... чи то пак із довгими мітлами. Займали вони свої «ручки» — дід попереду, а онук іззаду. Та мах! — зліва направо, мах! — справа наліво. А куряву збивали таку, що вона застилала вулицю, як хмара. І та хмара рожевіла в останньому промітті вечірнього сонця, майже не видно вже за поближкими високими будинками, — тільки оте проміття прошилювалось поміж ними. Отож і було так: вище, над головами рожевіє пилюка-хмара, а внизу за «косарями» помалу сунуться сутіні...

А «пани» на хідниках через ту куряву не йшли, а швиденько пробігали, немов тікали від неї. А декотрі аж чхали, немов доброї нюхті заживали...

Тепер, як Тиміш Безорудько опинився на цій вулиці, на ній ніхто не мів, але кізяковою пилючкою душило по-давньому. Декілька п'ятирічок «соціалістичного будівництва на одній шостій земного суходолу виконано і перевиконано», а кінські кізяки ще й досі нагадували про себе на Провіантській у великому

промислового місті Січеславі! Проте він, емігрант Тиміш Безорудько, повернувшись із країни бездушних авт та бензинового смороду, мало не з насолодою внюхувався в ці рідні «пахощі». І як солодко було йому почувати себе тут, у рідному місті! І люди ж тут свої, рідні... Ось іде один звичайний собі засмальцьований робітник,— і Тимошеві так хочеться до нього обізватися. Рідною мовою обізватись. Це ж те неможливе на чужині щастя, що ради нього він і повернувся сюди. На чужині ж йому доводилось ламати в роті палички чужих слів, ламати сухе дерево без думки й серця, як до когось звертався на вулиці чи в установі. Там він мусив пізнавати дійсність крізь призму чужої мови, як крізь туман. А написи на крамницях та установах навіть за двадцять років не стали для нього прозоріші, зрозуміліші. А ось тут треба тільки звернутись до цієї простої людини — і легко, прямо душею до нього заговорити, пірнути у рідний світ. Ні, ні! Не зараз! Хай пізніше...

Люди ж ідуть та й ідуть. І дітки малі біжать. Он хлоп'я котить поперед себе дерев'яного обруча, паличкою його підбиває, а малий цуцик наввипередки з ним... І до хлопчика можна обізватись... Але таки ні, хай потім... Хай передсмак цього щастя потриває довше. Він, Тиміш, хоче побути до якого часу інкогніто. Бо ще догадаються, що він щойно з Америки і почнуть розпитувати. А дехто, може, ще й подумати, що він, емігрувавши, зрадив рідну Україну тоді, як її треба було боронити від хижака-німця. Не всякому ж бо ясно, що в тій його втечі на Захід, як писала еміграційна поетка Діма, «не зрада, а любов велика до рідної землі була»...Він піде далі, на окрасу міста Січеслава — його проспект. Як він тепер зветься? Мабуть, імени Карла Маркса, бо ж тут усе під знаком Марксової бороди. Колись був Катерининський, а тепер — Карла Маркса. Усе чужі назви. Коли вже рідна Україна дочекається рідних? А втім, хай і так, хай уже буде й Карла Маркса. Аби тільки можна на ньому до кожного по-рідному обізватись, не боятись, що тебе не

зрозуміють, або не витріщатимуть очей, як на божевільного чи як на якусь неповноцінну одиницю людського роду. Чи ще й не назвуть «когутом», як колись тут — він пригадує — зневажливо називали містюхи селян...

Ось і він, той красень-проспект. Рівний, випростаний, як та «гася»**, що «лежить-простяглася», а як «устане, то й неба дістане». Ба, й нові будинки, збудовані після війни, та ще й у стилі козацького барокко. Колись на цьому проспекті був тільки один будинок у цьому стилі — будинок мільйонера Хрінникова, а тепер цілі квартали їх. О, так, це таки рідна Україна! Два ряди білої акації в цвіту уздовж усього проспекта, і ті акації тепер запаморочливо пахнуть та йдуть-ідуть від вокзалу аж туди, нагору, де собор, де музей акад. Д.Яворницького... Помер добрий учитель ще перед Другою світовою війною, а на згадку майбутнім поколінням про славу Січ Запорізьку залишив цей невмирущий пам'ятник. Чи ж справді невмирущий? Адже німецькі завойовники, «цивілізовані варвари», повикидали були все музейне добро надвір, прямо на сніг. Це й він сам, Тиміш, на власні очі бачив, як тікав від більшовицького терору під гітлерівську — будь вона тричі проклята! — зверхність. З дощу — та під ринву. У якому він тепер стані, той музей? Чи відновлено його тепер? Ніби так, бо щось десь у пресі читав.

Але тепер це легко йому перевірити. От тільки сісти на трамвай, що саме наближається, і за яких п'ять-сім хвилин усе можна побачити. Атож, він так і вчинить...

Трамвай з рипом зупиняється. Люди, що стояли на зупинці, чекали чи, як жартували тут колись, «*під-сврю-вали*» (щоб не ображати жидів російським словом «*под-жид-али*»), кидаються на нього натовпом. У натовпі спалахує сварка.

— Іди... к... матері! — чує наш поверненець на батьківщину. Гидка московська лайка. Жажлива лайка!

** Це назва гадюки в народній загадці, що означає «шлях».

Гіршої, мабуть, і в світі немає! Вона Тимоша мов батоном по голому тілі оперезала. Стенувся сердега нервово, скулився, сподіваючись іще гіршого... може, й бійки. О, як добре, що він до такого не обізвався! І вже ворушиться-ворушиться думка-сумнів, чи добре він зробив, що покинув ту країну, де жив без матюхів. Та потім він рішуче відкидає цей сумнів, аж головою стріпує. Не треба так думати! Не всі ж тут матюхаються. Це темна, несвідома маса, а справжні українці там, у музеї, і вони не матюхаються. Мерщій же до музею! Там, напевно, все українське, як було тоді, коли він, учень Д.Яворницького, до нього вчашав...

Але трамвай рушає, не тільки людськими тілами натоптаний, а й обвішаний ними, як кетягами. Хлопчаки ж навіть на буферах почіплялись. А чимало ще й лишилось, не змогли почепитись. Серед них, тих «залишенців», і наш поверненець з еміграції Тиміш Безорудько, що за довгі роки перебування поза межами «соціалістичної батьківщини» розучився так «сідати» в трамваї...

А білі акації пахнуть запаморочливо, медово-солодкі пахощі заливають широкий бульвар. Білі акації, білі акації! Це ж під ними він ходив із своєю першою любов'ю. І тоді акації отак пахли...

Надходить знову трамвай, і він, Тиміш Безорудько, таки втискається в двері,— втискається досить дешевою ціною — одного відтертого від піджака гудзика. Їде... Мова кондукторки обпікає його огидою, як розпеченою залізкою — мова «старшого брата». Сахається тієї кондукторки, як ворога, але... квитка купує. І вже радий, що пасажери, стиснуті до неможливості дихати, їдуть мовчки, не говорять ніякою мовою. Хай краще німують, як не розмовляють рідною...

А трамвай хоч і зупиняється на чергових зупинках, де одних викидає, а інших «приймає» вищеописаним способом, але, нарешті, виповзає вище й вище, на той майдан, де музей. І ось він, такий рідний! Такий, як і давніш був. Будинок ув античному стилі, на зразок

каїрського музею збудований. З колонами й високими сходами ганку. Д. Яворський ^{лиш} їздив до Єгипту, вподобав цей музейний стиль і тут такий збудував. А в цілому — це тепер осяяна сонцем білість... І брама навстяж, немов запрошує: «Будь ласка, дорогий земляче, заходьте! Рідна Україна і все, що в цьому музеї,— гетьманські булави, полковницькі пірначі, широченні запорізькі штани вітають дорогого блудного сина з приїздом, з поверненням із чужини. І такі раді, такі раді, що нарешті це сталося...».

От він, цей «блудний син» Тиміш Безорудько, уже й на цьому високому ганку. Навіть оглянувся, щоб перевірити, чи справді на тому, на якому так часто бував років двадцять тому. На тому самому! Он же навпроти Гірничий інститут, а між музеєм і Гірничим інститутом п'єдестал пам'ятника цариці Катерини II, порожній, пень лише, бо революція свого часу стягла тую «вражу бабу» з п'єдесталу слави. І добре вчинила! Яка може бути слава тій «к... всесвітній», що «степ широкий, край веселий та й занастила»? Це зробили не хто, як українці 1917 року — звалили цей ганебний для пам'яті Вільностей Війська Низового Запорізького пам'ятник...

Оглянувся Тиміш — а тоді вже й до входу повертається, дивиться в розчинену браму. Поправляє на носі окуляри, щоб краще роздивитись. І бачить: все так у вестибюлі, як і було. Ось прямо перед ним золотіє коляса тієї ж таки цариці Катерини, у якій вона їздила до завойованого Криму. Це ж історія, а з історії не можна викидати навіть поганого, того, що може не подобатись пізнішим нащадкам. А то що далі? Та то ж погруддя самого Дмитра Івановича! Так його таки шанують? Правду писав Ілько Шаповал у журналі «Прапор», у харківському...

Дивиться далі Тиміш Безорудько—а трохи збоку і боком до нього, у вестибюлі ж, стоїть якийсь, видно, службовець (бо в сірому халаті), з якимсь, либонь, відвідувачем розмовляє. О! Та то ж і є він, Ілько Шаповал, його колишній учень! Струнка, висока

постать, гарний профіль, лице в легкому ластовинні, русий шовково-кучерявий чуб, гарно зачесаний. Тільки під підборіддям лінія в'ола, ознака років. Тоді, як він учився на Робітфаці Металюргійного інституту і був у комсомолі, йому було, мабуть, років дев'ятнадцять. А тепер уже, напевно, років сорок. І в кучерявому чубі, либонь, уже сивина є, тільки що той чуб ясний на колір, і її не видно. Але пізнати зразу можна, що то таки він, Ілько Шаповал...

І Шаповал ніби відчув появу незвичайного відвідувача, поверненця з Америки, свого колишнього вчителя,— каже щось співрозмовникові (якою мовою? — напружує слух Безорудько, але не добирає, якою), до нього обличчям повертається, потім лишає того співрозмовника та й іде йому назустріч. Гарні очі примружені проти сонця, що ллється потоком у розчинену браму, і щоб краще роздивитись.

А потім того він аж руки підкидає, ніби обійняти хотів: пізнав. Пізнав з першого погляду! Але чомусь не обіймає, навіть оглянувся на того, що з ним щойно розмовляв. Обзивається притишеним голосом (але по-українському!):

— Кого я бачу? Звідки? Чи не з неба впали?

— З Америки,— чомусь притишує й собі голос Тиміш Безорудько.

— З Америки? О!

І він, Шаповал, ще раз оглядається на попереднього співрозмовника, але того вже немає: пішов далі в амфіляди музейних заль. Тоді він, Шаповал би то, зиркає праворуч і ліворуч, немов би шукає, куди б його, такого незвичайного гостя, сховати. А потім кив великим пальцем лівої руки: отуди, мовляв, ходімо! Та й веде гостя до кабінету директора, до кабінету Дмитра Івановича Яворницького. Атож, це той самий кабінет. І яке все знайоме тут! Масивний, важкий стіл, «архиерейське» крісло за ним, з високою, понад голову того, хто сидить у ньому, спинкою. Високе, як у церкві заграшоване вікно з важкою, згорнутою збоку, шторою.

Ілько Шаповал сідає в те крісло, в якому звичайно сидів Дмитро Іванович (отже, він тепер директор — робить із цього висновки Безорудько), а гостеві вказує рухом руки інше, звичайне, біля столу ж таки. Відтак потирає якомсь жваво руки, мружить свої гарні сірі очі, поглядаючи водночас на двері, наче боїться, щоб хтось зайвий не зайшов, не перебив їхньої приятельської розмови.

— Яка подія... яка несподіванка! — каже він. — Аж не віриться, що це не сон. Аж не йму віри своїм очам, що переді мною мій улюблений учитель. Та й не дуже змінилися ви. Окуляри, добрі очі за ними, без зморщок... І англійські вусики, хоч уже й просиві. Аж, кажу, не віриться, що це не сон...

— «Але це таки сон, — вперше усвідомлює ситуацію Тиміш Безорудько. — Це мені тільки сниться, що я прибув з Америки на Україну. Але ж усе таке виразне, як у живій дійсності. Ось навіть знайомі з часів Дмитра Івановича фіялкові атраментові плями на зеленому сукні столу»...

Та хоч і сон це — він вирішує скористуватись почутим від Шаповала словом «улюблений».

— Еге, улюблений, — каже півжартом. — А як мене викидали з роботи на загальних зборах студентів та вчителів, так і ви проти мене голосували.

Шаповал на мить немов би трохи бентежитья, приплющує очі, спускає на них віясті повіки, а потім, глянувши щиро Безорудькові в вічі, каже:

— Не було іншої ради... Тоді ж «культ особи» був... І проти рідних батьків тоді доводилось голосувати...

— Я пригадую: ви відвернулись від мене, як підносили руку.

На гарному, в ластовинні обличчі Шаповала виступили рожеві плями сорому, залили тее ластовиння. Проте він спробував посміхнутись.

— Ет, не згадуйте, — сказав. — Але чи вам упомку, як я перестерігав вас? Я ж вам сказав тоді, що на закритих зборах комсомолу звинувачували вас у тім,

що ви про Енея та про його «обсмалених, як гиря, ланців» говорили, як про запоріжців. «Аж слина з рота бризкає,— казали,— так захоплюється»... Тоді ж запоріжці були в партійній політиці трактовані як попередники петлюрівців...

— Це правда, ви попередили мене про задумане звільнення з роботи. І я тоді спробував був скористуватись цим та вжив запобіжних заходів проти можливої «проробки». Знавши, що студент жид Чорнострик — агент ДПУ, я запросив його «допомогти» мені «очистити» українську книгозбірню відділу від «націоналістичних матеріалів». І ми тоді з ним повидирали передмови С.Єфремова та А.Ніковського до творів деяких українських письменників. Крім того, я попросив тоді Квача, тюхтіюватого, але партійного мого помічника, проглянути й перевірити нашу програму викладання, повикреслювати з неї все, що, на його думку, суперечило новій «генеральній лінії партії». Але це мене не врятувало, бо вже було наперед вирішено мене знищити, і оті «розмови» про мене на зборах комсомолу не виникли самі собою: на це, напевно, були вказівки від вищих «інстанцій». А те, що я вважав запобіжними рятівними для мене заходами, стало потім «матеріалом» для пізнішої «проробки». Чорнострик виступив на загальних зборах, як мене «проробляли», і сказав, що в моїй книгозбірні були писання «ворогів народу» С.Єфремова й А.Ніковського. Якби я його тоді не покликав був зопалу мені «допомагати», то він би й не знав, що ті передмови в якихось виданнях були. А Квач надрукував про мене статтю в обласній газеті «Зоря» під заголовком «Єфремівщина під машкарою марксизму», використавши ту програму, що її укладав не я, а ще мій попередник на тій роботі. Не допомогло мені й те, що я покликався на зборах на своє «пролетарське походження», на те, що я із своїм дідом замітав вулицю Провіантську, недалеко від будинка, в якому містився Робітфак. Владі ж було потрібне не моє «пролетарське походження», а моє знищення. Бо я був свідомий український інтелігент...

Шаповал махає рукою й каже, що тепер не варто згадувати про це, що тепер інші порядки на Україні...

— Тепер у нас справедливість, радянську законність відновлено...

— І Дмитра Йвановича, бачу, шануєте,— в унісон із цим каже своє Тиміш Безорудько.

— Аякже, шануємо. Ви ж бачили його погруддя...

— Та й не тільки погруддя. Я читав в Америці вашу статтю про нього.

— Читали?! І яке ваше враження?

Приємна усмішка сковзнула по Шаповаловім обличчі, а в очах засвітилось чекання оцінки.

— Добре написали. Шкода тільки, що не всі факти згадали. Ви ж не згадали про те, що було з ним за «культу особи». Пам'ятаєте, як його скинули з директорства, із музею викинули, а натомість директоркою настановили якусь жидівку? І ви знаєте, що він тоді на засіданні комісії сказав? «Це ж ви на... на мою сиву голову!»

— Так і сказав? Я цього не знав...

— Сказав.

Дзеленчить голосно, аж повизкує, як недорізане порося, телефон, що досі спокійно лежав на директорському столі. Шаповал бере слухавку й говорить... мовою «старшого брата» москаля.

Тиміш Безорудько прикро скулюється, немов би йому раптово стало холодно, дарма що надворі було тепло, а в кабінеті був тільки приймний холодок.

— «Так і він... цією! Рідна мова для офіційних розмов не годиться... мужицька»...

Холодно й незатишно зробилось сердезі на рідній землі. Як добре, що це тільки сон, і що йому не доведеться зраджувати рідної мови!

Тим часом Шаповал кінчає свою телефонічну розмову і звертається до свого колишнього вчителя по-українському. Каже з усмішкою про те, що його знав і Тиміш,— як Дмитро Іванович панічно боявся телефонів

і сам ніколи не брав у руки слухавки, завжди просив когось із присутніх: «А візьміть, козаче,— що воно там балакає?». Той брав слухавку й переказував почуте, а потім передавав відгук на це директора музею.

Аж пекло, так кортіло Тимошеві Безорудькові запитати свого колишнього учня, а тепер господаря музею (з доручення партії), чому він за конституційної рівності всіх мов у Радянським Союзі не говорить своєю мовою в ділових розмовах...

...Дивиться Тиміш — а перед ним уже не Шаповал, а його друг з молодих років і односелець Трохим Гавенко. І він, Тиміш Безорудько, уже не в музеї, а в 33-ій школі, де колись, ще в 20-х роках, учителював. Годі це була українська школа, а тепер він чує тут тільки російську мову. Вони стоять із Трохимом у довгому лункому коридорі, повз них пробігають галасливі школярі і говорять цією мовою. О, Трохима він уже прямо питає!

— Колись тут лунала українська мова,— обзивається,— а тепер я чую тільки російську. Чому це так? Ти ж, здається, директор тут...

Трохим відповідає не зразу, якусь мить думає, смішно випнувши свої великі, як дві стулені докупи галушки (в селі його дражили «губатим»), що по них так і хочеться бринькнути. Тиміш бачить, що й у його буйній чуприні вже поблискує сивина, а під броватими очима цілі торбинки зморщок: вони ж із ним однолітки. Раптом по зморшках Трохимових щік пробіг рум'янець сорому чи збентеження, і він, як і Шаповал у музеї, спершу оглядається, щоб, либонь, переконатися, чи немає поблизу «підслухувачів», а тоді каже:

— Я вже член партії, і мені, може б, не випадало так щиро говорити з тобою, але скажу, як другові. Ми ж із тобою — пам'ятаєш? — разом на Розтиківку до дівчат ходили! Ех! — махає рукою. — Скажу ж тобі... Якщо я фізично зберігся, якщо й мене, як українського інтелігента, не знищено, то тільки через те, що я перейшов на російську мову. Поки я цього не зробив, мене й у партії вважали «чужим елементом». Ще ж

Олександр Шумський — пам'ятаєш? — казав, що українці в КП(б)У — пасерби. Ще в 20-х роках казав, під час українізації. А що було в 30-х роках, ти й сам знаєш. А після останньої війни українська мова в устах інтелігенції була ознакою співпраці з німцями. Отож я і рятувався. Ба, більше: я й своїх дітей узяв з української школи та послав до російської, щоб показати свою... лояльність чи що. Та й не тільки я так учинив, а й більшість із наших інтелігентних родин. Тим то й оцю школу довелось русифікувати.

— А в хрущовській же програмі сказано, що всі мови рівноправні! — скрикує Тиміш. — Я ж оце й повернувся з Америки через те, що повірив цій програмі...

Скрикує, а тоді бачить: він сам стоїть під акаціями проспекту ім. Карла Маркса, а Трохима Гавенка вже й близько немає, як крізь землю пішов. А повз нього йдуть жиди, а, може, й українці, такі, як Трохим Гавенко, і української мови не чути,— тільки російська.

Куди ж тепер? Де вона, та рідна Україна? Може, в Києві, в столиці?

І от він уже в Києві, на Хрещатику. Не встиг і розглянутися,— зирк, а до нього йде Мирон Матвієйко, один з лідерів еміграційних націоналістів, що перекинувся до окупанта. Підходить, низькооко придивляється,— пізнає.

— О! Це вже й ви тут? — дивується. — Ви ж наче були проти «радвледи», у своїх творах писали...

— Та тут, як бачите. Писав, але й там не міг усього з написаного оприлюднювати. А один там землячок нагадав мені Шевченкові слова: «Нема на світі України, немає другого Дніпра»... Але я й тут її, нашої рідної України, не знаходжу. Де ж вона, на якій землі?

— Е, її зверху не видно, треба дивитись глибше,— під землею, а не на землі шукати.

Гляне Безорудько під ноги, а він стоїть на соломі, що прямо на хіднику розтрешена, ніби лігво якесь. А збоку в мурі поблизького будинка, прикрашеного

українськими кахлями, стирчить палиця, і на тій палиці низка бубликів нанизана.

— Бач,— каже до Матвієйка,— якби це приватне господарство, то чи люди розкидали б так солому та бублики? А за соціалізму... Може, візьмим по одному? Бо вже ж нерано,— скидає очима на сонце, що стоїть над будинками,— а в мене в роті ще й ріски не було...

— Е, ні,— каже Матвієйко. — Це було б розкрадання соціалістичної власності, і за це можуть покарати. Он і міліціонер іде. Ходім звідси... Я знаю недалечко одне місце...

Та й заводить Безорудька до якоїсь чи то крамниці, чи то харчівні.

— Сядьмо отутечки, біля оцього столика,— каже вже по-приятельському. — А поживимося оцим...

Дивиться Тиміш і не йме віри своїм очам: Матвієйко кладе на стіл величезного павука. Потім відламує одну ногу в того живого павука й дає йому, Безорудькові. Та жива нога й відломлена рухається, як відірвана нога того павука-«косаря», що її Тиміш іще в дитинстві відривав,— відірве, а вона, та довга та тонка нога, ще «косить». Але ця павукова нога не така вже й тонка, а гомілка навіть опукла, як клешня у рака. Мабуть, у ній багато наїдку, як розкусити. Розкусити й висмоктувати...

Ве! Огида струшує Тимошем, перевертає все всередині, от-от блюватиме. Ні, він, хоч і голодний, ні за що не їстиме такого!

Підвів очі на Матвієйка щоб подивитись, чи той їсть, аж його вже мов лизень злизав — і духу близько немає. І того павучища на столі також... Ну, але голод не свій брат — треба чогось пошукати. Обкинув Тиміш поглядом приміщення й побачив оподаль від свого столика щось таке, як буфет, а там і якісь жіночі постаті. Підводиться й іде до того буфету.

За прилавком стоїть дівчина в українському вбранні, в сорочці з вишиваними рукавами, стрічки спадають з пліч. І в нашого бідного голодного «репатріянта»

Тимоша Безорудька зразу робиться тепло-тепло на душі. Ні, ще таки не вмерла рідна Україна! Оце вона... нарід, носій тисячолітніх традицій! І очі в дівчини українські — карі, і бровенята — як на шнурочку. Дивиться Тиміш на це живе втілення України майже закохано («майже», бо він же немолодий уже, а це ж молоденьке дівча) і просить добірною українською літературною мовою дати йому щось поїсти, бо він від самого ранку нічогосінько не їв.

Дівчина мовчки повертається до полиць із крамом, бере там щось і кладе на шальку терезів. Тиміш дивиться — й не йме віри своїм очам: на шальці лежить шматок повстини.

— Що ви мені дасте? — скрикує обурено.

— Те, що бачите,— вишкіряє хижо зуби з своєю московською вимовою дівчина, уже чужа, ворожа.

— Алеж я їсти хочу!

— Дивись! — звертається дівчина-облуда до іншої продавниці, також по-українському одягненої. — Зразу видно, що це чужинець-турист: і говорить не по-нашому, і їсти повстини не хоче.

— А може, він «западник»,— озвалася її подруга,— і ще не навчився державної мови УРСР.

— Ні, таки чужинець,— наполягала перша,— якби він був «западник», що так довго зволікає з вивченням нашої мови, то я б зразу заявила куди слід.

А потім знову обернулась до Тимоша Безорудька та ще й повчальним тоном:

— У нас тепер, за збудованого соціалізму, люди їдять усе, що не даси,— і повстину, згідно з колгоспним прислів'ям «хоч вовна, аби кишка повна». Їдять усякі мотузки, вугілля, цеглу. Аби тільки «стахановці» та інші герої соціалістичної праці настачали. А в вас, бачу, ще буржуазні звички... ще й про ковбаси мрієте... Та й мовою говорите... Колгоспною... **Не па-чілавчеські...**

І раптом заспівала: «**Ширака страна мая радная**»...

Ухопився сердешний Тиміш Безорудько за голову, затулив вуха долонями, щоб не чути огидної пісні,— та

з крамниці геть кинувся... «Тікати звідси! На захід! Може, хоч у Львові ще збереглася рідна стихія, мова!» Згадав: як він там під час війни був, то скрізь чув гадюче сичання польської мови. Але тепер — він знав з газет — поляків «репатрійовано» до властивої Польщі, жидів розігнали німці,— тож тепер там, мабуть, залишилися самі українці!

І ось він уже у Львові. Стрийський парк. Озеро. А на озері білі лебеді плавають — гордошиї лебеді. Дивиться Тиміш Безорудько — а на березі сидить у фотелі письменниця Ірина Вільде,— у фотелі, як на троні. Як на троні? Чому як на троні? А, ясно, чому: вона у «радвледи» в фаворі, нагороди одержує. Ну, та дарма. Усе ж таки це українська письменниця. І він з нею колись, за німецької окупації, був знайомий. Зрадивши, що тепер побачив її в такому відлюдному місті (поблизу ж не було, крім неї, ані лялечки), де можна щиро поговорити про рідну Україну, поговорити з нею, як з рідною душею...

Тиміш мало не біжить, як обминає закрут озера. Ще здаля руки простягає і зразу ж питає її не якою, а рідною українською мовою, кивнувши головою на красеня-лебедя, що занурив свою голову й шию в воду,— питає, що той лебідь там шукає, на дні...

— **Неізнєсно,** — відповідає мовою «старшого брата» і українська письменниця Ірина Вільде. Та ще й додає, що то, мовляв, такий лебідь, що носить на шії «кравать» (тобто «краватку» — догадується Тиміш).

Куди ж тепер? Де є хоч малесенький куточок України на українській землі? Розпач підказує: на Північний Кавказ! Там українців викреслено з книги буття, їх офіційно нема, то, може, й органи безпеки та їхнє знаряддя — «сексоти» притупили пильність щодо українського «буржуазного націоналізму» і не перетворюють страхом людей на ідіотів...

Краснодар. Педагогічний інститут, де він, Тиміш Безорудько, спробував був свого часу влаштуватися на роботу після того, як його в Січеславі, після «проробки» викинули з роботи. Але він тоді був, можна сказати,

тільки одну мить у кабінеті тодішнього директора. Його спитали: «А де ви перед цим працювали?» А що він не міг сказати правди, то йому довелося якнайшвидше забиратися геть... Ну, а тепер приємна несподіванка: у кабінеті директора, у тому самому, з якого він колись вилетів, як несамовитий, йому назустріч із-за свого директорського столу підводиться... Петро Науменко, його майже приятель січеславський. Це був більшовицький партієць, ще з «червоних партизан», але українець, свідомий чи кон'юнктурний у 20-х роках, але... українець. Він бував на зборах тамтешнього Літературного об'єднання «Зоряно», де Тиміш виступав із читанням своїх ще юнацьких віршів. Але їхнє приятелювання базувалося, либонь, не так на ґрунті поетичнім, як на звичці цього Науменка при зустрічах... позичати в Тимоша невеличкі суми грошей. Він брався обіруч за голову й казав: «От біда: забув узяти вдома грошей, навіть на трамвай нема. Позич, будь ласка»...Тиміш позичав карбованця або й більше. А цей приятель ніколи таких дрібних «позичок» не віддавав... забував чи вважав ці позички просто дрібницями, що їх не варто віддавати. А Тимошеві з свого боку просто ніяково було такому тоді будь-що-будь владущому партійцеві про ці дрібні позички нагадувати...

Тепер Науменко зразу пізнав свого січеславського «приятеля», бож — як сказано вище — аж підвівся з-за столу йому назустріч. А далі щирі потиски рук. Питання за питаннями: як сюди забився? звідки? тощо, тощо...

З огляду на таке щире приятельське прийняття Тиміш Безорудько хотів був уже й цьому партійцеві прямо сказати, що шукає хоч маленький шматочок України на українській землі. Адже Кубанщина — її, української землі, справжня частина: на ній живуть нащадки справжніх запоріжців...

Але тут сталося з самим Тимошем Безорудьком непередбачене: йому, людині з капіталістичного світу та такого ж харчування (а він же ще перед відлетом з Америки й попоїв добре), притьмом треба було

кинутись до вбиральні. **Про українську мову на Кубанщині розпитає пізніше...** Отож він прихилиється Науменкові до вуха й питається, де тут у них те місце, що до нього російські царі ходили пішки.

— Нема,— каже Науменко. — Ту вбиральню, що була до революції в цьому гімназійному будинкові, за «радвледи» переробили на фізико-хемічний кабінет...

— Так що ж це таке? — скрикує нетерпляче Тиміш Безорудько. А куди ж ви, працівники інституту, той... ходите? Це ж природна потреба...

Але Науменко тільки розводить руками, мовляв, немає. За соціалізму мало їдять, то й убиральні не дуже потрібні. А потім з гордістю додав, що хоч у країні збудованого соціалізму й не все гаразд з убиральнями, так зате ця країна перша вистрілила супутника Землі, має розвинуту всяку іншу техніку... Але, побачивши, що сердешному Тимошеві непереливки, він обірвав своє вихваляння досягнень «радвледи», а вивів гостя в коридор і сказав:

— Отуди можна піти... в підвал...

Отож сердега туди мерщій і подався. Заходить, прихилившись до того підвалу з низькою цементовою стелею, в півтемряві місця шукає, відчуваючи під ногами м'якенький пісок. Це останнє він одразу ж узяв на увагу і, коли знайшов відповідне місце (проти малого в мурі вікна, що кидало трохи світла), подумав: «Отут сяду, а потім пригорну пісочком, і ніхто не взнає»...

— А, ніхто не взнає? — розітнувся раптом грізний голос у лункій порожняві підвалу. — Бач, де він, голубчик, примостився!

Дивиться переляканий шукач рідної України хоч би на Кубанщині, де живуть нащадки запоріжців, а звідти, де вхід, заходить, як і він щойно зайшов, міліціонер, з кишені книжечку виймає.

— Ось я тебе зараз за порушення «радянських» правил санітарії й гігієни...

Тиміш підхоплюється на ноги — та зопалу лусь головою об цементову стелю, аж увічу йому почорніло.

І в цьому запамороченні умить одчайдушно зважується: «Скажу ж тепер цій «радвладі» правду в вічі... хай буде, що буде»...

Та як закричить:

— Як хочете збудувати комунізм, то спершу побудуйте вбиральні! Щоб люди не мусили отак згинатися та по підвалах лазити... Тоді тільки зможете сказати, згідно з марксизмом-ленінізмом: «Комунізм— це вселюдська рівність плюс достатня кількість убиралень». А якщо говорити про таку, як у вас, «Україну», то я начхав на неї.***

Отой запаморочливий удар об цементову стелю та власний його крик розбудив Тимоша Безорудька, і він прокинувся, обливаючись холодним потом. А першим його почуттям після цього прокиду була радість, що це був тільки сон, що він не насправді побував у країні матюхів та «старшобратньої мови», а добре виспався в своєму вбогому мешканні на Сьомій вулиці в Нью-Йорку. Тут же він не тільки не боїться поліції, а й живе під її захистом. Якже ця поліція не змогла його захистити від тих прикростей, що він їх зазнав у сні, то тільки через те, що сні — світ, якого поліція не може контролювати. Та й сам він, Тиміш би то Безорудько, трохи винен у тому, що наразив себе на такі прикрі сновидива. Тікаючи від передеріїв та кудлаїв, він пішов на розмову в кафетерії на 42-ій вулиці з «поступовим» редактором Євменом Кощавим, а той наговорив йому всяких приємностей про «радянську Україну», нагадав Шевченкові слова...

А для його, Тимошевого, тепер заспокоєння мало вагу й те, що в його вбогому помешканні ватерклозет був справний і не ревів таким левиним ревом, який колись мучив ще бідного посередника для продажу

*** Автор цього твору довільно переніс відомий йому факт «радянського перетворення» гімназіальної убиральні на науковий кабінет із Ставропільського педагогічного інституту до Краснодарського.

нерухоможостей Сола Шворца.

Пізніше Тимошеві Безорудькові стало соромно, що він у тому сні висловився про будь-що-будь рідну Україну так прикро («начхав на неї»), і він, щоб заспокоїти своє сумління, написав ось ці рядки:

Здаля ти вабиш нас,
як мрія чиста,
Здаєшся щастям,
раєм чарівним.
А зблизька ти
ворожа і чужа,
З чужим обличчям,
мовою чужою.
З ненавистю до нас,
своїх дітей...
О нене зганьблена!
О муко наша!..

ЧИ ВІН МУСИВ?

Оповідка

Досить молодим виїхав Роман Пропхан під час Другої світової війни з України на чужину. У Харкові він учився в інституті журналістики, але ще в Німеччині він зорієнтувався, що українська журналістика на чужині - безнадійна справа. Отож він ще в Німеччині почав був учитися на лікаря: лікарі, мовляв, скрізь потрібні. Як бачимо, ще замолоду він міг зовсім тверезо мислити! Остаточо лікарський фах він набув уже в Америці, у цьому справжньому раї для всяких ескулапів. І долари попливли в його кишеню безперервними потоками...

За таких умов постать лікаря Романа Пропхана стала досить швидко заокруглюватись. З худенького, непевного в своїй поведінці молодика, яким він був у Харкові, де запобігав ласки в «комсорга», «виріс» тепер статечний, з червцем (бо він любив смачненько

поїсти, та й чарки не цурався), упевнений у своїм матеріяльнім становищі добродій. На його округлому, в гармонії з його животиком, обличчі люди бачили найчастіше приємну усмішку, а за модними окулярами світилися його добрі очі. Він же почав досить рано і теж, либонь, тільки для «лікарської солідности» оздоблювати окулярами свого схожого на дулю носа. Слово «дуля» ужито тут не в значенні добрих українських груш (а й такі носи в українців частенько трапляються), а в значенні так званої комбінації з трьох пальців, бо Романів Пропханів ніс скидався на дулю саме з цим значенням. Крім того, ніздрі в цього його носа були такі, що ними він ніби нюшів, коли до його кабінету входив черговий пацієнт, немов би хотів наперед визначити, скільки долярів можна з нього «злупити». Автор цієї оповідки просить читачів вибачити за цей вульгаризм, але він (автор би то) — реаліст і через те не може таких лікарських передбачень делікатним словом назвати.

А втім, може, сказане тут про «передбачувальну» роллю носа-дулі й зайве, бо лікар Роман Пропхан лупив з усіх своїх пацієнтів так, як, мовляв, з рідного батька — лупив навіть у тому разі, як ніс передбачав грошову неспроможність хворого.

Проте люди вважали його доброю людиною. Таке враження у них складалося, мабуть, під впливом приємної усмішки на його округлому обличчі та його добрих очей, що світилися з-поза його окулярів. Крім того, з пацієнтами-українцями, як хворих у черзі було небагато, він дозволяв собі по-земляцькому погомоніти, поговорити про «неньку Україну». Він навіть жартував частенько, бо в його вдачі було чимало з відомого на весь світ «українського гумору». І хоч він лупив гроші переважно з цих же таки своїх земляків, але вони його любили: все таки це свій лікар.

Але попри такі лікарські успіхи Романа Пропхана і набута в Харкові журналістична сверблячка його не кидалась. Йому ж хотілося ще усеєміграційної слави, бо лікарювання робило його популярним тільки в

межах малого американського містечка. Отож він час від часу пописував і друкував свої писання в українській еміграційній пресі. Хоч освітою він був далекий від літературознавства, але він зумів написати навіть про Тараса Шевченка. Та ще й написав так об'єктивно, як ще ніхто про нього не писав, бо українці звичайно роблять із Шевченка «пророка», «ікону». А він уперше написав про те, що Тарас Шевченко виявив невдячність до царської родини, картавши гостро царів, «кривавих шинкарів». Ця родина царська викупила його з кріпацтва, а він виявився — вибачте на слові! (це вибачення автора оповідки, а не журналіста Романа Пропхана)... отакою невдячною свинею!

Правда, журналіст Роман Пропхан спустив з уваги те, що для Тараса Шевченка боротьба з кріпацтвом, як всенародним лихом, була важливіша за свою власну, індивідуальну волю, яку, до речі, той же таки цар і вкоротив, запроторивши його в салдати. Але так чи інак, лікар Роман Пропхан мав ще й талант журналіста.

Та ось він, як журналіст, нахопився на одного дивака-письменника, такого «нового емігранта» та східняка, як і він, тільки старшого віком і такого, що міг би бути його батьком. Про цього старого письменника він думав приблизно так: «Хоч він усе своє життя пнувся і ще тепер, на схилі віку пнеться на Парнас, але таки не доліз туди, дарма що написав таки чималенько, мало не стільки ж, як і Йван Франко. В українську літературу він не вніс нічого нового...»

Інакше сказавши, він і про цього еміграційного письменника думав так об'єктивно, як і про Тараса Шевченка. Тільки його, Романа Пропхана, чомусь дратувала велика «плодовитість» цього письменника, і він в одній статті навіть написав, що цей дивак-письменник видає книжку за книжкою, наступну видає тоді, як ще не засохла друкарська фарба на попередній.

Та вже найдужче його роздратовало те, що цей недолугий письменник, не змігши здобути визнання своїх заслуг з боку еміграційного суспільства, вирішив використати славного письменника Володимира

Винниченка, перевидавши з своєю передмовою його драму «Між двох сил». Ну, а коли вже видав, то треба було, щоб хтось, якийсь критик хоч за це похвалив його. Отож він і написав йому, лікареві-журналістові, листа з такою просьбою. Але він, Роман Пропхан, відмовився це зробити, мовляв, на жаль, він цієї Винниченкової п'єси не знає (насправді він читав перше цього твору видання, а тепер трошки покривив душею), а нового, його, цього письменника-настири, видання не має і не знає, де його можна добути.

Та той дивак не зрозумів чи удав, що не зрозумів цієї «прозорої» відмови і надіслав йому нововидану книжечку «Між двох сил». Це вже скидалося на справжню провокацію! Чи, може, він хотів використати його, Пропханову, колишню до себе приязнь, коли запросив був його до співпраці для видання збірника, в якому автори нагадували б українській еміграції про справжні ідеї Тараса Шевченка, М.Драгоманова, І.Франка, Лесі Українки, В.Винниченка? Він же, Роман Пропхан, тоді пообіцяв був узяти участь у тому збірникові ще й написав листа з приводу статті цього нелюбого тепер йому письменника про хибну статтю Є.Маланюка в «Енциклопедія Британіка».

Копія цього листа в архіві Романа Пропхана була, він знайшов її й прочитав. «Ваша стаття в «Нових днях» дуже добра і надзвичайно актуальна. Стаття Є.Маланюка в «Енциклопедія Британіка» — це просто злочинна дезінформація! Добре, що Ви звернули увагу на ці злочинні спроби викривлення й фальшування історії української літератури у писаннях наших супернаціоналістів. Є.Маланюк — це страшний неук в українській літературі, тенденційний донцовський прихильник. Для нього Донцов та ще Мухин (автор злочинної книжки про М.Драгоманова) — це «святі отці», це непомильні авторитети. Маланюк через призму свого обмеженого світогляду не бачить і не хоче зрозуміти величезну вагу діяльності М.Драгоманова для української національної справи, для українського

відродження. Є ще й інші такі засліплені неуки, як от, наприклад, Задеснянський (Княжинський), які в своїх «працях» пишуть, що М. Драгоманов «вливав отруту в душу Лесі Українки». Та цур їм, пек! Викривати їх треба!»

Правду сказавши, цей лист трохи таки присоромив упевненого лікаря-журналіста. Адже він ще й досі так думав! І Винниченків твір «Між двох сил» він щиро уважав «чудовою п'есою»... Думав і уважав... Але якщо він напише похвально про В. Винниченка, то може... втратити велику кількість пацієнтів-українців, серед яких більшість були галичани, що просто ненавидять цього письменника й першого прем'єра модерної української держави! Мало не вважають його винним у тім, що вони опинилися на еміграції... А ще й непопулярного видавця цієї книжки довелося б хвалити... Мисливши тепер отак тверезо, навіть тверезіше, ніж це він робив замолоду, лікар-журналіст запакував книжку «Між двох сил» без будь-якого супровідного листа чи виправдування і повернув тому старому непопулярному письменникові.

Але автор цієї оповідки сподівається, що в декого з прихильних читачів може виникнути недомисленне питання: «Чи він мусив так учинити?»

«ПРИНЦИПОВИЙ МАЛОРОС» В АМЕРИЦІ

Оповідка

Покинувши під час Другої світової війни рідну Полтавщину, Остап Левадний, кінець-кінцем, оселився на Землі Вашингтона, в місті, що його назва означала «Братолюбність». Але в цьому місті він полюбив не братів-полтавців, таких, як і він, утікачів, а сестру-галичанку. Був уже він підтоптаний козак, а полюбив молоденьку, гарненьку чорнявку-галичанку. Та ще й на біду до його підтоптаности рідна ненька пустила його в світ недорікою, і він потрібне в такій ситуації слово

вимовляв затикуючись: «ко-кохаю». Звичайно, й те, й те — підтоптаність та недорікуватість — не могли сприяти виникненню в серці гарненької галичаночки відповідного до нього почуття. Справу поєднання цих двох сердець ускладнювало ще й те, що цей полтавець був безмаєтний утікач і не міг спокусити свою обраницю перспективою власної хати, згідно з полтавською піснею «Збудуй хату хоч із лободи, та в чужую не веди». Тож йому довелося тоді почати з пояснення свого прізвища, яке свідчило про те, що він будь-що-будь людина з багацького роду. Нелегко це було йому зробити з огляду на ту одержану від рідної матінки ваду — недорікуватість.

— На-наше прі-прізвище Ле-Левадний по-походить від то-того, що мій дід, а по-потім і ба-батько ма-мали до-добру ле-леваду...

— То ви були багатії? — зиркнула з-під лоба, кокетуючи, галичаночка. — Куркулі?

Це останнє слово для недоріки Левадного було таке трудне, що авторові цієї оповідки доводиться тільки переповісти зміст його заперечення, що вони, Левадні, не були куркулі — ні, вони, — казав він, — мали тільки добру леваду над Ворсклом та декілька десятин поля за селом. Куркулі, — пояснив він, — це ті багатії, що жили на хуторах і тільки багатіли, а громадськими справами не цікавились. А вони, Левадні, були просто заможні селяни. Натякнув він своїй обраниці й на те, що й в Америці він зуміє розбагатіти.

А що залицання будь-кого до будь-якої гарної дівчини відбувається звичайно не так швидко, як про це можна оповісти в малій оповідці, то й ота чорнявка-галичанка почала прихилитися до Левадного тільки тоді, як переконалася, що він, допавшись до роботи на фабриці, став нагромаджувати грошву. Харчувався він найдешевшими в Америці харчами — салом, картоплею та капустою, а гроші складав. І тільки тоді, як у банку в нього було вже стільки грошей, що можна було купити хату, гарненька чорнявка-галичанка дала свою згоду на шлюб.

Незабаром після цього вони й придбали в найкращій дільниці міста Братолюбности хату — не хату, а справжній палац, на два поверхи з усякими догідностями в двох спальнях, на кухні й поза кухнею, з сухим, чистеньким підвалом. Була й левадка біля хати-палацу, з садком-гайочком затишним...

Та несподівано, як грім з неба, на голови цього розбагатілого й щасливого подружжя впала вельми прикра біда. Виявилося, що декотрі брати-полтавці, про яких полтавець Левадний за господарськими клопатами зовсім був забув, убившись також, як кажуть, у колодочки (тобто заробивши грошей), замість щоб купувати хати, почали видавати непотрібні українські книжки. Та й не тільки видавали, а й пробували їх продавати. А що українські книгарні в Америці уже більше торгували різним крамом, часом навіть «австрійськими косами», ніж книжками, то ці нахабні полтавці-письменники стали їх надсилати своїм землякам без їхнього замовлення. Отак почали надходити ці непотрібні українські книжки й на адресу полтавця Левадного.

Це нахабство земляків-полтавців так обурило полтавця Левадного, що він закипів з люті. Як?! Без його замовлення йому набридати з своїми непотрібними українськими книжками? Ні, голубчики, казала біла, що з цього не буде діла! Він принципово не буде таких книжок ані купувати, ані повертати!..

І він їх, тіі українські книжки, нерозпаковані, почав просто складати в своєму сухому, чистенькому підвалі, чи, як казала його жіночка-галичанка, в «пивниці». Чому він складав ці книжки в підвалі, а не викидав у сміття, це стане ясне наприкінці цієї оповідки.

Минали роки за роками, колишній полтавець Левадний дедалі більше багатів, купив уже десь за містом чималий шматок землі (бо гроші навіть у банках знецінювались), а в його підвалі за понад 25 років «збудувалася» вже ціла Хеопсова піраміда непотрібних українських книжок.

Проте було б несправедливо думати чи й казати, що

цей колишній полтавець Левадний був такий некультурний, що нічого не читав. Ні, його навчили читати ще більшовики на Україні,— відібрали в його батька леваду, земельку, а його, Остапа Левадного, вивчили на якогось там інженера чи що. Вчили його мовою «старшого брата», бо інженери були потрібні не на Україні, а в Сибірі, де українська мова, як відомо, ні до чого. Отож він не тільки читав, а й передплачував «Новое русское слово». На його думку, це була єдина культурна газета на всю еміграцію, яку варто було читати, не те, що якісь там українські, переважно галицькі, з їхньою «неправильною мовою». Ба,більше: у вашінгтонського книгаря Камкіна він замовив і одержав багатотомову «Історію Росії з найдавніших часів» Соловйова і поставив цю цареславну, але пишно видану більшовиками лаву книжок (29 томів!) у шахві за склом, що надавало його вітальні дуже культурного вигляду. Він до цих томів час від часу, коли сідав у м'який фотель від господарських турбот відпочити, «заглядав». Один раз жіночка-галичанка навіть зфотографувала його в такій мальовничій позі — з розгорнутою пишною вченою книгою в руках, з окулярами на носі як ознакою його власної вчености. Ну, та й очі в нього стали вже не ті, як були тоді, коли вони побралися (та й тоді, як сказано вище, він був уже підтоптаний). Хоч він був з полтавських козаків, а жінку мав галичанку, але його не бентежило те, що Соловйов писав про українських козаків-запоріжців, що вони, мовляв, «не хотіли працювати, а хотіли жити на чужий кошт» (так наче вояки взагалі мусять працювати, а не обороняти свою країну! — автор).

Не можна не відзначити того, що й ця його жінка-галичанка, тепер уже статечна господиня, будши задоволена хатою, заклопотана вихованням дітей тощо, не протестувала проти такого малоросійства свого чоловіка. Вона часом тільки відривала його від читання «Нового руського слова», загадуючи, щоб він «обібрав бульбу», бо в неї, мовляв, «руки в тісті»... А раз навіть запротестувала проти нагромадження в

«пивниці» отих непотрібних книжок, які, мовляв, заваджають їй уже розвішувати білизну для просушування.

— Та й що ти думаєш з тим мотлохом робити? От є такі, що збирають біля хат усякі папери,— то, може б, уже повикидав ті книжки?

Тут хитрий принциповий малорос загадково посміхнувся. Хм, викидати сміттярям? Немає дурних!

І він признався дружині, що він із самого початку визначив мету нагромадження цього мотлоху: коли цих книжок назбирається так, що ними можна буде заповнити їхнє авто-ваговіз, то він їх сам продасть на фабрику, як макулятуру. Немає дурних, хе-хе... Він за них візьме деякі грішці...

Але оте питання його дружини тепер нагадало йому, що вже пора задум здійснювати. Та цю потребу підказувало ще й те, що за 25 років «нової еміграції» полтавці-письменники майже до ноги повимирали, і книжок надходило дедалі менше, може, якась одна на півроку «капне». Отож він уже почав був обережно розпитувати збирачів старого паперу, якій фабриці вони продають...

Але незабаром виявилось, що він трохи поспішив, що не всі ще письменники-полтавці вимерли. Йому надіслав свою книжку один такий довговічний письменник, який хоч і мешкав десь на протилежному кінці міста Братолюбности і навіть зустрічався з ним, з Левадним, під церквою, але, зрозумівши досить рано його куркульство та малоросійство, стримувався від висилання йому своїх книжок. Тільки ж і для цього письменника настала скрута: повимирали ж не тільки продуценти українських книжок, письменники, а й українські читачі. Повагавшись деякий час і не знаючи, що зробити з своїм останнім виданням (а підвала, щоб складати свою продукцію, в нього не було), він пішов на одчай душі — надіслав і цьому багатієві свою книжку.

На біду (для Левадного) склалося так, що книжку прийняла від поштаря господиня Левадна,— прийняла,

і немов на неї найшло щось, накинулася на чоловіка:

— Заплати цьому або хоч поверни... Він же мешкає в нашому місті,— то як ми дивитимемось йому в вічі?

Почував полтавським звичаєм принциповий малорос Остап Левадний свою потилицю: справді, позичати в Сірка очей не дуже приємно... та ще й десь під церквою... Але краще, мабуть, таки повернути, ніж платити... А що він був уже такий «американізований», що міг по-англійському написати «Рефюзед», то він так і зробив. Так написав на адресі, а на звороті пакунка написав ще не забутою полтавською мовою: «Совітую: не тратьте грошей на поштові марки».

— О-Олено! — звернувся він до дочки, що закінчила вже середню школу і через те, а також в наслідок батьківського сприяння її «кар'єрі» (заміжжю) уже не розуміла української мови.— Го-Гов енд драп тиз бук ін де мейл бакс... *

Але авторові цієї оповідки лишилося невідомим, чи хитрий малорос Остап Левадний зумів продати Хеопсову піраміду непотрібних українських книжок, а якщо продав, то скільки долярів за них уторгував.

до книжки
* Піди й укинь до поштової скриньки.

Пересторога

Отакеє друкувати!
Любий друже, ти загинеш!
Хочеш мати шану й гроші,—
Спину мусиш ти згинати.

Друже, я тобі не раю
Про попів так говорити,
Про високих можновладців
І про їхню вірну зграю!

Ти загинеш, любий друже!
У «владик» довжезні руки,
Язики в попів предовгі,
Вуха в черні довгі дуже.

Г.Гайне

ВІРШІ РІЗНОГО ХАРАКТЕРУ

Марусині +/

Біжать віки, хвилинка не стоїть...
Триває наша спілка десять літ,
А наче й не жили. Неначе вчора
З тобою я ходив на Полювій,
Ловив тремтіння твоїх уст і вій,
А ти дивилась любо, синьозоро,
Ясна, усміхнена. Щасливу дні!
Пишалась осінь. Дерев ясні,
Ув обзолоті бронзовій стояли,
І нам серця ті барви чарували...

Так, наче вчора... А проте... проте
Таки минає літо золоте,
Й не верне днів отих ніщо ніколи -
Ні коні з пісні, коні вороні,
Ні Велзів винахід, ні Бог, ні доля...
Як махи крил, минають швидко дні,
Линяють звільна неповторні фарби.
Вже на моє чоло жорстокі карби
Життя поклало, та вже й ти не та,
Й тебе частенько смуток обгорта,
І сльози котяться на щоки дрібно...

Але дарма! Забудьмо лиха всі!
Хай прикра гостя, перша нитка срібна,
Вже заяснила у твоїй косі, -
Догани я не дам твоїй красі:
Мені ти люба, дорога, потрібна.

1932 рік

+/ Це моя перша жінка Марія.

Під впливом ночі

Ніч-повія п"яно дише,
Сипле чарі весняні,
Що таємно в сонній тиші
Все п"янять, мов навісні
Скрізь отруту розливають,
Де лиш чується життя,
В кожному серці викликають
Відповідні почуття...

Я з тобою!.. Серце б"ється...
Чи промовчать? Чи сказати?
Що не буде — не минеться:
Раз — не двічі умирати!..
А ніч дине... Ллються чари.
П"ю їх, п"ю до забуття...
О, нащо той спів гітари
Так окрило чуття?
Я рішивсь... Ай! Що за очі!
Одвернися, не дивись!

"Споживач", 1920 р.

Примітка.

Закінчення цього вірша було на наступній сторінці, але я її не вивіз на еміграцію. Цей вірш, очевидно, був написаний не "під впливом ночі", а під впливом поезій О.Олеся.

У Туркмені

Я знав цей край. У дні вигнання,
Коли у рідній стороні
Не мав я прав на існування,
Він став домівкою мені.
Там сонце — ворог, а пустеля
Пашить вогнем і все в"ялить,
Усе, що радісне й веселе
І хоче якомсь бути — жить.
Там дні ледачі, як верблюди,
В майбутнє так помалу йдуть...
Та люди й там — уперті люди
Верстають зважно свою путь.
В тіснім узгір'ї Копет-дагу
Плекають царство своїх мрій,
Гартують в труднощах відвагу
І люблять край пустельний свій.
Там і краса є. Повно квітів
У тих поливаних садах.
Троянди там найкращі в світі,
Тюльпани квітнуть на горбах...
Та ще маки — немов тендітні
Метелики, що день живуть...
І люди там такі привітні, —
Вони мою скрашали путь.
Бо й друзів я там мав, — ніколи

Не занежаю в серці їх...
Далекий краю! Твоя доля
Живе у спогадах моїх...

Середина 1930-их рр.

ДіПи на морі +/

Був ДіПи собі нещасний
І, в Європі живучи,
Про країну Вашингтона
Вдень він мріяв і вночі.
Аж нарешті його мрія
Стала здійснюватись: він
Опинивсь на пароплаві
Серед синіх моря гін.
Скільки радості! Аж двічі
Повечеряв до смаку,
Зголоднівши за три роки
На ІРІвському пайку...
Але що це? Раптом чує -
Сколихнувся наче світ...
Вдруге, втретє... І сердега
Ухопився за живіт -
Та й поїхав аж до Риги.++/
З нього рвало, ним трясло...
А навкруг жакливе море
І шуміло, і ревло.
Світ зробивсь йому немилый.
- Вже не хочу, каже, й жить...
Під ногами на помості,
Наче мертвий, він лежить.
Але... мрія тая вабить
Крізь буржливі крутії:
- Ох, якось таки доб"юся
До Америки тії... 1949 р.

+/ДіПи - переміщені особи.
++/"Рига" - жарт, від "ригати".

М.Багдановіч

х х х

Серед пустель Єгипту, де піски
Доходять майже до самого Нілу,
Знайшли дослідники в старій могилі
Насіння жменю - донесли віки.

Дарма що зернятка малі й крижкі
Уже посхли були, могутня сила
Прокинулась — і буйно позернила
Плідного літа збіжжя-колоски.

Це образ твій, забутий край рідний!
Устав ти з ночі вже, як день погідний,
І вірю я: вже більш не буде сну.

Лише потік отак, жадливий волі,
Розбивши скелі кам'яну стіну,
Розбурханий, не вмовкне вже ніколи.

Примітка.

Цей переклад з білоруської мови у 20-х рр.
був надрукований з коректурними помилками в
ж. "Зоря". Тепер я не тільки виправляв по-
милки, а й дещо позмінював.

Мандрівницька пісня

/Спів українських туристів/

Світ пізнати — це людині
Якнайбільше личить, —
Тож ми йдемо. Україна
Успіхів нам зичить.

Приспів. Ми йдемо́, йдемо́,
Прапор несемо,
Дорогий, єдиний
Прапор України.

І моря, і ріки й гори
Стануть нам відомі,
У широких тих просторах
Будемо, як дома.

Приспів. Ми йдемо, йдемо і т.д.

З неба сонце грів-сяє,
Вітер б'є у груди,
Та втоми в нас немає, —
Ми — завзяті люди.

Приспів. Ми йдемо, йдемо і т.д.

Хай не сонце — хуртовина
Загуде зимою,
Та в дорозі нас не спинить
Силою страшною.

Приспів. Ми йдемо, йдемо і т.д.

Це все тільки нас гартує,
Тіло й дух скріпляє...
Україну ми шануєм
І ввесь світ ми знаєм.

Приспів. Ми йдемо, йдемо і т.д.

Примітка. Я написав цей текст у Львові
1943/?/р., відгукнувшись на конкурс, про-
голошений тоді. Пізніше, уже в Нью-Йорку
композитор Недільський скомпонував на ці
слова музику, але чи вона була десь ви-
конувана/співана/, я не знаю.

Закарпатським українцям

Тут, над Дніпром, у степах і на схилах
Кавказу
Чуємо голос ваш, любі далекі брати,
Чуємо беркута клекіт, а в ньому біль і
образу,
Всі ми летіли б на крилах, щоб вам у
біді допомогти...
Тільки ж кордони ворожі, як фатум, стоять
на заваді,
Крила приборкав нам ворог — не рушити нам...
Та й у тенетах ворожих не піддаємось ми
загладі,
Грізно від гір і до гір "годі!" ми крикнем
катам...

м.П"ятигірське, 1939 р.

Про ляхів

Підступні ляхи риють, як ті свині,
Спокою Закарпаттю не дають...
Чого? — спитати. В чому тут причина?
Від чого ця свиняча лють?

Бояться України бідолахи,
То від непевности, від страху...
Бо ще десь, мабуть, добре пам"ятають
Як Україна хльосту їм дала,
І лях, по шкоді мудрий, потерпас —
Шуляк боїться беркута-орна.

Ляжки-панки! Даремні ваші спроби:
Ми вже йдемо до щастя від бід,
І не спинити вам, хоч би розбили й лоба,
Народу нашого потужної ходи.

м.П"ятигірське, 1939 р.
Загальна примітка. Ці вірші я написав, відгу-
кучись на події в Закарпатській Україні 1939р.

Хіба ревуть воли, як ясла повні?

або

Що діється в багатім вільнім світі

/Притча/

Один учений чолов"яга,
Щоб людську долю дослідить
/А не для пустоців, розваги,
Або знечев"я щось робить/,
Щоб майбуття людей узнати,
Узяв дві пари не людей,
З якими трудно справу мати,
А сірих польових мишей.
За прикладом старого Ноя
Біблійного, він спарував
Самців-самичок. І з отою
Метою він ізбудував
Їм клітку. А у клітку тую
Дав усього їм для життя:
Насипав купку золотую
Прісця, води дав до пиття.
Ба, вчистив і таку він штуку:
Повітря в клітці внормував,
Як винайшла тепер наука...
Відтак спостерігати став.

Ну й зажили ж тоді ті миші!
Там писк такий, що Боже мій!
Немає й на хвилинку тиші,
Усяких повно веремій...
Та ще й кохання їм уволю...
Бож часу нікуди дивать!
Не так, як перш було у полі,
Де треба і харчів шукать,
І на зиму робить запаси,
Та ще й боятись хижаків,
Що на ситеньких завжди ласі, -

Сов, лисів або ще й вовків.
А в клітці їж, кохайсь безпечно,
Про те чи те уже не дбай...
А втіхи всякі безкінечні...
Ну, словом, не життя, а рай!
Як рій за роєм — мишенята...
Тож розплодилася мишва́
З кохання в клітці тій багатій...
І так тривало років з два,
Аж поки стало їх дві сотні.
А потім сталось диво з див:
Змінились миші ті істотно,
Немов би хтось їм поробив.
Вони ще їли... Та й кохали
Самці самичок доскочу́.
А далі їх і менше стало...
З розваг — гризні́ лише...Старі,
Вони й кохатись перестали,
Не раді вже ніякій гри...
Уже й ногами ледве лазять,
Беззубі, проса не вгризуть,
Одне на одного налазять
Посліплі... Писку вже не чуть...
Настала в клітці прикра тиша...
Немає руху й навмання...
І от одного дня
Остання в клітці здохла миша.

Хіба ревуть воли, як ясла повні?
Ревуть, сердешні, та ще й як!
Як шлунки задоволені ґрунтовно,
Як і кохаються усмак
Без пелюшок, дітей, мороки,
Не думавши про те, що роду висохнуть
витоки...

То що ж робити?
Нудно жити!
Тоді вже б"ються та кривляються усяк,
Аж поки не зведуться на здохляк...

О люди! Миші ж вигибли отак!
Примітка. Цю притчу я присвятив д-рові
М.Данилюкові, бо я з його інформації,
висиланої через "Голос Америки", дові-
дався про експеримент із мишами.

Як Віра Вовк стала павою

Віра Вовк пише дуже модерно,
А модерно — це значить химерно,
Ну й без змісту чи глузду, ідей.
От в однім таким фокусі-творі
Почепила вона ті узори
/Як це знає усяке з людей/,
Що їх має павич, самці-паві...
Дітлахі — й ті сміються з забави...
А хтось літній не втерпів, гукнув:
— Чи не тю на вас, панночко Віро?
Пава ж пір"ям, як курка та, сіра!
Хто б таку чудасію утнув?
Та це знає і темна людина,
А як в школі учіться — й дитина...
А що ж Віра на це? А ось так:
— А я хочу сказать наопа́к,
Помішавши природні всі статі,
Хай безхвості вони чи хвостаті, —
І хай буде з двох статей одна...
Та знайшлася якась молодиця
Й пояснила усім цю дурницю:
— Таж бо заміж не вийшла вона.

Примітка.

Див. у ж. "Сучасність" за березень
1980 р. твір Віри Вовк "Якби я була
павою"...

Рідна книжка на чужині

У тих країнах на чужині,
Куди закинула нас доля,
Ми зберігаєм скарб єдиний,
Із рідного ужинок поля.
Той скарб — це книжка наша рідна,
Душі народу й серця сжовок,
У ньому й сила своєрідна,
І українське наше слово.
У ньому предків заповіти,
Шевченкові, Франкові думи,
З Дніпра, з Кубані в нім привіти,
Лісів карпатських рідні шуми...
Отож шануймо книжку широ,
Цей скарб кошовний на чужині,
Щоб наші й діти мали віру
В далеку либу Україну.

Моя туга

Мучить мене знову й знову
Із Краєм рідним розлука,
А в звуках чужої мови
Вчуваються рідні звуки.
Здається, пустив я коріння
У доброму ґрунті чужому,
Хоч згинає мене старіння,
Та щось тягне туди, додому.
Я знав: страждають там люди,
А я тут живу безпечно,
Та Дніпра я ніяк не забуду,
Хоч, може, уже й недоречно.
Може, я там уже й нікому
Непотрібний, чужа там мова,
Та хочеться так, старому,
Дніпро побачити знову.
І буду я так тужити
До самого-самого краю...
Тяжко з цією тугою жити
Та без неї життя немає...

1977 р.

РІЗНІ СМІХОВИНКИ ТА ШПИГАЧКИ

Микола Понеділок

Хоч я звуся Понеділок,
Та люблю я усі дні.
У вівторок маю діло -
Треба бігти десь мені.
Середа - цей день для мене
Добрый тим, що я біжу
Теж кудись, немов шалений,
А куди - й сам не скажу.
У четвер біжу хапливо
В той чи інший я кінець,
Аж захекаюсь жажливо,
"Хай йому, кажу, вже грець!"
П'ятниця - у клубі трохи,
На дівчаток подивлюсь, -
Трохи, бо боюся "охів",
Закохатися боюсь.

А в суботу та неділю
Біганина без кінця...
Далі знову понеділок,
І знов пісенька оця.

Примітка. Це було прочитане на вечорі в нью-йоркському літературному клубі, коли там був і М.Понеділок.

Письменник-філософ

Філософ добрий наш Самчук:
Усе він знає без наук
І по парафіях літає
Та грошики збирає.
Усе це правда, не обман.
Отим то він і член УВАН
І нижче не сідає,
Як це усяке знає.

Верба-журба

Скрипить-рипить стара верба
Письменниця Журба.
Та тим найдужче дошкуляє,
Що свій правопис має.

"Родинний альбом" Д.Гуменної

Хто загляне в цей альбом,
Витріщає очі,
Млісно робиться притьмом -
Такі поторочі.
Все корови та бики,
Ба, навіть безроги.
Предки то її, батьки,
І вона, небога,
Мавши пишний родовід,
Завжди славна буде...
Тільки ж, бачивши цей рід,
Аж ригають люди.

Мелешкова спадщина

Мелешко й мертвий, мабуть, пише,
Та це читають тільки миші,
А потім, мабуть, погризуть, -

Така його в письменстві путь.
Ніхто ж його не видає,
Хоч спадщина й чимала є.

Іван Манило

Як багато важать кури
Для літератури!
Мавши гроші, видає він усе без цензури.+/
+/

"І ще одно він частя мав —
Розумну жінку Бог послав",
Як Глібів, наш байкар, сказав.
Без неї був би наш Манило
Ні шило, ні мило.

+/ І. Манило мав у штаті Нью-Джерсі дві
курачі фарми і мав з них добрі при-
бутки. Був одружений із землячкою, що
походила з німців-колоністів із За-
поріжжя.

Лис Микита

/Іван Паливода/

Лис Микита в своїй буді,
Себто в Відділі освіти,
Думав лисячим звичаєм:
"Що б ще в лапи захопити?"
А ту буду хтось раніше
Зміг для себе збудувати,
Він же, десь хвостом крутнувши,
У чужу забрався хату.
Отже, думав: "Маю буду,
У спілках я головую,
Користи ж, як кіт наплакав,
Тільки хист я свій марную"...
Думав, думав, роззирався
Лисячим неситим оком
І надумав — аж підскочив:
"Таж часопис ось під боком!
Хоча я в літературі
І нічого не тямкую,
Але тут /він облизався/
Грішми пахне — носом чую"...
Далі й ще чогось захоче
Лис-жадняга задля зиску.
Так він буде доти діять,
Доки хтось не дасть по писку.

Примітка.

Цього вірша я написав, коли Іван Паливода скинув мене з редакторства в газ. "Наше життя", що її я заснував в авгсбургському таборі. Себе він зробив тоді членом ред.колегії, але до газети не написав і рядка, а платню одержував регулярно.

1947, Авгсбург

Святі брати Володимир та Константин

/В.Шаян та В.Барка/

Вони святі, та не байдужі
До слави, хочеться "прослить",
Тільки ж та слава щось не дуже
На заклик спрагнених спішить.
Сидить десь Будда в сьомім небі
І дума: "Як би то братам
Допомогти у цій потребі?
Вони ж бо шире служать Нам!
Надхнути б так їх, щоб бідаки
Щось путне написати змогли
І мали славу та подяки
Замість сміху та хули"...
Не знати, чи той замір Будди
Додав хоч трохи хисту їм,
Чи ці брати ще славні будуть
Серед людей на світі цим,
Та ясно всім: їх душі ніжні,
Як учать східні мудреці,
Вже вічно житимуть безгрішні
Як не в свині, так у вівці.

Примітка. Написав нечлен Ордену "Всеукраїнське об'єднання".

1947 р. Авгсбург

Загибіль Костюка-Подолька

В нашім світі переляк:
Згинув "хвабрий" Подольк,
Чи Костюк-Подольчок,
Шевельова козачок...
В нашім світі, кажуть, він
Був відомий на сто гін,
Був учений — просто жах! —
На всіх тих нагонив страх,

Хто не знав, де "а", де "бе"...
О, велике був пабе!
Та знайшов собі кінець
Цей завзятий молодець,
На Чапленка як напав:
Спотикнувся і упав, —
Спотикнувся на комі він...
А був славний на сто гін!

Академік О.Прицак співає,
перекручуючи арію Івана Карася

Хоч "академік" я, Прицак,
Але не знаю аж ніяк,
Чому воно зробилось так,
Що я із турка став козак,
Грушевського бруднив усяк,
Та потім я змінив свій смак,
Назвав свій "джаб"+/ його ім"ям
І все загарбав собі сам...
Пиріг бо добрий це: гам-гам!
Його нікому я не дам,
Хіба що дуба колись дам...
... Я вже не турок, а козак!
Он як!

+/ Катедра історії України ім.М.Грушевського в Гарвардському університеті. Раніш він у "Листах до приятелів" обпаскудив М.Грушевського.

Українці "консолідуються" -
до Бавнд-Бруку готуються

Палестинці, в дрантивих шатрах живши,
Життям своїм не дороживши,
З Ізраїлем войдуються...

А українці?

Українці "консолідуються"!

Північні ірляндці не знають навіщо
Одні одних люто періщать,
З англійцями "боксуються"...

А українці?

Українці "консолідуються"!

Баски, зовсім мале й забуте плем'я,
Не зважають на "люте врем'я" —
З еспанцями воюються...

А українці?

Українці "консолідуються"!

Корсиканці на своїм малім острові
Відкоша дають "гостеві" —
З французами процесуються...

А українці?

Українці "консолідуються"!

Чорні в Африці, жовті в Азії
Не бояться вже інвазії —
Господарями чуються...

А українці?

Українці "консолідуються"!

Ні, не так! Усвідомивши межову ситуацію
Для великої української нації,
Спочивати на лаврах у Бавнд-Бруку готуються...
Тож тиран "з вусами Сталіна на найвищому рівні",
Накладеними на його дуги надбрівні,
Про свою безпеку вже зовсім не турбується...

Примітка. Цю пісеньку присвятив українській
політичній еміграції Гедзь.

УММАН,

або

Ярославо-Рудницька Академія

Народився він щасливо,
Спритний виріс, став учений,
Усезнайко — справжнє диво.
І мандрівник він страшенний.
По "півсвіту" він мандрує
/Комунізм лиш обминає/,
Його жінка не ревнує, —
Тож і впину він не має.
А де є хоч трохи люду,
Там він творить і мудрує,
Академії повсюду
Для наук організує...
Та найбільшу у Канаді

Він створив собі на славу,
А для інших як принаду
Чи, мовляв, якусь забаву.
Він же всім дає дипломи,
Грамоти академіцькі...
Тим і назва скрізь відома:
Ярославо- ще й Рудницька.

Що порадив наш Прем"єр Яр.Рудницький

іранському "шашенкові"

/Сенсаційна подія/

Є в нас Уряд на чужині,
А Прем"єром Славко в нім,
Що спізнав усі країни
На всім обширі земнім...
"Славком" його жінка кличе,
Офіційно ж - "пан Прем"єр",
Так позаочі і ввічі, -
Це ж найбільша із кар"єр...
У Єгипті він спинився,
Серед сфінксів, пірамід,
На все добре роздивився -
І довідався: тут рід
Шаха перського, Ірану, -
Байдикус його син...
"Може, я в пригоді стану?" -
Так собі подумав він.
І придумав незабаром
/Бо швидкий він у думках,
Та й Прем"єр він наш недаром, -
Не для всякого цей фак!/:
Авдієнцію призначив -
І той шахів син прибув...
Бо Прем"єр наш щось та значив,
З досвідом наш Уряд був!
- Я - Прем"єр, а ви - шашенко, -
Так почав, - не рівні ми.
Тим і зву я вас на "-енко":
Ви незнаний між людьми...
Але я вам дам пораду:
Уряд ви собі створіть,
Взявши за зразок УНРаду...
І той згодився умить,

Руку з вдячністю потиснув
За пораду за таку,
На людей своїх як свиснув —
І все сталось нашвидку:
Зразу виникла ІРРада,
А з "шашенка" виріс "шах"...
Та й Україна наша рада:
Це ж прямий до слави шлях!

Примітка.

У газ. "Свобода" з 2 серпня 1982 р.
було "сенсаційне повідомлення" про те,
як Яр. Рудницький "в імені найстаршого
екзильного уряду" піддав думку ірансь-
кому шашенкові "зформувати свій персь-
кий екзильний уряд".

Слово на 25-річчя "Нових днів",

або

Шевельов і "Нові дні"

Ще небіжчик Волиняк
Шанував його усяк,
"Найвидатнішим" постійно називав,
"Ювілеєм" надзвичайно вшанував,
Хоч той кирпу вгору дер...
А що діється тепер?
Воскобійник знов поставив на чолі, +/
А під ним уже йдуть "менші", ба й "малі".
Хоч з тих років двадцять п"ять,
Що в історії "еНде" стоять,
Шевельов лише з п"ять років щось давав
Та ще й грошики за "ласку" тую брав...
Тож дивується усяк:
"Ну, і що воно за знак?
Як же можна мрійником такого звать?"

Та "Новенькі дні" нехай стоять,
Як та скеля серед хвиль!
Цього зичить їм Василь

Чапляенко.

+/ Див. "Слово похвали ентузіястам-мрій-
никам" у числі "Нових днів" за бере-
вень 1975 р.

Голоси двох різних побожностей
і третій - "з ласки Божої справедливий"...

Голос Г.Гордієнка

Я вірую у Тебе, Боже,
Так, як ніхто, либонь, не може,
І знаю, що Ти справедливий, -
Але чому той лях чванливий
Ще не зазнав від Тебе кари?
Чому невірні ті татари,
Що шарпали Україну нашу,
Робили з неї людську пашу,
Були покарані від Тебе,
З Твого доручення із неба
Руками Сталіна й Росії?
Чому здійснив Ти наші мрії
Так пізно, Боже мій? Сиваш і
Крим увесь тепер вже наші!..

Голос редакторів ж. "Нові дні"
/за травень 1982 р., ст.32/

Пане професоре, наш друже,
Побожні ви - це правда - дуже,
Але ця віра ваша вбога,
Бо вірите ви в помсти Бога,
А не в науку Його Сина,
Що вчив процати всім провини,
Хоч би були це воріженьки
Й святої України-неньки.
А для вашої "булави"
Треба, як кажуть, голови!..

Голос "справедливої з ласки Божої" Росії

Хоч я велика, але я й добра:
Україні Крим я віддала,
Але на те, щоб разом з Кримом
Собі Україну всю забрать.

ГОСТРИ ШПИГАЧКИ - ПЕРОМ У БОЛЯЧКИ

х х х

У країні вільній, щасній,
Де народів так багато,
Усім вільно свою мову
І любити й шанувати.

Так стоїть і у законі,
Що святіший від корану,
Та закон той... обминає
Українців на Кубані.

Правда, зразу, як свободу
Люди тут завоювали,
Рідна мова й на Кубані
Повноправно залунала.

Але потім, як кацапи
Знов панами стали всюду,
Загарчали злі собаки:
"Не було, нема й не буде".

Мову нам заборонили,
Школи знов кацапські стали,
І зробив це не Валуєв,
А сам... Сталін.

1937 р.

Хто вбив С.Петлюру?

/На соті роковини його народження/

Пам'ятай, моя націє,- чуєш?-
Що в лице наплював тобі жид!

З вірша поета 20-х років.

Він був герой, це всяке знає,
У цьому сумніву немає,
Та не дожив він до ста років,
І в цьому наша вся морока.
Хто вбив його, усі ми знаєм,
Та вбивника не називаєм...
Для прикладу візьмим "Свободу".
У ній аж дві при цій нагоді
Було статті - Петлюрі слава
За те, що нам творив державу.

Але... хто вбив? У Федоренка
"Підступно вбитий" коротеньке.
А у Сім"янцева ще гірше
І довше - трудно вкласти в вірша.
Тож я подам це вже у прозі
Без перекручення по змозі:

"Він був покликаний Святим Провидінням скла-
сти великий іспит, принести найбільшу жертву:
"покласти душу свою за други своя".

І з цього висновок-видіння:
Петлюру вбило Провидіння
Святе...

А у Парижі мстиві люди
Петлюру в фільмі "Шварцбарт" гудять,
Та й у Шварцбартовій державі
Шварцбартові співають "славу"...
Отак то ми у вільнім світі
Свої шануєм заповіді,
Петлюрину шануєм "жертву"!
Чи й ми, часом, уже не мертві?
Слова поетові забули,
В добробуті вже потонули...

Примітка. У цьому вірші я згадав тільки "Сво-
боду", а насправді в усій нашій пресі журна-
лісти бояться не тільки констатувати, що на-
шого національного героя убив жид, а й назива-
вати вбивника на прізвище без вказівки на його
етнічну приналежність. І так чинять навіть
"найвойовничіші/на словах/націоналісти", що
хочуть вибороти самостійну Україну. Напр.,
один із таких, М.Кучер, у тій же "Свободі"на-
звав Шварцбарта "людиною, яка стріляла в нього"
/в Петлюру/.

Диктатура пролетаріату?

Де вона? Яка вона?

I

Маркс, як був ще безбородий,
Кинув гасло між народи,
Що, мов, пролетаріат
Справедливий створить лад -
Пролетарську диктатуру,
Людську змінить він натуру,

Зникнуть люди — звірі злі,
Рай настане на Землі...

Роки й роки проминали,
Бідні люди спрагло ждали,
А Маркс далі все писав,
Поки й сам старенький став
/бо й він був живе створіння,
Яке знищує старіння/, —
Бородою весь обріс
Так, що видно тільки ніс...
Ну, а потім і смерть-згуба...
Енгельс також врізав дуба...

Та їх задум далі жив,
Послідовників творив.
А що злі капіталісти,
Що сяк-так давали їсти
Бідним тим пролетарям
/А не так, щоб гам та гам/,
Не змогли забороняти
Цим останнім воювати
За свої святі права,
Сила виникла нова
І спілки їм потворила...

Дляво діяла ця сила...
Та от "руський пролетар",
Здатний на "прямий удар",
Не схотів так довго ждати,
Вмить зумів ліквідувати
Капітал ударом цим,
Приклад дав усім, усім
І, здобувши собі славу,
Утворив свою державу,
"Пролетарською" назвав...
Ленін в ній усіх "навчав"...

Але станьмо трохи збоку
І критичним киньмо оком
На характер диктатур,
Виниклих із рецептур —
З Маркса й Енгельса уяви
В тій чи в тій тепер державі!
От ув Англії спілки
Мають всі робітники, —
Так із ними справжня влада
Неспроможна дати ради.

Як вантажники в портах
Застрайкують, то вже страх
Усю Англію охопить,
Бо харчів на всіх не хопить...
Чи пожежники бажають
Більше грошей, - заваджають
Ще й пожежі ті гасить,
Як хтось може підпалить...
Словом, справжня диктатура
Марксової рецептури!..

А що діється тепер
У так званім еСеРеР,
Де Марксова бородища
Скрізь стирчить, як та мітлища?
Хай би спробував хтось там
Суперечити катам -
Сталіну або й Хрущову
Чи сучасному Брежньову!
А про страйки і не мрій!
Пролетар там без надій!
Там за це у Сибіряку
Запроторять, як собаку...
Й стогне "руський пролетар":
"Та це гірше, як був цар!.."

Тож питання ці не здуру -
Де й які ті диктатури?..

"Пролетарі всіх країн, єднайтесь!"

Це хитре гасло, як удар
По людству, кинув свого часу
Той, хто не був сам пролетар,
А з панського походив класу.
Без м"яса він не жив і дня,
Мав чистий одяг, добру хату,
А кинув гасло навмання
Від імени пролетар"яту.
А як помер, під гаслом цим
Вже побудовано держави,
Де пролетар зробивсь "усім"
І бороду його прославив.
Та диво діється тепер:
Капіталісти всього світу
Аж трусяться з ЕсеРеСеР
"Співпрацювати" для... "профіту".

А світовий пролетар"ят
Задля "профiтности" своєї
Не хоче навіть хліба дати
Пролетарям з держави теї!

Примітка. Американські портові вантажники відмовлялись вантажити на кораблі зерно, що його продали американські капіталісти СРСР.

Дещо про те, як Ленін навчав своїх катів, та хто в нього цього навчився

Був тиран він, "геній зрад",
Невсипущий і упертий,
Як створив він "владу рад",
То скрізь сіяв пострах смерти.
От він слухає когось,
Хто, як дикий звір, жорстокий,
А спаде на думку шось,
Так він візьме, косоокий,
Та й запише нашвидку
Це на клаптику паперу,
А записочку таку
Зробить як декрет-Хімеру. +/
Раз Дзержинський промовляв
До юрби своїх "чекістів", -
Тоді Ленін написав,
Ось таке тоді учистив:

"Тов.Дзержинському. Необходимо усилить
расстрел меньшевиков.В.Ульянов/Ленин/".++/
... Так у світі об"явивсь
Цей зразок для Муссоліні,
Гітлер також в нього вчивсь,
Мао й інші... навіть нині...

+/ У давньогрецькій мітології страховище.
++/ Цю записку В.Леніна я бачив під склом вітрини в Музеї революції міста Ростова над Доном.

Хрущов при владі і наша порада

Владу має наш Микита,
Став він більший за царів,
Бо зумів він обдурити
Всіх "братів"-володарів.

Та не можна ще сказати,
Щоб він мав спокійний сон:
Мусить добре ще вважати
Цей новий Наполеон.
Бо: Молотов живе ще й досі,
Каганович теж десь є, —
Спокій це його термосить,
І це сон йому псує,
Висить, як той меч Дамокла,
Мучить, як біда якась,
Що й в горілці не замокла,
Хоч п"є добре Микитась.
Наша ось йому порада
/Добрий сон не юрінда!/:
Ізміцнити треба владу,
Щоб пропала вся біда.
Треба якось хитрим ходом
Знищити старих "вождів", —
Щоб ти сам лиш володів
"Кукурудзяним народом".

Примітка. Цього вірша я свого часу надіслав був до П.Волиняка, але він тоді чомусь не надрукував його. Хоч це було майже точне передбачення "доли" М.Хрущова. Тиран може всидіти на "троні" тільки тоді, як винищуватиме без жалю всіх можливих претендентів на той "трон". М.Хрущов хотів був зробити виняток з цього правила, ну й полетів з "трону" коміть головою.

Бомби на американській виставці в Москві
або

Розмова Брежньєва з Андроповим і її наслідки

Бр. Ей браток! Зверни увагу,
Що в нас діється під носом:
У Москві пряму зневагу
Ми без ремства переносим!
Виставку на двоохсотліття
Янкi тут улаштували,
А наш люд, усяке сміття,
Туди преться, валом валить,
Слухає про їх "свободу",
Що наш спокій каламутить,
Бо для нашого наброду

Це ж спокуса, це отрута...
Зміг би ти пораду дати,
Як "чекіст", рішуче й хутко?
Андр. /морщить лоба, думаючи, а потім каже/.
Можна б бомбами злякати,
Як пустити таку чутку.
В них же це, як та зараза, -
Підкладання бомб усяких, -
Тож вони повірять зразу,
А всі наші спереляку
Більш не будуть туди лазить...
Бр. /плече Андропова по плечі/.
О, ти в мене геніяльний!
Орденок ще будеш мати
Ленінський, а не звичайний...
Ну, так можеш починати...

.....

Як на ярмарку, московці
На тій виставці вирують...
Раптом чують: гучномовці
Про загрозу галасують, -
Мов, міліція узнала
/З телефону хтось то мовив/,
Що злочинці десь підклали
Бомби - вибухнуть готові.
Люди кинулись навтьоки,
Потоптом у браму лізуть,
Наминають спини, боки
Об ту браму із заліза...
Три дні виставка "порожня",
Без людей тоді стояла,
А міліція "тривожно"
Марно "бомби" ті шукала...

Іван Чинченко співає,
наслідуючи Івана Карася

І як воно зробилось так,
Що я, з походження козак
Та православний агроном,
Зробивсь католиком-попом,
Шептицькому за сина став,
Його пантофлю цілував?
А з графа добрий був отець!
Адже й те графство нанівець
Звелось у нього, та ще й так,

Що він став русин — не поляк.
Хоч власник земель та лісів,
Стареньку рясу він носив, —
Подерті лікті в рясі тій
Свідчили, що він був святий.
Він виконав святий "установ" —
І я сулгою Риму став...
... Ну, як воно зробилось так,
Що я вже більше не козак?!

Примітка. Якщо хтось, може, захотів би
більше про цю метаморфозу агронома Чин-
ченка довідатись, то хай прочитає його
"сумні спогади" в "Свободі" й "Новому
шляху".

Як Зоя Когут покогутилась
або

"Велика австралійка" про "Велетня сторіччя"

Хоч народилась вона в Сумах,
Але навчилася вже тут
Співати у піснях та думах,
Не так, як півень, — як когут.
Так "кардиналом" захопилась,
Що вже не зна, як і сказати!
"Ваш погляд" — те, що здавна
снилось,
"Ваш усміх" — божа благодать!
Їй до вподоби і "обличчя",
Дарма, що "кардинал" старий...
Ви, каже, "Велетень сторіччя",
Як той Шевченко, хоч "Сліпий"...
А за ці співи нагороду
І слави світовий маршрут
Дали їй слуги Риму зроду:
"Вже Зоя наша! Вже когут!"

Примітка. Див. про це у збірці Зої Когут
"Кучерявий дим", на стор. 65, 66, 67. "Ве-
ликою австралійкою" назвав цю поетку Л.
Луців у "Свободі" з 22.XI.1974 р., де він,
між іншим, написав ще й так: "Чутлива на
всі порухи життя на чужині, Зоя Когут не
могла не згадати в своїх поезіях найбіль-
шого українця наших днів — Кардинала Йо-
сифа Сліпого". Пізніше вона ще написала
оду "Патріярхові у /?/85-річчя". Справді,
остаточно покогутилась!

Йосиф VII на троні

Трон збудовано з сердець,+/
І сидить тепер на ньому
Всеблаженніший Отець,
Нумерований як Сьомий.
Трон м"який, як і серця,
І сидить на ньому м"яко,
Та підвалина в Отця
Підмурована усяко
Й спинами його "синів",
Що йому збирають гроші.
Хай це буде не у гнів:
Ті побожні міхонші,
Ті магістри й доктори
Аж нестямляться в поклони,
Бо діждалися пори,
Що "Отець" сидить на троні.

+/ Р.Гльницький писав у "Свободі",
що вони збудували для Сліпого "трон
із своїх сердець".

"Подія велика" для малого кателіка

Михайла Добрянського

Сили божі, ті "незримі"
Подмухом Святого Духа
Понесли мене до Риму,
І я там на власні вуха
Те почув, що здавна снилось
Кателікам "всея Руси"...
Сталось це!.. Ні, "совершилось"!
Ми підскочили на дусі:
Патріярх уже! Від Бога
Це вказівка, його ласка -
До Москви пряма дорога!
Україна, та Параска,
Хай собі із мужиками,
А ми вже з панамі будем!
Та щоб бути нам панамі,
Грошики збирайте, люди,
Бо без грошей макаронів
Не дають у тому Римі...
Хоч Сліпий уже в короні,
Та без грошей він "незримий"...

Примітка. Публіцист М.Добрянський у своїм дописі з Риму "Патріярх киево-галицький і всея Руси", надрукованім у газ."Новий шлях" 19 липня 1975 р., поінформував: "У Томину неділю в Римі я був на богослуженні в церкві св. Софії. Священик... поминав "отця нашого Йосифа, патріярха Києво-галицького і всеї Руси". Це була для мене велика подія. Отже, сталося! Бо ця формула направляє помилку, яку вчинило модерне українство, коли зане-хаяло тисячолітню назву нашої бать-ківщини". Отже, добалакався! Сліпий зазіхає не тільки на решту, некаатолицьку Україну, а й на саму Московщину, що зветься "Русь"... Апетит, як бачимо, не абиякий!

Хто ж він?

Мороз з породи людей, які
створять нові релігії чи
встановлюють династії.

"Новий шлях", 27.7.79

Я прийшов ширити неспо-
кій.

В.Мороз

Вже були у нас творці релігій,
І творці неспокою були, -
Був Шаян, Орлигора "Великий",
Та у безвість швидко загули.
Ну, а він? Хто він? Мудрець незгірший.
Він збагнув бажання всіх
Тих, що їх на чужині найбільше,
З "патріярхом" на чолі, і їх
Він узяв завзято "лескотати":+/
Православний, він, проте, прорік,
Щоб усі релігії віддати
Римові, Сліпому, - всі навик.
Це потрібне, каже, Україні,
Щоб неспокій ширився у ній,
Щоб шаліла там... Кодиївщина,
Щоб не бути самостійній їй.
Ну й посипались в його калитку гроші,

Слава вже про нього скрізь гримить,
Є слуга у нього, міхонші,
Де його — не знають — посадить...
Може, стане "королем" Данилом,
Що сам Папа укоронував...
... Він страждав, це правда, понад сили,
Але тут... проводирем не став.

+/ Морозове слово.

Рачки перед новими панами

В державі Брежнєва страшного
Вони не вірували в Бога
Та атеїстами були
І славу "Партії" ревли, —
Тримали там за вітром носа
"Колеснікі" та малороси,
Хоч знали добре, що батьки
У них були "Колісникі".
Та коли ласки там відпали,
Дали вони з Комуни драла.
Та й в світі вільному вони
Нюхну́ли зразу: "Де ж пани?
Бо як же без панів нам жити
І вже нікому не служити?
У нас же душі тих рабів,
Що люблять працю для лобів!"
Отож і вдарили лобами
Перед тутешніми панами.
А ці пани уже "святі"
Й дають лівреї золоті
Та заробітки безугавні, —
Католики чи православні,
А "Патріярх" передусім
Найбільше до вподоби їм!
... Тепер ці "українці" рачки
Полізли, просячи подачки...

Примітка. У газ. "Свобода" з 4 січня 1975 р. надруковано велике різдвяно-новорічне привітання від недавньої втікачки з України співачки "Ганни Колесник з Родиною", а в цьому привітанні вона закадила насамперед "Блаженнішому Патріярхові", а потім усяким "Ексцеленціям", "Кирам", "Вла-

дикам"/великі літери в оригіналі/тощо. А це учинок, вартий того, щоб його "прокоментувати" у віршованій формі.

Що Польща експортує

Як відомо, папи римські бідкаються, що майже по п'ять тисяч попів щороку кидають "душпастирську" професію... Західня Німеччина запрошує до себе польських ксьондзів для обслуги своїх парафій.

З газет.

Уже й церква Кателицька
Має прикрі тарапати,
Бо ніхто й у вільнім світі
Вже не хоче попувати.
Мабуть, папи в самім Римі
Богові не догодили,
І той з пекла в своїм гніві
Випустив нечисті сили...
Що ж робити? Хитрі німці
У цій скруті догадались,
Що у Польщі й комуністи
Кателиками zostались.
Хліба там бракує й м'яса,
А ксьондзів там більш, як треба,—
Тож ці німчики рішили
Запросити їх до себе.
І тепер оці "поляци"
Душі німчиків рятують,
Ну, і самі, слава Богу,
Там уже не голодують...
От що Польща експортує!

Що ще Польща експортує

З ласки доброї Москви
Комунізм удати змігши,
Кателицькою вона
Ізробилася ще більше.
В цьому сенсі Польща вже
На весь світ "моцарством" стала,
Бо з поляків /Бог звелів!/
В Римі Папу вже обрали.
Бог звелів /а не Москва!/,

Щоб із сімсот мільйонів
Лиш поляк, а не будь-хто
На апостольським сів троні.
Досі Польща від біди
Лиш ксьондзів експортувала,
Бо у неї надмір їх
Церква напродукувала.
Ну, а німці чи там хто
Вже не хочуть ксьондзувати...
То й цим разом вийшло так,
Що охочих папувати
Не знайшлося. Адже там
/Тобто в Римі/комуністів
Більш, ніж справжніх християн,
Розпаношилися нечисті,-
То й там здався полячок,
Щоб цю віру рятувати.
Страшно тільки, щоб його
Хтось не зміг "на мушку взяти". +/
Адже там такі стрільці
Зовсім вільно бешкетують...
Ну, а, може, таки Бог
Свого вибранця врятує...
Вже й пап Польща експортує!
/Дарма, що й Москві слугує/.

+/ Цього вірша я написав ще до
того, як на папу Йоана Павла
вчинено замах. Отже, цей вірш
вийшов ніби "пророчий".

"Слова - полова" +/

Слова - як листя те,
І як з рясного листу
Плодів не видно, так
В багатослов"ї змісту.

А.Поп/переклад мій/

+/Іванів Франків вислів.

З М І С Т

Від автора.....	3
-----------------	---

ОПОВІДАННЯ

Земне поєднання двох сердець.....	5
Нездійснене кохання.....	22
"Лялечка".....	32
Новочасні Філемон і Бавкіда.....	45
Муха в хаті.....	58
"...Прагнув уздріти хоч дим, що над рідним підноситься краєм".....	63
Чи він мусив?.....	81
"Принциповий малорос" в Америці..	85

ВІРШІ

Вірші різного характеру.....	91
Різні сміховинки та пшигачки.....	99
Гострі шпигачки – пером у боляч- ки.....	108

